

DOOR

Dr Maarten Luther

VERTAALD EN INGELEID DOOR PROF. DR. P. BOENDERMAKER

INHOUD

Klik op de tekst voor het gedeelte dat u wilt lezen

INLEIDING

VOORREDE VAN MAARTEN LUTHER

DEEL I VOORREDE DE WET DER 10 GEBODEN

DEEL II DE 12 GELOOFSARTIKELEN

DEEL III HET ONZE VADER

DEEL IV DE KINDERDOOP

DEEL V HET AVONDMAAL

DEEL VI EEN KORTE VERMANING TOT DE BIECHT

Dr. Martin Luthers Kleiner Katechismus mit Erklärungen Voorwoord van Dr. Martin Luther

Hoofdstuk I De Tien Geboden

Hoofdstuk II Het geloof

Hoofdstuk III Het gebed

Hoofdstuk IV Het sacrament van de heilige doop

Hoofdstuk V Het sacrament van het Heilig Avondmaal

Het sleutelambt en de biecht Gebeden

INLEIDING

In de pre-ambulaire artikelen van de kerkorde van de Evangelisch-Lutherse Kerk lezen wij:

“De Evangelisch-Lutherse Kerk gelooft met de ganse Christenheid op aarde in God Vader, Zoon en Heilige Geest. Zij leeft uit het Evangelie van Jezus Christus, zoals het in de Heilige Schrift van Oud en Nieuw Testament, de enige bron en norm van alle kerkelijke verkondiging en dienst gegeven is, en zoals het in haar Belijdenis- geschriften, inzonderheid de onveranderde Augsburgse Confessie en Luthers Catechismus, beleden wordt.”

Als belijdenisgeschrift wordt dus niet alleen genoemd de Augsburgse Confessie, maar ook Luthers Catechismus. Het gaat namelijk om het Evangelie, zoals het in de Heilige Schrift gegeven is en zoals het in de belijdenisgeschriften beleden wordt. Ook de Catechismus is dus een vorm van belijden. Men moet immers weten waar het in het Evangelie om gaat en hoe men met het Evangelie kan en mag leven.

In de kerkorde worden dus niet afzonderlijk Luthers *Kleine en Grote Catechismus* genoemd.

Wie in de Lutherse Kerk is opgegroeid, heeft ongetwijfeld op de één of andere wijze zich beziggehouden met de *Kleine Catechismus* van Luther, een in vraag en antwoord behandelde samenvatting van de inhoud van het geloof: de Tien Geboden, het Credo (de drie artikelen van het geloof), het Onze Vader, Doop en Avondmaal. De *Kleine Catechismus* is vooral bedoeld als onderwijs aan de kinderen door de huisvader en andere opvoeders, maar de *Grote Catechismus* is een in preken uitgewerkte vorm van kerkelijk onderwijs. Hoevele in onze Kerk (of moet ik misschien zeggen: hoe weinigen?) zullen van deze bredere vorm hebben kennisgenomen? Een vertaling in het Nederlands door Ds. L.J. Bleeker, in 1909 te Amsterdam uitgegeven, raakte al spoedig uitverkocht en is nooit herdrukt. Wie dus de *Grote Catechismus* wilde bestuderen, moest het Duits voldoende machtig zijn om de niet altijd gemakkelijke tekst van Luther te verstaan.

Wanneer in de pre-ambulaire artikelen van onze kerkorde over de Catechismus als het belijden van het Evangelie gesproken wordt, dan mag toch zeker een Nederlandse vertaling niet ontbreken.

Maar ook wie niet tot de Lutherse Kerk behoort, doet er goed aan zich te verdiepen in deze preken van Luther waarin hij de hoofdzaken van het geloof zo simpel, pittig en origineel behandelt. Men zal tot de ontdekking komen, dat de praktische en actuele aanpak ons in deze tijd nog aanspreekt, ook al zullen er enkele punten zijn die sterk het karakter van Luthers tijd dragen en daardoor, vaak alleen schijnbaar, niet meer ter zake doen. De bij velen in Nederland gewekte belangstelling voor Luther, zijn persoon en leer, zal de behoefte aan het kennismaken van de inhoud van de *Grote Catechismus* doen toenemen.

Een korte inleiding over het ontstaan van de *Grote Catechismus* mag niet ontbreken om de bedoeling van Luther duidelijk voor ogen te krijgen.

In de Middeleeuwen is het Noorden van Europa op weinig verantwoorde wijze binnen de Kerk gebracht. Zonder onderwijs werden hele volken gedoopt en het wordt als een bijzonderheid vermeld wanneer een missionaris de bekeerlingen een aantal dagen onderwijs geeft, vóórdat zij gedoopt worden. Zelfs tot in de late Middeleeuwen bestond de catechese alleen daarin dat de geestelijke van de kansel de tekst van de verschillende hoofdstukken van het geloof voorlas en de gemeente het nasprak. Wel

zijn er in die tijd catechetische geschriften verschenen, maar in de dagen van Luther werd het in de Rooms-Katholieke Kerk niet nodig geacht dat het gewone kerklid de leer begreep. Het was voldoende als hij maar voor waar hield wat de Kerk leerde.

Toen de Reformatie begon door te werken in Duitsland, meenden velen, dat de vrijheid tegenover de voorschriften van de Kerk ook het onderwijs in de leer overbodig maakte. Het gebrek aan kennis van het geloof werd daardoor nog verergerd. Er waren zelfs geestelijken die niet eens de tien geboden kenden. Door de ervaring bij kerkvisitatie geleerd, zag Luther de noodzaak in van beter onderwijs in de hoofdzaken van het geloof. De catechismusstof was door Luther al eerder in woord en geschrift behandeld in de jaren 1516-1528, maar een samenvattend geheel was nog niet tot stand gekomen.

Toen Luther gedurende drie perioden in 1528 Johannes Bugenhagen, de stadspredikant van Wittenberg, verving, heeft hij over *de Tien Geboden, het Credo en het Onze Vader* gepreekt. Door ziekte in het begin van 1529 werd de verdere uitwerking vertraagd, maar in april 1529 verscheen dan toch de "Duitse Catechismus" (door Luther niet de "grote Catechismus" genoemd om de eenvoudige reden, dat de Kleine Catechismus nog niet gereed was en pas een maand later verscheen).

In de tweede druk in 1529 heeft Luther het stuk over *de Biecht* toegevoegd, naar aanleiding van zijn preek op Palmzondag van dat jaar. In 1530 heeft Luther een tweede, breder opgezette voorrede meegegeven aan de derde druk.

Zo heeft Luther aan de Kerk een hulpmiddel gegeven om de gemeente op te bouwen in het geloof. De Catechismus doet zijn werk als hij de in de wereld bedreigde mens de weg wijst tot het geloof en tot de gehoorzaamheid aan Christus. Christus is het Die ons de kracht geeft om Gods geboden te vervullen en om die kracht bidden wij in het Onze Vader. Door Woord en Sacrament waarover de Catechismus spreekt, worden wij gebracht tot het vertrouwen op de vervulling van Gods geloften.

Dr. Boendermaker, 1965

VOORREDE VAN MAARTEN LUTHER

Dat wij zo grote nadruk leggen op de catechismus en voortdurend verlangen en vragen, dat men zich met die catechismus zal bezighouden, heeft bijzondere reden, omdat wij zien, dat de predikanten en zielzorgers hierin nalatig zijn en beide hun ambt en deze leer verachten, sommigen uit te grote geleerdheid, anderen echter uit pure luiheid en zorg voor hun buik; zij staan tegenover deze dingen niet anders dan als waren zij terwille van hun buikje zielzorgers en predikanten en als hadden zij niets anders te doen dan van het goede te genieten tijdens hun leven, zoals zij gewoon waren onder het pausdom. En hoewel zij alles wat zij te leren en te prediken hebben, nu zo bijzonder duidelijk en gemakkelijk ter beschikking hebben in allerlei heilzame boeken (zoals men die ook vroeger had onder titels als “Sermones per se loquentes” d.w.z. gemakkelijke preekvoorbeelden, “Dormi secure” d.i. Slaap zacht, “Paratos” = Voor het gebruik gereed, en “Thesaurus” = juwelenkistje). Maar zij zijn nog niet eens zo vroom en verstandig om zulke boeken te kopen of, als zij ze al bezitten, er naar te kijken of ze te lezen. Ach, het zijn schandelijke vreetzakken en buikdienaars, die beter varkenshoeders en hondenknechten hadden kunnen worden dan zielzorgers en predikers.

Het ware te wensen, dat zij, nu zij bevrijd zijn van het onnut en vermoeiend geprevel van de zeven getijden, in plaats daarvan 's morgens, 's middags en 's avonds, een bladzijde of twee uit de catechismus of uit een gebedenboekje, uit het Nieuwe Testament of ergens uit de Bijbel zouden lezen en een Onze Vader bidden voor zichzelf of voor hun parochianen, opdat zij daardoor aan het Evangelie eer en dankbaarheid zouden bewijzen, waardoor zij vrij geworden zijn van zoveel last en moeite en opdat zij zich een beetje zouden schamen, dat zij aan varkens en honden gelijk niet meer uit het Evangelie ontvangen hebben dan deze luie, schadelijke en vreselijke vrijheid. Als dan de massa jammer genoeg weinig geeft om het Evangelie, en ook wij niets bijzonders presteren, al doen wij nog zo ons best, wat is er dan te verwachten, als wij nalatig en lui willen zijn, zoals wij onder het pausdom waren.

Daar komt nog bij de schandelijke ondeugd en het pestilente van de zekerheid en verzadigdheid, waardoor velen menen, dat de catechismus een eenvoudige leer voor beginners is, die zij, na éénmaal doorlezen, door en door kennen; dan werpen zij het boek in een hoek en schamen zich als het ware er nog in te lezen. Ja, men vindt zelfs onder de adel zulke lomperds en vrekken, die zeggen, dat men voortaan geen zielzorgers en predikanten nodig heeft, omdat men het in boeken heeft en het zichzelf wel kan bijbrengen; zij laten daarom rustig de pastorieën vervallen en vergaan en bovendien de zielzorgers en predikanten flink nood en honger lijden zoals het past bij zulke dwaze Duitsers. Want wij, Duitsers, hebben nu eenmaal zulk schadelijk volk en moeten dat verdragen. Dat zeg ik ook over mijzelf. Ik ben ook een doctor en predikant, ja zo geleerd en ervaren als al die anderen, die zulk een vermetelheid en zekerheid hebben. En toch doe ik als een kind aan wie men de catechismus leert, en lees en zeg het woord voor woord des morgens, en als ik tijd heb, het Onze Vader de Tien Geboden, het Geloof, Psalmen enz.; en ik moet nog dagelijks lezen en studeren en ben toch niet zoals ik graag zou willen; ik moet een kind en leerling van de catechismus blijven en blijf het graag. En deze zoete, kieskeurige lui zouden met één keer doorlezen fluks doctor boven alle doctores zijn, alles kunnen en niets meer nodig hebben. Dit is inderdaad een zeker teken, dat zij zowel hun ambt als de zielen van het volk, ja ook God en zijn Woord verachten; zij behoeven niet meer te vallen, want zij zijn allang gruwelijk gevallen en zouden nodig hebben, dat zij kinderen worden en het abc beginnen te leren, terwijl zij menen het allang onder de knie te hebben en ermee

afgedaan te hebben.

Daarom vraag ik zulke luie dikbuiken of vermete heiligen, dat zij zich om Gods wil laten overtuigen en geloven, dat zij waarlijk niet zo geleerd zijn als zij van zichzelf denken, en dat zij vooral niet moeten denken, dat zij uitgestudeerd zijn of althans genoeg weten, ook al menen zij, dat zij ermee klaar zijn. Want al zouden zij ook het beste weten en kunnen (wat toch niet mogelijk is in dit leven), heeft het toch allerlei nuttigheid en vrucht, indien men het dagelijks leest en oefent met gedachten en door het uit te spreken nl. dat de Heilige Geest bij zulk lezen, spreken en overdenken tegenwoordig is en steeds weer nieuw licht en nieuwe aandacht schenkt, zodat het aldoor beter smaakt en verwerkt wordt, zoals Christus ook belooft in Matth. 18: 20: “Waar twee of drie vergaderd zijn in Mijn Naam, daar ben Ik in hun midden.”

Ook helpt het bovenmate krachtig tegen de duivel, de wereld, het vlees en alle kwade gedachten, indien men met Gods Woord omgaat, daarover spreekt en peinst, zoals ook Psalm 1 zalig prijst, wie “bij dag en bij nacht de Wet van God overpeinst”. Ongetwijfeld zult u noch met wierook noch met ander reukwerk sterker tegen de duivel optreden dan wanneer u met Gods geboden en woorden omgaat, daarover spreekt, ervan zingt en erover denkt. Dat is metterdaad het echte wijwater en een teken waarvoor hij op de vlucht gaat. Alleen daarom al zou u deze dingen graag lezen, ermee bezig zijn in spreken, denken en handelen, indien u geen andere vrucht en voordeel ervan hebben zoudt, dan dat u de duivel en boze gedachten ermee zoudt kunnen verjagen; want hij kan Gods Woord niet horen en verdragen. En Gods Woord is niet als ander hol gepraat zoals dat van Dietrich von Bern, maar zoals Paulus zegt Rom. 1: 16: “een kracht Gods”, ja inderdaad een kracht Gods, die de duivel de dampen aandoet en ons bovenmate sterkt, vertroost en helpt.

Maar wat zal ik nog veel zeggen? Als ik alle voordeel en vrucht, door Gods Woord gewerkt, zou willen opnoemen, waar zou ik papier en tijd genoeg vandaan moeten halen? Men noemt de duivel een duizendkunstenaar; hoe zal men dan het Woord van God noemen, dat deze duizendkunstenaar met al zijn kunst en macht verjaagt en vernietigt? Het moet waarlijk meer dan honderdduizendkunstenaar zijn. Zouden wij dan zulk een macht, voordeel, kracht en vrucht lichtvaardig verachten, vooral als wij zielzorgers en predikanten willen zijn? Dan was het veel beter, dat men ons niet alleen niet te eten gaf, maar ons met opgehitste honden zou verdrijven en met paardevijgen nagoeien, omdat wij dit alles niet dagelijks nodig hebben als ons dagelijks brood maar het ook dagelijks behoeven tegen het dagelijks en onophoudelijk aanvallen en loeren van de duizendkunstenaar, de duivel.

En als dit nog niet genoeg zou zijn om u te vermanen dagelijks de catechismus te lezen, is er ook nog Gods gebod, dat ons in Deut 6: 7-8 ernstig gebiedt, “dat men zijn gebod, wanneer men zit, gaat, staat, ligt of opstaat, altijd moet overdenken en het als een blijvende herinnering en een teken voor ogen en in handen moet hebben”. Zonder twijfel zou Hij dit niet voor niets zo ernstig bevolen en geëist hebben, maar omdat Hij weet van ons gevaar en onze nood, bovendien van de woedende aanvallen en aanvechtingen van de duivel, wil Hij ons daarvoor waarschuwen, toerusten en beschermen als met een goed “harnas” tegen hun “vurige pijlen” en met goede medicijn tegen hun giftige pest en besmetting. O wat een dwaze en onverstandige narren zijn wij, toch, dat wij te midden van zulke machtige vijanden, als de duivelen zijn, moeten wonen en verblijven. En wij willen dan nog ons wapen en schild verachten en lui zijn, zodat wij er niet naar kijken of eraan denken.

Wat doen zulke verzadigde en vermete heiligen, die niet de wil of de lust hebben de catechismus dagelijks te lezen en te leren, anders dan dat zij zich zelf voor geleerder

houden dan God Zelf met al Zijn heilige engelen, profeten, apostelen en alle Christenen? Want, als God Zich niet schaamt dit dagelijks te onderrichten, omdat Hij niets beters weet te leren en altijd ditzelfde onderwijst en niets nieuws aanvat, en als alle heiligen niets beters of anders weten te leren en ook niet kunnen leren, zijn wij dan niet de allereminentste mensen, die zich verbeelden, dat wij, na het eenmaal gelezen en gehoord te hebben, nu alles kunnen en niet meer behoeven te lezen of te leren? En zouden wij in één uur uitgeleerd zijn, op wat God Zelf niet kan nalaten te onderrichten, daar Hij hiermee bezig is van het begin van de wereld tot aan haar einde, en alle profeten met alle heiligen daarop hebben moeten studeren en nog altijd leerlingen zijn gebleven en blijven moeten?

Want het moet zo zijn, dat, wie de Tien Geboden door en door kent, ook de hele Schrift moet kennen; opdat hij in alle zaken en omstandigheden kan raden, helpen, troosten, oordelen en veroordelen beide in geestelijke en wereldlijke zaken en een rechter zou kunnen zijn over alle leer, standen, geesten, recht en wat er verder in de wereld is. Want wat is het hele psalmboek anders dan enkel gedachten en oefening met betrekking tot het eerste gebod? Nu weet ik heel goed dat zulke luie buiken of vermete geesten geen enkele psalm verstaan, laat staan de hele Heilige Schrift, en dat zij menen de catechismus te kennen en daarom te kunnen verachten, die toch verkorte weergave en beschrijving van de hele Heilige Schrift is.

Daarom vraag ik nog eens aan alle Christenen, en vooral aan de zielzorgers en predikanten, dat zij toch niet te gauw doctores moeten willen zijn en niet de hoge dunk van zichzelf hebben, alsof zij alles weten (want eigendunk en nieuwe stof krimpen allebei evenveel), maar dat zij dagelijks zich daarin oefenen en ermee bezig zijn, bovendien met zorg en vlijt zich wapenen tegen de giftige besmetting van zulke zelfverzekerde en eigendunkelijke mensen, maar voortdurend aanhouden in lezen, onderrichten, leren, denken en meditatie en niet ophouden, voordat zij de duivel dood geleerd hebben, en geleerder geworden zijn dan God Zelf en al Zijn heiligen. Als zij zich zo beijveren, kan ik hun beloven en dat zullen zij ook zelf bemerken, welke vruchten zij ontvangen zullen en wat een uitnemende mensen God van hen maken zal, zodat zij eens zelf erkennen moeten, dat hoe meer zij met de catechismus bezig zijn, zij er te minder van weten en er des te meer aan te leren hebben, en hun zal als een hongerige of dorstige dan pas goed smaken wat zij door grote overvloed en oververzadiging niet konden ruiken.

Daartoe geve God Zijn genade. Amen.

DEEL I

VOORREDE

Deze prediking is daartoe opgezet en begonnen, opdat zij kinderen en eenvoudigen zou onderrichten. Daarom heet dit dan ook van oude tijden af in het Grieks “catechismus”, dat is een kinderlering, wat ieder Christen noodzakelijkerwijs moet kennen, zodat, wie dit niet weet, niet tot de Christenen gerekend kan worden en tot geen sacrament kan toegelaten worden. Zoals een handwerksman, die de aard en het gebruik van zijn ambacht niet kent, wordt ontslagen en voor ongeschikt wordt gehouden. Daarom moet men de jonge mensen de stukken, die in de catechismus of de kinderprediking thuishoren, goed en flink laten leren en ze met ijver daarin oefenen en ermee bezig laten zijn. Daarom is ook een huisvader verplicht iedere week eenmaal zijn kinderen en huisgenoten te ondervragen en te onderzoeken, wat ze daarvan weten of leren en, als zij het niet kennen, hen met ernst erbij bepalen. Want ik herinner mij heel goed de tijd — en het gebeurt nog dagelijks — dat men onwetende, oude, bejaarde mensen ontmoet, die hiervan niets geweten hebben en er nog niets van weten, en toch gaan zij evengoed tot de Doop en het Avondmaal en genieten van alles wat de Christenen hebben, terwijl toch zij, die tot het Avondmaal gaan, meer zouden moeten weten en meer begrip moesten hebben van de christelijke leer dan de kinderen en beginnelingen. Maar wij willen het voor de grote massa laten blijven bij de drie stukken, die van oudsher in de Christenheid vastgehouden zijn, maar weinig geleerd en behandeld, zodat men daarin goed geoefend en bedreven wordt, beide jong en oud, die Christen willen heten en zijn. Het zijn namelijk deze stukken:

I. De Tien Geboden van God Ex. 20: 2-17; Deut. 5: 6-21

1. *Gij zult geen andere goden hebben naast Mij.*
2. *Gij zult de Naam van God niet ijdel gebruiken.*
3. *Gij zult de rustdag heiligen.*
4. *Gij zult vader en moeder eren.*
5. *Gij zult niet doden.*
6. *Gij zult niet echtbreken.*
7. *Gij zult niet stelen.*
8. *Gij zult geen valse getuigenis spreken tegen uw naaste.*
9. *Gij zult niet begeren uws naasten huis.*
10. *Gij zult niet begeren uws naasten vrouw, dienstknecht, dienstmaagd, vee of iets dat het zijne is.*

II. De belangrijkste artikelen van ons geloof

Ik geloof in God, de almachtige Vader, Schepper van hemel en aarde. En in Jezus Christus, Zijn enige Zoon, onze Heere, Die ontvangen is van de Heilige Geest, geboren uit de Maagd Maria, Die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven, nedergedaald ter helle, ten derden dage weer opgestaan van de doden, opgevaren ten hemel, zittend ter rechterhand van God, de almachtige Vader, vanwaar Hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden. Ik geloof in de Heilige Geest, een heilige, christelijke Kerk, de gemeenschap der heiligen, vergeving van zonden, opstanding des vlees en een eeuwig leven. Amen.

III. Het gebed of het Onze Vader, zoals Christus het ons geleerd heeft

Onze Vader, Die in de hemelen zijt, Uw naam worde geheiligd, Uw rijk kome, Uw wil geschiede, gelijk in de hemel, alzo ook op de aarde, geef ons heden ons dagelijks brood, en vergeef ons onze schuld, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren, en leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van het kwade. Amen Matt. 6: 9-13; Luc. 11: 2-4.

Dit zijn de noodzakelijkste stukken, die men allereerst leren en woord voor woord opzeggen moet. En men moet de kinderen eraan gewennen dagelijks 's morgens bij het opstaan, aan tafel en 's avonds bij het slapen gaan, het op te zeggen en men moet hun niet te eten of te drinken geven voordat zij het opgezegd hebben. Ook is iedere huisvader verplicht met zijn huisgenoten, zijn knechten en dienstmeiden zo te handelen, dat hij ze niet bij zich houdt, indien zij het niet kennen of het niet willen leren. Want men mag in geen geval dulden, dat een mens zo ruw en barbaars is dat hij dit niet leert, omdat in deze drie stukken kort, begrijpelijk en allereenvoudigst is samengevat wat wij in de Schrift bezitten; want de geliefde vaderen en de apostelen (wie zij ook geweest mogen zijn) hebben zo samengevat wat de leer, het leven, de wijsheid en de kennis van de christenen is, waarover zij spreken en handelen en waarmee zij omgaan.

Wanneer dan deze drie stukken begrepen zijn, behoort men ook te kunnen spreken over onze sacramenten (die door Christus Zelf zijn ingesteld), namelijk de doop en het heilig lichaam en bloed van Christus, in het bijzonder over de woorden die Matteüs en Marcus schrijven aan het eind van hun evangelie, hoe Christus van Zijn discipelen afscheid nam en hen uitzond.

De doop

Gaat heen en leert alle volken en doopt ze in de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest. Matt. 28: 19

Wie gelooft en gedoopt wordt, zal zalig worden, maar wie niet gelooft, zal veroordeeld worden Marc.16: 16.

Dit is voldoende voor de eenvoudige christen om van de Schrift over de doop te weten, zoals ook van het tweede sacrament met korte, eenvoudige woorden, voornamelijk de tekst van Paulus.

Het sacrament

In de nacht, toen onze Heere Jezus Christus verraden werd, nam Hij het brood, dankte, brak het en gaf het aan Zijn discipelen en zei: 'Neemt en eet, dit is Mijn lichaam, dat voor u gegeven wordt; doet dit tot Mijn gedachtenis.'

Evenzo nam Hij de beker na de maaltijd en zei: 'Deze beker is een nieuw testament in Mijn bloed, dat voor u vergoten wordt tot vergeving van zonden. Doet dit, zo dikwijls u die drinkt, tot mijn gedachtenis' 1. Kor.11: 23-25.

Dit zijn dan in zijn totaal de vijf stukken van de hele christelijke leer, die men altijd weer moet oefenen en woord voor woord moet vragen en overhoren. Want u moet niet verwachten dat de jeugd alleen uit de prediking dit leert en vasthoudt. Wanneer men dan deze stukken goed kent, kan men daarna ook enige psalmen of gezangen, die daarop gemaakt zijn, voorleggen als toegift en ter versteviging van de kennis, opdat de jeugd in de Schrift wordt ingeleid en dagelijks vorderingen maakt.

Men moet er echter niet mee tevreden zijn dat ze de woorden weten en kunnen opzeggen, maar de jeugd ook naar de prediking laten komen, vooral op de tijd die voor de catechismus bestemd is, opdat ze het horen uitleggen en kunnen verstaan wat elk stuk inhoudt. Dan zijn ze ook in staat het op te zeggen, zoals ze het gehoord hebben en goed kunnen antwoorden, wanneer ze ondervraagd worden, opdat niet zonder nut en vrucht gepreekt wordt. Want daarom beijveren wij ons, vaak over de catechismus te preken, om het de jeugd in te prenten; niet hoog, noch geleerd maar kort en allereenvoudigst, zodat ze het goed in zich opnemen en het in hun geheugen blijft hangen. Daarom willen wij thans de aangegeven stukken achtereenvolgens ter hand nemen en zo duidelijk mogelijk daarover spreken zoveel als nodig is.

DEEL I

DE TIEN GEBODEN

HET EERSTE GEBOD

Gij zult geen andere goden hebben

Dat is: u zult Mij alleen als uw God beschouwen. Wat betekent dat en hoe moet men dat verstaan? Wat betekent: een God hebben of: Wat is God?

Antwoord: Een God noemt men dat, waarvan men alle goeds verwacht en waarheen men vluchten kan in alle nood. Daarom betekent 'een God hebben' niets anders dan Hem van harte vertrouwen en in Hem geloven, zoals ik al vaker gezegd heb, dat alleen het vertrouwen en het geloof van het hart zowel God als afgod maakt. Is het geloof en het vertrouwen goed, dan is ook uw God de ware, en omgekeerd, als uw vertrouwen verkeerd is, dan is daar ook niet de ware God. Want die twee horen bij elkaar: geloof en God. Ik zeg u, dat waar u uw hart aan hangt en op vertrouwt, dat is eigenlijk uw God.

Daarom is de betekenis van dit gebod, dat het om echt geloof en vertrouwen van het hart vraagt, dat alleen op de ware God gericht is en Hem alleen aanhangt. Het wil zoveel zeggen als: let erop dat u Mij alleen uw God laat zijn en niemand anders zoekt. Dat is: wat u aan goeds ontbreekt, verwacht dat van Mij en zoek het bij Mij en, als u ongeluk of nood te verdragen hebt, schuil dan bij Mij en hou u aan Mij vast. Ik, ja Ik zal u van alles overvloedig geven en uit alle nood helpen; laat dan u hart niet een ander aanhangen en daarop vertrouwen.

Hierover moet ik nog verder uitweiden, opdat men het aan tegengestelde voorbeelden beter kan verstaan. Menigeen meent, dat hij God heeft en van alles genoeg bezit, wanneer hij geld en goed heeft, zich daarop verlaat en er zich zo vast en stellig op beroemt dat hij om niemand iets geeft. Kijk, deze mens heeft ook een god, die heet mammon, dat is geld en goed, waarop hij heel zijn hart zet; deze is de meest voorkomende afgod op aarde. Wie geld en goed heeft, voelt zich veilig, is vrolijk en onverschrokken alsof hij midden in het paradijs zit. En omgekeerd wie niets heeft, twijfelt en versaat als wist hij van geen God. Want er zijn er maar weinigen die goedsmoeds zijn, niet treuren en klagen, als zij de mammon niet hebben; het kleeft en hangt aan de menselijke natuur tot aan het graf.

Evenzo ook, wie daarop vertrouwt en er zich op laat voorstaan dat hij grote geleerdheid, wijsheid, macht, gunst, vriendschap en eer heeft, die heeft weliswaar ook een God, maar niet de ware, enige God. Hier zie u dan opnieuw hoe vermetel, zelfverzekerd en trots men is over deze zaken en hoe wanhopig men is, als ze niet voorhanden zijn of afgenomen worden. Daarom herhaal ik nog eens, dat de ware uitleg van dit stuk is, dat het 'hebben van een God' betekent iets hebben, waarop het hart helemaal vertrouwt.

Let nu ook eens op wat wij tot nog toe in onze blindheid onder het pausdom uitgevoerd en gedaan hebben. Als iemand kiespijn heeft, vast hij en eert de heilige Apollonia; is hij bevreesd voor brand, dan maakt hij Sint Laurentius tot helper in de nood; is hij bang voor de pest, dan doet hij een gelofte aan St. Sebastiaan of Rochius, en nog veel meer van dergelijke gruwelijke dingen, omdat ieder zijn eigen heilige kiest, aanbidt en aanroept om hem in nood ter hulp te komen. Hiertoe behoren ook degenen die het zelfs zo bont maken dat zij met de duivel een verbond sluiten, opdat hij hun overvloedig geld mag geven of hun aan een liefje helpen, hun vee bewaren, verloren goed weer terugbezorgen enzovoort, zoals tovenaars en beoefenaars van de

zwarte kunst doen. Zij zetten allen immers hun hart en hun vertrouwen op iets anders dan op de waarachtige God, van Wie zij niets goeds verwachten en het ook niet bij Hem zoeken.

U begrijpt nu dus gemakkelijk, wat en hoeveel dit gebod vraagt, namelijk het hele hart van de mens en alle vertrouwen op God alleen en op niemand anders. Want wat betreft het hebben van God, kun u wel begrijpen dat men Hem niet met de handen kan vasthouden noch in de zak steken of in een kist kan opsluiten. Dit is echter Hem vasthouden, als het hart Hem vasthoudt en Hem aanhangt. Met het hart Hem aanhangen wil niet anders zeggen dan zich geheel op Hem verlaten. Daarom wil Hij ons van al het andere, dat buiten Hem is, afhouden en ons tot Hem trekken, omdat Hij het enige, eeuwige goed is. Het is als zou Hij zeggen: ‘Wat u eertijds bij de heiligen gezocht hebt of bij de mammon of waarop u verder uw vertrouwen gesteld hebt, dat mag u allemaal van Mij verwachten en beschouw Mij als degene die u helpen kan en u met al het goede rijkelijk overstelpen wil.’

Kijk, daar hebt u nu de ware verering en godsdienst die God behaagt, die Hij ook gebiedt op straffe van de eeuwige toorn, namelijk dat het hart van geen andere troost of vertrouwen weten wil dan met het oog op Hem, en dat het zich daarvan ook niet laat losrukken, maar daarvoor alles op het spel zet en terzijde stelt wat op aarde is. Daarentegen zul u gemakkelijk inzien en oordelen, dat de wereld louter valse godsdienst en afgoderij bedrijft. Want er is nog nooit een volk zó goddeloos geweest, dat het niet een godsdienst heeft gesticht en in stand gehouden. Iedereen heeft dat tot zijn eigen God verheven, waarvan hij het goede, hulp en troost verwachtte.

Toen bijvoorbeeld de heidenen hun vertrouwen op macht en heerschappij stelden, verhieven zij Jupiter tot hun hoogste God. Anderen, die naar rijkdom, geluk, of naar wellust en genot streefden, maakten Hercules, Mercurius, Venus of anderen tot hun goden; de zwangere vrouwen namen Diana of Lucina enzovoort, ieder naar dat zijn hart hem ingaf. Zo is het dus eigenlijk, ook naar de opvatting van de heidenen, dat een god hebben betekent vertrouwen en geloven, maar dit is de fout, dat hun vertrouwen vals en onecht is; want het is geen vertrouwen op de enige God, buiten Wie er waarlijk geen God is in hemel of op aarde. Daarom maken de heidenen eigenlijk hun eigen fantasie, verdichtsel en droom over God tot hun afgod en verlaten zich op helemaal niets. Zo is het gesteld met alle afgoderij, want zij bestaat niet alleen daarin dat men een beeld opricht en aanbidt, maar het is een zaak van het hart dat zich aan iets anders vergaapt, hulp en troost zoekt bij de schepselen, heiligen en duivels en zich niet aan God overgeeft en niet zoveel goeds van Hem verwacht dat Hij wil helpen, en ook niet gelooft dat van God komt wat de mens aan goeds ontvangt.

Het is bovendien een valse godsdienst en de grootste afgoderij die wij er op na gehouden hebben en die nog de wereld regeert, en waarop ook allerlei geestelijke stand berust. Deze heeft alleen betrekking op het geweten, dat hulp, troost en zaligheid zoekt in het doen van eigen werken en dat zich vermeet van God de hemel af te dwingen. Deze rekent uit hoeveel schenkingen men gedaan heeft, hoeveel gevestigd en hoeveel missen gehouden enzovoort. Zij verlaat en beroemt er zich op, dat men zich niets door God wil laten schenken, maar het zelf wil verwerven of het verdienen uit de overtollige goede werken van anderen, alsof God ons ten dienste moest staan en onze schuldenaar moest zijn en wij zijn leenheren. Wat is dit anders dan van God een afgod, een namaakgod maken en zichzelf als God beschouwen en zich als zodanig opwerpen? Maar dit is een beetje te geleerd en is niet geschikt voor jonge leerlingen.

Maar dit moet tot de eenvoudige mensen gezegd worden, opdat zij de betekenis van dit gebod duidelijk zien en vasthouden, dat men alleen op God moet vertrouwen en

verwacht enkel goeds te zullen ontvangen van Hem die ons lichaam, leven, eten, drinken, voedsel, gezondheid, bescherming, vrede en al wat wij nodig hebben aan tijdelijke en eeuwige goederen geeft, die ons bewaart voor ongeluk en, indien ons iets overkomt, ons uitredt en helpt, zodat — zoals al ten overvloede gezegd is — het God alleen is, van Wie men al het goede ontvangt en door Wie men bevrijd wordt van alle ongeluk. Daarom ook, meen ik, noemen wij Duitsers ‘God’ van oudsher met deze naam (fijner en treffender dan in elke andere taal) naar het woordje ‘goed’, omdat Hij de eeuwige Bron is van enkel overstelpende goedheid, uit Wie alles wat goed is en heet, voortvloeit.

Want al ontvangen wij verder veel goeds van mensen, wij moeten toch zeggen dat het allemaal van God komt, wat men op zijn bevel en voorschrift ontvangt. Want onze ouders en elke overheid, bovendien elk mens tegenover zijn naaste, hebben de opdracht dat zij ons allerlei goeds moeten doen, zodat wij het niet van hen, maar door hen van God ontvangen. Want de schepselen zijn slechts de hand, het kanaal en het middel waardoor God ons alles geeft, zoals Hij de moeder borsten en melk geeft om die aan het kind te schenken, en Hij koren en allerlei gewas uit de aarde tot voedsel geeft, welke goede gaven geen schepsel zelf maken kan. Daarom moet ook geen mens het wagen iets te nemen of te geven, tenzij het door God bevolen is, opdat men dit erkent als Zijn gaven en Hem daarvoor dankt, zoals het gebod dat vraagt. Daarom dienen we zulke gelegenheden om door middel van de schepselen goeds te ontvangen niet te verwaarlozen, noch door vermetelheid naar andere mogelijkheden en wegen te zoeken dan die door God bevolen zijn. Want dan kwam het erop neer dat we het niet uit Gods hand ontvingen, maar het bij onszelf zochten. Iedereen moet dus voor zichzelf erop letten dit gebod bovenal hoog te achten en er niet mee te spotten. Ondervraag en doorvors u eigen hart goed, dan zul u wel ontdekken of het alleen God aanhangt of niet. Hebt u zo’n hart, dat enkel goeds van Hem verwachten kan, vooral in noden en gebrek, bovendien alles loslaat en laat varen wat niet God is, dan hebt u de enige, ware God. Wanneer het omgekeerd echter iets anders aanhangt en daarvan meer goeds en meer hulp verwacht dan van God, en niet tot God gaat maar van Hem weglucht wanneer het slecht gaat, dan hebt u een andere god: een afgod.

Daarom, opdat men ziet dat God hiermee niet de spot gedreven wil hebben, maar wil dat men er ernst mee maakt, heeft Hij bij dit gebod eerst een verschrikkelijke bedreiging gevoegd en vervolgens een heerlijke, troostrijke belofte, die men dikwijls herhalen moet en de jeugd inprenten, opdat zij het ter harte nemen en bewaren.

Want ik ben de HEERE, uw God, een zeer naijverig God Ex. 34: 14, Die de ongerechtigheid der vadersen bezoek aan de kinderen tot in het derde en vierde geslacht van hen, die mij haten. Maar ik doe barmhartigheid aan vele duizenden, die Mij lief hebben en Mijn geboden houden Ex. 20: 5-6.

Hoewel deze woorden op alle geboden betrekking hebben (zoals wij later nog horen zullen), worden zij toch bij dit hoofdgebod gezet, omdat het van de grootste betekenis is dat een mens een goed hoofd heeft; want waar het met het hoofd in orde is, zal ook het gehele leven goed gaan en omgekeerd. Leer dan zo uit deze woorden hoe toornig God is op hen die zich op iets anders buiten Hem verlaten, maar ook hoe goed en genadig Hij is voor degenen die alleen op Hem met hun hele hart vertrouwen en in Hem geloven, zodat de toorn niet ophoudt tot in het vierde geslacht, maar dat Gods weldaad en goedheid daarentegen gelden voor vele duizenden. Dit alles, opdat men niet zo zelfverzekerd zijn weg gaat en zich in gevaar begeeft, zoals onbesuisde zielen denken dat het er niet veel toe doet. Hij is zo’n God, dat Hij niet ongewroken laat, als

men zich van Hem afkeert, en niet ophoudt met Zijn toorn tot in het vierde geslacht, zolang tot zij geheel en al uitgeroeid zijn. Daarom wil Hij gevreesd en niet veracht worden.

Dat heeft Hij ook bewezen in alle gebeurtenissen en verhalen, zoals de Schrift rijkelijk aantoonst en zoals dagelijkse ervaring ons kan leren. Want Hij heeft van het begin af alle afgoderij geheel uitgeroeid zowel bij heidenen als Joden, zoals Hij ook heden ten dage nog alle valse godsdienst ten val brengt, zodat uiteindelijk allen die daaraan vasthouden, te gronde moeten gaan. Ook tegenwoordig zijn er hoogmoedige, machtige en rijke dikbuiken, die op hun mammon prat gaan zonder erop te letten of God toornst of lacht, en die denken dat zij onder Zijn toorn wel staande kunnen blijven, maar zij zullen er toch niet in slagen. Voordat men het verwacht, gaan zij eraan met alles waarop zij vertrouwd hebben, zoals alle anderen ondergegaan zijn die zich nog zekerder en machtiger gevoeld hebben.

Juist wegens zulke harde koppen, die menen dat Hij, omdat Hij toekijkt en hen rustig laat zitten, er zich niet om bekommert en er zich niets van aantrekt, moet Hij er zo op inslaan en straffen, omdat Hij het niet vergeten kan tot op hun kindskinderen; opdat niemand er omheen kan en ziet dat het geen scherts is. Want zij zijn het ook, die Hij bedoelt als Hij zegt: 'die Mij haten', dat is, die in hun hoogmoed en trots volharden. Wat men hun predikt of zegt, willen zij niet horen; berispt men hen, opdat zij zich zelf leren kennen en verbeteren voordat de straf begint, dan worden zij woest en dwaas, zodat zij de toorn echt verdienen, zoals wij nu dagelijks met bisschoppen en vorsten meemaken.

Echter, hoe verschrikkelijk deze bedreigingen ook zijn, een veel machtiger troost ligt in de belofte, dat zij die zich alleen aan God houden, zeker kunnen zijn dat Hij barmhartigheid aan hen bewijzen wil; dat is enkel goeds en weldaden, niet alleen voor henzelf, maar ook aan hun kinderen tot in duizend en nog eens duizend geslachten. Als wij verlangen alle tijdelijke en eeuwige goederen te hebben, moest ons dit bewegen en ertoe brengen ons hart op God te richten met alle vertrouwen, omdat de hoogste Majesteit ons zo welwillend tegemoet komt, ons zo hartelijk bemoedigt en zo rijke beloften geeft.

Daarom moet ieder ernstig ter harte nemen, dat men het niet moet beschouwen alsof een mens het gesproken had. Want het gaat voor jou om eeuwige zegen, geluk en zaligheid óf om eeuwige toorn, ongeluk en leed. Wat wil u meer hebben of begeren dan dat Hij u zo vriendelijk belooft, dat Hij van jou wil zijn met al het goede, u beschermen en helpen wil in alle noden? Het schort er echter aan dat de wereld hier niets van gelooft en het niet voor Gods Woord houdt, omdat ze ziet dat degenen die op God vertrouwen en niet op de mammon, verdriet en nood lijden en dat de duivel hen tegenwerkt en verhindert dat zij geld, gunst of eer hebben, ja ternauwernood het leven behouden. Daarentegen hebben degenen die de mammon dienen, macht, gunst, eer en goed en leiden een rustig leven in de wereld. Daarom moet men zulke woorden opvatten als strijdig met deze schijn, en weten dat zij niet liegen of bedriegen, maar waar moeten worden.

Bedenk nu zelf nog eens of vraag het iemand anders en zeg mij: wie alle zorg en vlijt daarop gericht hebben om veel goed en geld bijeen te schrapen, wat hebben zij uiteindelijk tot stand gebracht? Dan zul u ontdekken, dat zij al hun moeite en werk verloren hebben of, als zij al grote schatten opgehoopt hebben, deze toch verstoven en vervlogen zijn, zodat zij zelf nooit van hun goed genoten hebben en het kwam niet eens bij de derde generatie erfgenamen terecht. U kunt genoeg voorbeelden daarvan vinden in de geschiedenis en ook van oude ervaren mensen; kijk er maar naar en let

erop. Saul was een groot koning, door God uitgekozen en een vroom man; maar toen hij eenmaal in het zadel zat en zijn hart van God afwendde, vertrouwde op zijn kroon en macht; toen moest hij ondergaan met alles wat hij had, zodat ook geen enkele van zijn kinderen in leven bleef. David daarentegen was een arm, veracht man, opgejaagd en verdreven, zodat hij nergens van zijn leven zeker was, maar hij werd beschermd tegen Saul en moest koning worden vgl. 1 Sam. 15 – 2 Sam. 2. Want deze woorden moeten blijven staan en waar worden, omdat God niet liegen en bedriegen kan; laat u daarom maar bedriegen door de duivel en de wereld met hun mooie schijn, die wel een tijdje duurt, maar tenslotte niets is.

Laten wij daarom het eerste gebod goed leren, opdat wij zien hoe God geen vermetelheid, noch vertrouwen op enig ander ding kan dulden en niets meer van ons vraagt dan een hartelijk verwachten van alle goeds, zodat wij rechttoe rechtaan voortgaan en alle goede dingen die God geeft, niet verder gebruiken dan zoals een schoenmaker zijn naald, els en draad gebruikt voor zijn werk en ze daarna weglegt. Of zoals een gast in de herberg voedsel en bed gebruikt alleen tot vervulling van de tijdelijke behoefte, ieder in zijn staat naar Gods ordening; maar niets daarvan mag zijn meester of afgod zijn. Dit mag dan genoeg zijn over het eerste gebod, waarover wij breed moesten uitweiden, omdat het hierop het allermeest aankomt, want (zoals hierboven reeds gezegd is) waar het hart in de juiste verhouding tot God staat en waar dit gebod gehouden wordt, daar volgt de vervulling van de andere geboden vanzelf.

HET TWEEDE GEBOD

Gij zult de naam van God niet ijdel gebruiken

Zoals het eerste gebod het hart onderricht en het geloof onderwezen heeft, zo brengt dit gebod ons naar buiten en richt mond en tong op God. Want het eerste wat uit het hart naar buiten komt en te voorschijn treedt, zijn woorden. Zoals ik nu boven geleerd heb om te antwoorden wat het wil zeggen een God te hebben, zo moet u ook de zin van dit en alle geboden eenvoudig leren verstaan en op uzelf toepassen. Als men nu vraagt: ‘Hoe vat u het tweede gebod op? Of wat betekent het Gods naam ijdel te gebruiken of te misbruiken?’, dan moet u kort antwoorden: ‘Dit betekent Gods naam misbruiken, dat men God de Heere op enigerlei wijze noemt bij leugens of allerlei verkeerde dingen.’ Daarom gaat het er in dit gebod om dat men de naam van God niet op een verkeerde manier aanhaalt of in de mond neemt, terwijl het hart weet of althans weten moest, dat de zaken anders liggen, zoals dat gebeurt bij degenen die voor de rechtbank zweren en waarbij de ene partij tegenover de andere liegt. Want men kan Gods naam niet erger misbruiken dan dat men daarmee liegt en bedriegt. Laat dit de eenvoudigste en gemakkelijkste betekenis van dit gebod zijn.

Hieruit kan nu iedereen zelf wel opmaken, wanneer en hoe op allerlei wijze de naam van God misbruikt wordt, hoewel het onmogelijk is alle misbruiken op te noemen. Om kort te gaan: misbruik van de Goddelijke naam geschiedt allereerst in wereldlijke handel en zaken, waar het over geld, goed of eer gaat, hetzij in het openbaar voor de rechtbank, op de markt of elders, waar men zweert of meineden pleegt in de naam van God of waar men de ziel belast met een valse eed. En dit is vooral zeer gangbaar in huwelijkszaken, waarbij twee tot elkaar komen en in het geheim zich verloven, waarna de één deze verbintenis met een eed ontkent. Maar het allermeest bestaat dit misbruik in geestelijke zaken, die het geweten aangaan, wanneer namelijk valse predikers opstaan en hun leugenachtig geklets uitgeven voor Gods Woord. Kijk, dat is

nu op allerlei manier zich in de naam van God mooi voordoen en gelijk willen hebben, of het nu in gewone wereldlijke zaken is of in de hogere, subtielere dingen van het geloof en van de leer. En tot deze leugenaars behoren ook de lastermonden, niet alleen de brutale die aan iedereen bekend zijn, die schaamteloos de naam van God schenden (die niet in onze school maar in die van de beul thuishoren), maar ook zij die de waarheid en Gods Woord openlijk lasteren en aan de duivel toeschrijven; maar daarover behoef ik nu niets meer te zeggen.

Laat ons nu hier leren en ter harte nemen, hoeveel aan dit gebod gelegen is, dat wij ons met alle ijver wachten en hoeden voor allerlei misbruik van de heilige naam als voor de grootste zonde die uiterlijk geschieden kan. Want liegen en bedriegen is in zichzelf al een grote zonde, maar wordt veel erger, als men die nog rechtvaardigen wil en de naam van God erbij haalt en tot dekmantel maakt om het te bevestigen. Daardoor komt uit een leugen een dubbele, ja een veelvoudige leugen voort.

Daarom heeft God aan dit gebod ook een ernstige bedreiging toegevoegd, die zo luidt: *want de Heere zal niet onschuldig houden, die zijn naam ijdel gebruikt* Ex. 20: 7, dat wil zeggen: het zal niemand vrij staan noch ongestraft gelaten worden. Want evenmin als Hij ongewroken wil laten dat men het hart van Hem afkeert, zal Hij dulden dat men Zijn naam gebruikt om de leugen goed te praten. Maar het is nu eenmaal een veel voorkomende plaag in de hele wereld, dat er maar weinig mensen zijn die niet de naam van God gebruiken om te liegen en om allerlei kwaad te doen, zoals er ook maar weinigen zijn die van harte alleen op God vertrouwen.

Want deze fraaie ‘deugd’ hebben wij allen van nature in ons, dat wie een misdaad heeft gedaan graag zijn schande wil bedekken en bemantelen, opdat niemand het zou zien en weten; en niemand is zo brutaal dat hij zich tegenover iedereen beroemt op zijn begane misdaad, maar zij willen het allen stiekem gedaan hebben zonder dat iemand het merkt. Pakt men iemand aan, dan moet God er met Zijn naam bij komen en de boevensstreek tot braafheid maken en de schande tot eer. Dit is de gewone loop van de wereld, die als een zondvloed over alle landen spoelt. Daarom krijgen wij ook als loon, wat wij zoeken en verdienen: pest, oorlog, duurte, brand, watersnood, ontaarde vrouwen en kinderen en personeel en allerlei schade. Waar zou anders zoveel ellende vandaan komen? Het is een grote genade dat de aarde ons nog verdraagt en voedt.

Daarom moest men voor alles de jeugd ernstig erbij bepalen en eraan gewennen dat zij dit gebod en andere geboden goed voor ogen moeten houden, en als zij in overtreding zijn, er vlug met de roede achter heen zitten en hun het gebod voorhouden en altijd weer inprenten, opdat zij zo opgevoed worden, niet alleen met straf, maar tot vrees en eerbied voor God.

U begrijpt dus nu wat het zeggen wil Gods naam te misbruiken namelijk (om het nog eens kort te herhalen); óf eenvoudigweg liegen en in zijn naam iets beweren wat niet waar is óf vloeken, zweren en tovenarij plegen, kortom op enigerlei wijze kwaad doen. Bovendien moet u ook weten, hoe men de naam goed gebruikt. Want behalve dat Hij zegt: ‘Gij zult de naam van God niet ijdel gebruiken’, geeft Hij ook te verstaan dat men hem goed gebruiken moet. Want deze is ons juist daartoe geopenbaard en gegeven om er nuttig gebruik van te maken. Daarom volgt vanzelf daaruit, dat, terwijl ons hier verboden wordt de heilige naam voor de leugen en de misdaad te gebruiken, ook daarentegen geboden wordt die naam voor de waarheid en alle goeds te gebruiken. Zo bijvoorbeeld als men naar waarheid zweert, waar het nodig is en geëist wordt, maar ook wanneer men het juiste leert; eveneens wanneer men de naam aanroept in de nood, looft en dankt voor het goede enzovoort. Dit alles wordt als

gebod samengevat in het woord uit Ps. 50: 15: *Roep Mij aan in tijden van nood, dan zal Ik u uitredden en u zult Mij prijzen*. Want dat is werkelijk een oprecht en heilzaam gebruik van de naam en op deze wijze wordt zijn naam geheiligd, zoals wij in het Onze Vader bidden.

Hiermee hebt u dus de hoofdzaak van dit gehele gebod verklaard. Als u dit zo verstaat, kun u gemakkelijk de vraag oplossen waarmee zoveel leraren gezeten hebben, namelijk waarom het in het Evangelie verboden is te zweren, terwijl toch Christus vgl. Matt. 5: 33-37; 26: 63-64, de heilige Paulus en andere heiligen dikwijls gezworen hebben vgl. Gal. 1: 20, 2 Kor. 1: 23. In het kort kan men dit zeggen: zweren mag men niet ten kwade, dat wil zeggen om te liegen, en ook niet als het niet nodig en zinvol is; maar ten goede en tot nut van de naaste mag men wel zweren. Want het is een echt goed werk, waardoor God geprezen, de waarheid en het recht bevestigd, de leugen weersproken, de mensen tot vrede gebracht, gehoorzaamheid betracht en twisten bijgelegd worden: want God Zelf bemiddelt daar en scheidt recht en onrecht, kwaad en goed van elkaar. Zweert een partij vals, dan is het oordeel reeds geveld, waardoor hij de straf niet ontloopt, en al blijft het nog een tijdlang uit, hem zal toch niets gelukken, zodat alles wat zij daarmee winnen onder hun handen wegloopt en nooit met blijdschap genoten kan worden, zoals ik bij velen gezien heb, die hun huwelijksbelofte verloochend hebben, zodat zij daarna geen goed uur of gezonde dag meer gehad hebben en naar lichaam en ziel jammerlijk zijn ondergegaan en bovendien hun bezit verloren.

Daarom zeg en vermaan ik, als tevoren, dat men de kinderen bijtijds daaraan moet gewennen door waarschuwing en afschrikking, door verbieden en straffen, dat zij een afschuw krijgen van liegen en vooral als zij daarbij de naam van God gebruiken. Want als men ze maar laat begaan, komt er niets goeds uit voort, zoals men nu kan waarnemen, dat de wereld slechter is dan zij ooit geweest is en dat er geen regering, gehoorzaamheid, en trouw noch geloof is, maar enkel vermetelete en ongebreidelde mensen bij wie leren noch straffen helpt. Dit is allemaal Gods toorn en straf over zulk moedwillig verachten van dit gebod. Anderzijds moet men ze omgekeerd ook lokken en aansporen om Gods naam te eren en voortdurend in de mond te nemen bij alles wat hun overkomt of zich voordoet. Want dit is het echte eren van de naam, dat men alle troost van Hem verwacht en Hem daarom aanroept, opdat eerst het hart (zoals al eerder gezegd) door het geloof God de eer geeft en daarna de mond door de belijdenis.

Dit is ook een heilzame en nuttige gewoonte, die ook zeer krachtadig helpt tegen de duivel, die altijd om ons heen is en erop loert, hoe hij ons tot zonde en schande, leed en nood kan brengen, maar die niet graag hoort en dan ook niet lang blijven kan, waar men Gods naam van harte noemt en aanroept. En menig verschrikkelijk en gruwelijk ongeluk zou ons overkomen, als God ons niet door het aanroepen van Zijn naam staande hield. Ik heb het zelf meegemaakt en ondervonden dat vaak een onverwacht groot ongeluk bij zulk roepen werd afgewend en voorbijging. Tot verdriet van de duivel — zo zeg ik — moesten wij de heilige naam altijd in de mond nemen, opdat hij geen schade zou kunnen doen zoals hij graag zou willen.

Daartoe dient ook dat men zich eraan gewent dagelijks ziel en lichaam God te bevelen, evenals vrouw, kind en personeel en wat wij hebben, ten overstaan van alle mogelijke noden. Daarom zijn gebeden voor en na tafel en andere gebeden 's avonds en 's morgens ontstaan en gebleven; evenals de oefening voor de kinderen om zich met het kruisteken te zegenen, als men iets verschrikkelijks of afschuwelijks ziet of hoort, en zegt: 'HEERE God, bewaar mij', 'Help, lieve Heere Christus' of iets

dergelijks. En omgekeerd ook, dat men zegt, als iemand onverwachts iets goeds overkomt, al is het nog zo gering: ‘God zij geloofd en gedankt’, ‘Dit heeft God mij toebedeeld’ enzovoort. Zoals men vroeger de kinderen eraan gewend heeft de heilige Nicolaas en andere heiligen door vasten te eren en aan te roepen met gebeden. Dit zou God aangenaam en welgevalliger zijn dan alle kloosterleven of Karthuizer heiligheid. Kijk, zo moest men de jeugd op kinderlijke manier en spelenderwijs opvoeden in godsvrucht en verering, opdat het eerste en tweede gebod goed in zwang kwam en voortdurend gepraktiseerd werd. Dan zou iets goeds wortel schieten, opkomen en vrucht voortbrengen, zodat zulke mensen zouden opgroeien die een heel land nut en vreugde verschaffen zouden. Dat zou ook de juiste wijze zijn om kinderen goed op te voeden, wanneer zij met goedheid en genoeg grootgebracht kunnen worden. Want moet men ze alleen met de roede en met slagen dwingen, dan komt er niets goeds uit voort. En al zou men het ver brengen, zij blijven zo lang braaf als de roede erover gaat. Maar de opvoeding zal in het hart wortel schieten, als men God meer vreest dan de roede en de stok. Dit zeg ik zo eenvoudig voor de jeugd, opdat het tot hen zou doordringen. Want als wij voor kinderen preken, moeten wij ook met hen brabbelen. Zo hebben wij het misbruiken van de Goddelijke naam willen voorkomen en het rechte gebruik geleerd, dat niet alleen moet bestaan in woorden, maar ook in de praktijk en in het leven, opdat men zal weten dat dit God van harte behaagt en dat Hij het even rijkelijk zal belonen als Hij dat misbruik gruwelijk straffen zal.

HET DERDE GEBOD

Gij zult de rustdag heiligen

‘Rustdag’ hebben wij die dag genoemd naar het Hebreeuwse woordje sabbat, dat eigenlijk betekent ‘rusten’, dat is het werk laten rusten; daarom zijn wij gewend te zeggen ‘een avond vrijaf hebben’ of ‘heilige avond houden’. Nu heeft God in het Oude Testament de zevende dag afgezonderd en ingesteld om te rusten en Hij heeft geboden deze dag boven alle andere heilig te houden vgl. Gen. 2: 3. Wat betreft de uiterlijke kant is dit gebod alleen aan de Joden gegeven, opdat zij met hun gewone werk ophouden en rusten, zodat zowel mens als vee weer op verhaal komt en niet door voortdurende arbeid verzwakt wordt. Zij hebben het echter later te eng begrensd en op grove wijze misbruikt, zo zelfs dat zij Christus om zulke werken veroordelen en niet van Hem verdragen konden, terwijl zij die zelf op de sabbat deden, zoals men in het Evangelie lezen kan vgl. Matt.12: 1-13. Alsof het gebod daarmee vervuld zou zijn, indien men in het geheel geen uiterlijk werk deed, wat toch niet de bedoeling was, maar recht beschouwd dit, dat zij de rustdag zouden heiligen, zoals wij nader horen zullen.

Daarom gaat dit gebod naar de uiterlijke betekenis ons christenen niets aan; want het is een ‘uiterlijk ding’ zoals andere instellingen van het Oude Testament, aan bepaalde gewoonten, personen, tijden en plaatsen gebonden waarvan wij nu door Christus zijn vrijgesteld vgl. Kol. 2: 16-17. Maar om een christelijke uitleg te geven voor de eenvoudige mensen over wat God in dit gebod van ons vraagt, moet u opmerken dat wij rustdagen houden niet ter wille van de verstandige en geleerde christenen, want die zijn nergens voor nodig, maar allereerst om lichamelijke reden en noodzaak. Want de natuur leert en vraagt voor de gewone mensen, knechten en dienstmeiden, die de hele week hun werk en ambacht verricht hebben, dat zij ook een dag ermee ophouden om te rusten en zich te verkwikken. Maar dan ook het allermeest daarom, dat men op zo’n rustdag (omdat men anders er niet toe komen kan) gelegenheid en tijd neemt om de eredienst bij te wonen, met andere woorden: dat men bij elkaar komt om Gods

Woord te horen en te behandelen en bovendien God te loven, te zingen en te bidden. Dit is echter— zo zeg ik— niet zo aan tijd gebonden zoals bij de Joden, namelijk dat het juist die of die dag moet zijn, want de ene dag is in zichzelf niet beter dan de andere; maar het moest eigenlijk dagelijks geschieden. Omdat echter de grote massa zich daar niet aan houden kan, moet men minstens een dag in de week daartoe afzonderen. Daar nu van oudsher de zondag daarvoor bestemd is, moet men het daarop maar houden, opdat het zal gebeuren volgens een eendrachtig ingestelde orde en niemand door onnodige vernieuwing wanorde teweeg zal brengen. Zo is dan dit de eenvoudige zin van dit gebod, dat als men toch rustdagen houdt, men ze gebruikt om het Woord van God te leren, want de eigenlijke functie van deze dag is de prediking terwille van de jeugd en het arme volk. Het rusten moet echter niet zo eng worden opgevat, dat daarom andere voorkomende bezigheden die men niet vermijden kan, verboden zouden zijn.

Daarom, wanneer men vraagt, wat bedoeld is als gezegd wordt: ‘Gij zult de rustdag heiligen’, dan moet u antwoorden: ‘De rustdag heiligen betekent zoveel als die dag heilig houden: Wat is dan heilig houden? Niets anders dan in woord en werk een heilig leven leiden. Want de dag zelf hoeft niet heilig gemaakt te worden, aangezien hij reeds heilig is geschapen. God wil echter hebben dat hij voor jou heilig is. Dus wordt die dag voor jou heilig of onheilig, indien u heilige of onheilige dingen doet. Hoe gaat nu zulk heiligen in z’n werk? Niet zo, dat men achter de kachel zit en geen zware arbeid verricht of een bloemenkransje opzet en zijn beste kleren aantrekt, maar — zoals gezegd — dat men met Gods Woord bezig is en zich daarin oefent.

En inderdaad moeten wij christenen altijd zo de rustdag houden door enkel heilige dingen te doen, dat is dagelijks met het Woord van God bezig zijn en het in hart en mond meedragen. Maar, omdat wij (zoals gezegd) niet altijd gelegenheid en vrije tijd hebben, moeten wij enige uren per week voor de jeugd of minstens een dag voor iedereen daarvoor gebruiken, dat men alleen daarmee bezig is en de Tien Geboden, het Geloof en het Onze Vader behandelt en zo het hele leven en bestaan naar Gods Woord richt. Wanneer dit onderhouden en geoefend wordt, wordt een echte rustdag gehouden; waar dit niet het geval is, mag het geen christelijke rustdag heten. Want rusten en nietsdoen kunnen de niet-christenen ook wel, zoals ook de hele zwerm van onze geestelijken dagelijks in de kerk staat met gezang en geklingel, maar zij heiligen de rustdag niet, omdat zij het Woord van God prediken noch beoefenen, maar er in hun leer en leven tegenin gaan.

Want het Woord van God is het heiligdom der heiligdommen, ja het enige dat wij christenen kennen en hebben. Want al hadden wij ook het gebeente van alle heiligen of alle heilige en gewijde kleren op een hoop bij elkaar, dan zou ons dat niets helpen, want het zijn allemaal dode dingen waardoor niemand heilig kan worden. Maar Gods Woord is de schat, die alle dingen heilig maakt, waardoor alle heiligen zelf geheiligd zijn. Op welke tijd men dan ook met het Woord van God bezig is, het verkondigt, hoort, leest of overdenkt, dan wordt daardoor de persoon, de dag en het werk geheiligd; niet vanwege het uiterlijke werk, maar wegens het Woord dat ons allen tot heiligen maakt. Daarom zeg ik altijd weer dat ons hele leven en werk onder het Woord van God moet staan, wil het God welgevallig of heilig heten. Waar dat geschiedt, krijgt dit gebod zijn kracht en vervulling. Daarentegen is elk bestaan of werk dat buiten Gods Woord omgaat, voor God onheilig, al zou het nog zo’n mooie schijn en glans hebben en het met louter heilige voorwerpen omhangen worden, zoals de zelfbedachte geestelijke standen die Gods Woord niet kennen en met hun werken heiligheid proberen te verkrijgen.

Daarom moet u erop letten dat de kracht en macht van dit gebod niet ligt in het rusten, maar in het heiligen, zodat deze dag een bijzondere, heilige functie heeft. Want andere arbeid en werkzaamheden zijn eigenlijk geen heilige oefeningen, tenzij de mens tevoren heilig is. Hier echter moet zo'n werk worden verricht waardoor een mens zelf heilig wordt, hetgeen (zoals gezegd) alleen door Gods Woord geschiedt. Daartoe zijn dan ook plaatsen, tijden, personen en de gehele uiterlijke eredienst ingesteld en verordend, opdat dit ook in het openbaar op gang komt.

Daar dus zoveel aan het Woord van God gelegen is, dat zonder dit geen rustdag geheiligd wordt, moeten wij weten dat God dit gebod streng gehouden wil hebben en allen wil straffen die zijn Woord verachten, het niet willen horen en leren, in het bijzonder op de tijd die daarvoor gesteld is. Daarom zondigen tegen dit gebod niet alleen degenen die de rustdag op grove wijze misbruiken en ontheiligen, doordat zij uit gierigheid of lichtzinnigheid nalaten het Woord van God te horen of dol en vol als varkens in kroegen rondhangen, maar ook die anderen, die Gods Woord horen alsof het een beuzelarij was en die slechts uit gewoonte naar de kerk gaan en er weer uitkomen, maar die als het jaar om is evenveel weten als het vorig jaar. Want tot nog toe was men van mening, dat het een goede rustdag was, als men 's zondags een mis of het Evangelie had horen lezen, maar naar Gods Woord heeft niemand gevraagd en evenmin heeft iemand het onderwezen. Maar thans, nu wij het Woord van God hebben, schaffen wij dat misbruik toch niet af; wij laten tot ons preken en ons vermanen, maar horen het aan zonder ernst of aandacht. Weet dan, dat het niet alleen om het horen gaat, maar het moet ook geleerd en vastgehouden worden. Denk ook niet, dat het van jouw willekeur afhankelijk is of er niet veel toe doet, maar dat het Gods gebod is, dat van u zal vragen hoe u zijn Woord gehoord, geleerd en geëerd hebt.

Eveneens moeten bestraft worden die verwaande geesten die, als ze een preek of twee gehoord hebben, het zat zijn en er genoeg van hebben en die dan menen het nu zelf wel te weten en geen leermeesters meer nodig te hebben. Want dat is juist de zonde, die tot nu toe onder de doodzonden gerekend werd, namelijk de traagheid, dat is de laksheid of verveling, een vijandige, schadelijke plaag, waarmee de duivel vele harten betovert en bedriegt om ons te overrompelen en het Woord van God ons weer heimelijk te ontnemen.

Want laat ik u dit zeggen: al zou u het opperbest weten en een meester op alle gebied zijn, dan bent u toch dagelijks onder de heerschappij van de duivel, die dag noch nacht rust in u te besluipen om in u hart ongeloof en slechte gedachten tegen de vorige en alle overige geboden te ontsteken. Daarom moet u altijd Gods Woord in u hart, mond en oren hebben. Waar echter het hart niets uitvoert en het Woord niet klinkt, dringt hij binnen en heeft schade toegebracht voordat men het gewaar wordt. Waar het Woord daarentegen met ernst betracht, gehoord en behandeld wordt, heeft het de kracht, dat het nooit zonder vrucht weerkeert, maar altijd nieuw inzicht, nieuwe vreugde en toewijding wekt en het hart en de gedachten rein maakt. Want het zijn geen verdorven of dode, maar werkzame en levende woorden. En al zou er geen ander nut of andere nood zijn die ons ertoe drijft, moest dit toch iedereen ertoe prikkelen, dat de duivel daardoor verjaagd en verdreven wordt, bovendien dat het gebod vervuld wordt en het God meer behaagt dan alle andere blinkende werken van huichelarij.

HET VIERDE GEBOD

Tot nu toe hebben wij de eerste drie geboden geleerd, die op God gericht zijn. Ten

eerste dat men Hem van ganser harte moet vertrouwen, vrezen en liefhebben in heel ons leven. Ten tweede, dat men Zijn heilige naam niet mag misbruiken tot leugen of enig ander kwaad, maar moet gebruiken tot Gods lof, tot nut en zaligheid van de naaste en van zichzelf. Ten derde, dat men op de rust- en feestdag Gods Woord met ijver moet horen en beoefenen, opdat al ons doen en ons leven zich daarnaar richten. Nu volgen de andere zeven, die betrekking hebben op onze naaste, onder welke het eerste en hoogste is:

Gij zult uw vader en uw moeder eren

Aan de staat van vader en moeder heeft God bijzondere eer gegeven boven alle andere staten, die Hij onder zich heeft, dat Hij niet alleen gebiedt de ouders lief te hebben, maar ook te eren. Want tegenover broeders, zusters en in het algemeen tegenover de naaste beveelt Hij niets hogers dan hen lief te hebben, maar vader en moeder zondert Hij af, stelt ze boven alle andere personen op aarde en zet ze naast Zichzelf. Want eren is veel meer dan liefhebben, daar het niet alleen de liefde insluit, maar ook gehoorzaamheid, deemoed en eerbied als tegenover een daarin verborgen majesteit. Ook wordt hier niet alleen geëist dat men ze vriendelijk en met eerbied aanspreekt, maar vooral dat men met ziel en lichaam zich zo tegenover hen gedraagt en toont, dat men ze hoog heeft en hen beschouwt als de hoogsten na God. Wil men immers iemand van harte eren, dan moet men hem waarlijk hoog en groot achten. Daarom moet men het de jeugd inprenten, dat zij hun ouders moeten beschouwen als in Gods plaats, en moeten bedenken dat zij, al zijn zij ook gering, arm, gebrekkig en eigenaardig, toch vader en moeder zijn, van God gegeven. Wegens hun gedrag en hun fouten worden zij niet van deze eer beroofd. Daarom moet men niet de persoon aanzien, hoe deze is, maar Gods wil, die het zo gemaakt en verordend heeft. Weliswaar zijn wij in Gods ogen allen gelijk, maar wij kunnen niet buiten deze ongelijkheid en dit geordend onderscheid. Daarom is het ook door God geboden, dat u mij als uw vader moet gehoorzamen en ik gezag over u heb.

Leer daarom ten eerste, wat deze eer tegenover de ouders, in dit gebod geëist, inhoudt, namelijk dat men ze voor alle dingen hoog moet waarderen als de grootste schat op aarde. Verder, dat men zich met woorden bescheiden tegenover hen gedragen moet, niet boos uitvallen, bluffen of opspelen, maar hun gelijk geven en zwijgen, ook al eisen zij teveel. Ten derde moet men met daden, dat wil zeggen, met lijf en goed zulke eer bewijzen, dat men ze dient, helpt en verzorgt, wanneer zij oud, ziek, gebrekkig of arm zijn; en dat niet alleen graag doen, maar met deemoed en eerbied, alsof men het voor God deed. Want wie weet hoe hij ze in zijn hart moet bewaren, zal hen geen nood of honger laten lijden, maar hen boven en naast zich stellen en hen laten delen in wat men heeft en kan geven.

Merk ten tweede op, wat voor groot, goed en heilig werk hier aan de kinderen wordt opgedragen. Het is een werk dat men helaas veracht en in de wind slaat en niemand let er op, dat het God is Die het geboden heeft of dat het een heilig, goddelijk Woord en lering is. Want, wanneer men het zo beschouwd had, zou iedereen daaruit hebben kunnen opmaken, dat het heilige mensen moesten zijn, die naar deze woorden leefden. Men had daarvoor geen kloosterleven noch geestelijke standen hoeven op te richten. Dan zou ieder kind zich aan dit woord gehouden hebben en zijn geweten kunnen richten naar God en zeggen: als ik goede en heilige werken moet doen, dan weet ik niets beters dan mijn ouders alle eer en gehoorzaamheid te bewijzen, omdat God Zelf het heeft voorgeschreven. Want wat God gebiedt, dat moet veel en veel edeler zijn dan alles wat wij zelf zouden bedenken. En daar er geen hogere of betere meester te

vinden is dan God, zal er ook zeker geen betere leer zijn dan die Hij zelf geeft. Nu leert Hij overvloedig wat men doen moet, als men rechtschapen, goede werken wil verrichten, en in het feit dat Hij het gebiedt, betuigt Hij dat zij Hem welgevallig zijn. Als het dus God is, Die dit gebiedt en niets beters weet te geven, zie ik geen kans iets beters te bedenken.

Kijk, op deze manier zou men een braaf kind — goed geleerd, heilzaam opgevoed — thuis hebben in gehoorzaamheid en dienstvaardigheid tegenover de ouders, zodat men er goeds en vreugde aan zou beleefd hebben. Men voelde zich echter niet verplicht Gods gebod aan te prijzen. In plaats daarvan liet men het liggen of liep er vluchtig overheen, zodat een kind het niet overdenken kon en zich intussen vergaapte aan wat wij bedacht hebben zonder God om raad gevraagd te hebben.

Daarom, laten wij om Gods wil eindelijk leren, dat de jeugd moet afzien van alle andere dingen, maar allereerst letten op dit gebod, wanneer zij God met echt goede werken willen dienen, zodat zij doen wat vader en moeder of aan wie zij in hun plaats onderdanig moeten zijn, aangenaam is. Want het kind dat deze dingen weet en doet, heeft vooral deze grote troost in het hart, dat het vrolijk zeggen en roemen kan — ten spijt van en tegen allen die met eigen gekozen werken bezig zijn —: Kijk, dit werk behaagt mijn God in de hemel, dat weet ik zeker. Laten zij die met al hun vele, grote, zure, zware werken te hoop lopen en roemen, maar eens laten zien of zij iets presteren kunnen dat groter en edeler is dan gehoorzaamheid aan vader en moeder. Tegenover hen heeft God — naast die aan Zijn majesteit — gehoorzaamheid willen voorschrijven. Wanneer Gods Woord geschiedt en uitgevoerd wordt, heeft niets hoger waarde dan de wil en het woord van de ouders, mits deze wil echter aan God gehoorzaam blijft en er niets gebeurt tegen de voorafgaande geboden.

Daarom moet u van harte blij zijn en God danken dat Hij u daartoe uitverkoren en waardig gemaakt heeft om zo'n kostelijk, aangenaam werk te doen. En houdt het daarom alleen maar voor groot en kostbaar — hoewel het als het allergeeringste en meest verachtelijke beschouwd wordt — niet wegens onze waardigheid, maar omdat het in het kleinood en heiligdom, namelijk Gods Woord en gebod, zijn plaats heeft en besloten ligt. O, wat zouden alle Karthuizers, monniken en nonnen er wel voor willen geven, als zij in hun geestelijk bestaan ook maar een werk voor God zouden mogen brengen dat gedaan was uit zijn gebod, en dat zij met een vrolijk hart voor Zijn aangezicht zouden kunnen zeggen: 'Nu weet ik, dat dit werk U welgevallig is.' Waar zullen die arme, ellendige lieden blijven, als zij voor God en de gehele wereld schaamrood, met schande bedekt, zullen staan tegenover een jong kind dat uit dit gebod geleefd heeft, en als zij moeten bekennen dat zij met heel hun leven niet waard zijn geweest hem een beker water te reiken? Terecht overkomt hun dit wegens de duivelse verleiding, omdat zij Gods gebod met voeten treden, zodat zij zich tevergeefs moeten afpijnigen met zelfbedachte werken, waarvoor zij spot en schade als loon ontvangen.

Zou nu niet het hart van een mens opspringen en van vreugde overvloeien, als het zich aan de arbeid zette en deed wat hem bevolen was, zodat het zou kunnen zeggen: 'Kijk, dit is beter dan alle Karthuizer heiligheid, al vasten zij zich dood en al liggen zij onophoudelijk op hun knieën te bidden.' Want hier hebt u een vaste tekst en goddelijk getuigenis, dat Hij dit bevolen heeft, maar van dat andere heeft Hij met geen woord gesproken. Dit is echter de ellende en een noodlottige blindheid van de wereld, dat niemand zoiets gelooft; op die wijze heeft de duivel ons betoverd met valse heiligheid en de huichelachtige schijn van eigen werken. Daarom zou ik graag willen — dat herhaal ik nog eens — dat men ogen en oren open zet en dit ter harte neemt, opdat wij

niet nog eens afwijken van het zuivere Woord van God en aan de duivelse leugens ten prooi vallen. Zo zou het dan ook gebeuren, dat de ouders meer vreugde, liefde, vriendschap en eendracht in hun huizen zouden hebben en de kinderen het hart van de ouders zouden winnen. Als zij daarentegen weerbarstig zijn en wat zij doen moeten niet eerder doen dan dat men de lat erover legt, dan maken zij zowel God als hun ouders boos. Daardoor onthouden ze zich een grote schat en innerlijke vreugde en halen zich veel ongeluk op de hals.

Daarom gaat het op het ogenblik zo in de wereld, dat — zoals iedereen klaagt— jong en oud zich wild en losbandig gedragen, geen ontzag of eerbied kennen, dat zij niets doen zonder daartoe met slagen gedwongen te zijn, en dat zij achter de rug kwaadspreken en kleineren zoveel ze kunnen. Daarom straft God hen ook en komen zij in allerlei moeite en ellende terecht. Gewoonlijk zijn de ouders zelf tot niets in staat, omdat de ene dwaas de andere opvoedt; zoals zij zelf geleefd hebben, zo zullen de kinderen vervolgens ook leven.

Dit nu — zeg ik — moet het eerste en grootste zijn dat ons moet aanzetten om dit gebod te houden. Om die reden zouden wij als wij geen vader of moeder hadden, moeten wensen dat God ons hout of steen gaf, die wij vader en moeder zouden mogen noemen. Hoeveel te meer moeten wij, waar ons levende ouders gegeven zijn, ons erover verheugen dat wij hun eerbied en gehoorzaamheid mogen bewijzen. Want wij weten dat dit de hoogste Majesteit en alle engelen zo zeer behaagt en het alle duivelen verdriet en bovendien het hoogste werk is dat men doen kan na de hoge dienst aan God, zoals in de voorafgaande geboden is samengevat. Zelfs aalmoezen geven en alle andere daden tegenover de naaste zijn hiermee niet te vergelijken. Want God heeft deze staat bovenaan gesteld, ja zelfs als Zijn plaatsvervanger op aarde gezet. Deze wil van God en dit welbehagen zou voor ons reden en prikkel genoeg moeten zijn om graag en met genoegen te doen wat wij kunnen.

Daarom zijn wij ook tegenover de wereld schuldig, dat wij voor de weldaden en al het goede dat wij van de ouders ontvangen, dankbaar zijn. Maar hier blijkt weer dat de duivel in de wereld regeert, zodat de kinderen de ouders vergeten, zoals wij allen God vergeten; en niemand denkt eraan hoe God ons voedt, behoedt en bewaart en zoveel goeds geeft naar lichaam en ziel.

Vooraf wanneer eens een kwade tijd komt, dan worden wij boos en mopperen ongeduldig en dan is alles verdwenen wat wij ons leven lang aan goeds ontvangen hebben. Precies zo doen wij ook tegenover de ouders en er is geen enkel kind dat dit erkent en bedenkt, tenzij de Heilige Geest het hem geeft. God kent deze slechtheid van de wereld wel en daarom herinnert Hij ons eraan en vermaant Hij ons met geboden, zodat iedereen zal bedenken wat zijn ouders voor hem gedaan hebben, en zal ontdekken dat hij lichaam en leven van hen gekregen heeft; dat hij bovendien is gevoed en opgevoed, omdat hij anders al honderdmaal in zijn vuil gestikt zou zijn. Daarom is waar en goed gezegd door oude, wijze mensen: tod, ouders en onderwijzers kan men nooit genoeg danken en vergelden. Wie dat ziet en bedenkt, zal zonder dwang zijn ouders alle eer bewijzen en ze op handen dragen, omdat door hen God hem alle goeds heeft gedaan.

Boven dit alles moet dit een belangrijke reden zijn, die ons des te meer prikkelt, namelijk dat God aan dit gebod een liefelijke belofte verbindt en zegt: *Opdat gij een lang leven hebt in het land waar gij woont* Ex. 20: 12. Kijk nu zelf, hoeveel ernst God maakt met dit gebod, door niet alleen te zeggen, dat het Hem aangenaam is en dat Hij er vreugde en genoegen aan heeft; maar het moet ook ons ten goede komen en ten beste dienen, opdat wij een rustig en aangenaam leven mogen hebben met alle goeds.

Daarom geeft ook de heilige Paulus in Efeze 6: 2 er hoog van op en roemt het, als hij zegt: *Dit is het eerste gebod, dat een belofte heeft, opdat het u welga en u lang leeft op de aarde.* Want hoewel ook de andere geboden een belofte inhouden, wordt het toch nergens zo duidelijk en nadrukkelijk gezegd.

Daar hebt u dus nu de vrucht en het loon, namelijk dat wie het houdt, goede dagen, geluk en welvaart zal hebben. Daarentegen ook de straf, dat wie ongehoorzaam is, des te eerder zal omkomen en van zijn leven niet zal genieten. Want een lang leven hebben noemt de Schrift niet alleen bejaard worden, maar alles hebben wat bij een lang leven behoort, zoals bijvoorbeeld gezondheid, vrouw en kind, voedsel, vrede, goede regering enzovoort, zonder welke dit leven niet blij genoten kan worden en ook niet lang kan blijven bestaan. Wil u nu vader en moeder niet gehoorzamen en u niet door hen laten opvoeden, gehoorzaam dan maar aan de beul, en gehoorzaamt u hem niet, doe het dan aan Magere Hein, dat is de dood. Kort gezegd wil God dit van ons hebben: óf u gehoorzaamt Hem en bewijst Hem liefde en dienst, dan zal Hij het u overvloedig vergelden met alle goeds; óf als u Hem vertoornt, dan zal Hij zowel de dood als de beul over u brengen. Waar komen zoveel schurken vandaan, die men dagelijks moet ophangen, onthoofden en radbraken, waar anders dan uit de ongehoorzaamheid, omdat zij zich niet in het goede laten opvoeden, zodat het door Gods straf zover met hen komt dat men ongeluk en leed bij hen ziet? Want het gebeurt maar zelden, dat zulke schurken op normale wijze of op een normale tijd sterven.

De vromen echter en de gehoorzamen ontvangen de zegen dat zij lang in goede rust leven en hun kindskinderen zien (zoals boven gezegd) ‘tot in het derde en vierde geslacht’. Men kan het ook waarnemen, dat, waar goede en oude geslachten zijn, die het goed hebben en veel kinderen bezitten, dit ongetwijfeld hieruit voortkomt, dat ettelijken van hen welopgevoed zijn en hun ouders gehoorzaamheid betoond hebben. Van de goddelozen echter staat geschreven in Psalm 109: 13: *Zijn nakomelingen moeten uitgeroeid worden en hun naam moet in het volgend geslacht vergaan.* Laat het u daarom gezegd zijn, hoeveel waarde God hecht aan de gehoorzaamheid, daar Hij deze zo hoog schat, er zo’n welbehagen in heeft en ze rijkelijk beloont, en bovendien zo streng zal straffen wie het gebod overtreden. Dit alles zeg ik, opdat men het de jeugd goed zal inprenten; want niemand gelooft hoe nodig dit gebod is, omdat het tot nu toe onder het pausdom niet geacht noch onderwezen is. Het zijn simpele en eenvoudige woorden, en iedereen denkt dat hij het allang weet. Daarom gaat men er luchtig overheen en vergaapt men zich aan andere dingen, en men ziet en gelooft niet dat men God zeer vertoornt wanneer men eraan voorbijloopt, en wat een kostelijke en welgevallige werken men doet, als men er aan vasthoudt.

Bij dit gebod moet ook verder gesproken worden over allerlei gehoorzaamheid tegenover hoger geplaatsten, die te bevelen en te regeren hebben. Want van het gezag van de ouders wordt alle andere gezag afgeleid en daaraan ontleend. Want als een vader niet in staat is zijn kind alleen op te voeden, neemt hij er een onderwijzer bij om het te onderrichten; is hij zelf te zwak om het te doen, dan roept hij zijn vriend of buur te hulp; sterft hij, dan draagt hij zijn gezag over aan anderen, die daartoe gesteld zijn. Zo moeten ook de familie, knechten en dienstmeiden onder hem staan ter besturing van het huishouden, zodat allen die men heren noemt, in de plaats van de ouders treden aan wie zij de macht en gezag tot regeren ontlennen. Vandaar dat zij ook volgens de Schrift allen vaders heten, omdat zij in hun bestuur het ambt van vader vervullen en een vaderlijk hart moeten hebben tegenover de hunnen. Zoals ook van oudsher de Romeinen en andere volken heren en vrouwen in het huis *patres et matres familias*, dat is huisvader en huismoeder, genoemd hebben. Ook hebben zij hun landsvorsten en

heersers patres patriae, dat is vaders van het hele land, genoemd; ons, christenen, tot grote schande dat wij ze niet meer zo noemen of ze tenminste daarvoor houden en als zodanig eren.

Wat nu een kind tegenover vader en moeder te doen verschuldigd is, dat zijn ook allen verschuldigd die tot het personeel behoren. Daarom moeten knechten en dienstmeiden erop letten, dat zij hun heren en vrouwen niet alleen gehoorzaam zijn, maar ook in ere houden als hun eigen vaders en moeders, en alles doen waarvan zij weten dat men het van hen hebben wil; niet uit dwang of met tegenzin, maar met genoegen en vreugde, juist om de eerdergenoemde reden, dat het Gods gebod is en het Hem boven alle andere werken welgevallig is. Eigenlijk zouden zij hierom nog loon moeten toegeven en blij zijn dat zij heren en vrouwen mochten krijgen, waardoor zij zo'n vrolijk geweten hebben en weten hoe zij echt gouden werken kunnen doen, die tot nog toe in vergetelheid geraakt waren en veracht. In plaats daarvan is iedereen tot hun schade en met een slecht geweten in de naam van de duivel naar kloosters, op bedevaarten en om aflaten gegaan.

Indien men dit nu maar het arme volk kon inprenten, dan zou een dienstmeid van vreugde opspringen, God loven en danken en door nette arbeid, waarvoor zij verder voeding en loon krijgt, zo'n schat verwerven, die allen die men het allerheiligste acht, niet bezitten. Is het niet een voortreffelijke roem te weten en te kunnen zeggen: 'Wanneer u uw dagelijks werk doet, dan is dat beter dan de heiligheid en het strenge leven van alle monniken bij elkaar?' Bovendien hebt u dan nog de belofte dat het u allemaal ten goede zal dienen en het u wel zal gaan. Hoe zul u zaliger zijn of heiliger leven, althans wat de werken betreft? Want voor God maakt eigenlijk alleen het geloof heilig en dient men Hem, maar door de werken dient men de mensen. Dan hebt u alle goeds, beschutting en bescherming onder de Heere, maar bovendien een vrolijk geweten en een genadige God, Die het u honderdvoudig vergelden zal, en u bent echt van adel als u maar vroom en gehoorzaam bent. Is dat niet het geval, dan hebt u allereerst enkel toorn en ongenade van God te verwachten, hebt u geen vrede in uw hart en volgen allerlei plaag en ongeluk. Wie hierdoor zich niet willen laten bewegen en vroom maken, die geven wij over aan de beul en aan Magere Hein. Daarom moet ieder die zich wil laten gezeggen, bedenken dat het God ernst is, en weten dat God met u spreekt en gehoorzaamheid vraagt. Gehoorzaamt u Hem, dan bent u een geliefd kind, maar veracht u het, dan zul u ook schande, ellende en leed als loon moeten verwachten.

Eveneens moet gesproken worden over de gehoorzaamheid aan de wereldlijke overheid, die (zoals gezegd) ook tot de ouderlijke staat behoort en het meest omvattend is. Want hier gaat het niet over een enkele vader, maar over iemand die zoveel maal vader is als hij inwoners, burgers en onderdanen heeft. Want God geeft en verschaft ons door hen als door onze ouders voedsel, huis en hof, bescherming en veiligheid. Daar zij nu zo'n naam en titel als hun hoogste lof met alle eer dragen, zijn wij ook verplicht hen te eren en hoog te achten als de kostbaarste schat en het mooiste kleinood op aarde.

Wie hier nu gehoorzaam, dienstbaar en gewillig is en graag alles doet wat met eerbetoon samenhangt, die weet dat hij God behaagt en dat hij vreugde en geluk als loon ontvangt. Wil hij het niet met liefde doen, maar wil hij verachten, zich verzetten en herrie schoppen, dan moet hij daarentegen weten, dat hij geen genade en geen zegen ontvangt. Indien hij meent daarmee enerzijds een gulden te zullen verdienen, zal hij anderzijds tien maal meer verliezen of aan de beul vervallen, door oorlog, pest en duurte omkomen of aan zijn kinderen geen goeds beleven, van zijn huishouden,

buren of vreemden en tirannen schade, onrecht en geweld moeten lijden, opdat ons betaald en vergolden wordt wat wij zoeken en verdienen.

Als wij het ons slechts eenmaal lieten zeggen, dat zulke werken God zo aangenaam zijn en zo rijke beloning krijgen, zouden wij leven in louter overvloed van aardse goederen en bezitten wat ons hart begeert. Daar men echter Gods Woord en gebod zo laag schat alsof de één of andere straatventer het gezegd had, laat ons dan eens zien, of jij de man zou zijn die tegen Hem op kan. Hoe zwaar zal het Hem vallen om het u te vergelden? Daarom moest u liever met Gods gunst, vrede en geluk leven dan met ongenade en ongeluk. Waarom denk u dat de wereld nu zo vol ontrouw, schande, ellende en moord is? Zou dat niet daaruit voortkomen, dat ieder zijn eigen baas en onafhankelijk wil zijn, om niemand iets geeft en alles doen wil waar hij zin in heeft? Daarom straft God de ene schurk met de andere, zodat, waar u de ene Heere bedriegt of veracht, een ander komt, die ook zo met u omspringt; ja, zodat u in uw eigen huis van uw vrouw, kinderen en personeel tienmaal meer te verduren krijgt.

Wij voelen ons ongeluk wel, wij mopperen en klagen over ontrouw, geweld en onrecht, maar wij willen niet zien, dat wij zelf schurken zijn, die eerlijk de straf verdiend hebben en er in geen enkel opzicht beter van worden. Wij willen geen genade en geluk hebben, daarom is het billijk, dat wij onbarmhartig enkel ongeluk hebben. Er moeten nog wel ergens op aarde vrome mensen zijn, dat God nog zoveel goeds voor ons overlaat; als het aan ons lag zouden wij geen cent in huis en geen strohalm op het veld hebben. Dit alles heb ik met zoveel woorden uiteen moeten zetten, opdat misschien iemand het ter harte zou willen nemen, zodat wij van de blindheid en de ellende, waarin wij zo diep gezonken zijn, verlost mochten worden, Gods Woord en wil recht leren kennen en met ernst aannemen. Want daaruit zouden wij leren, hoe wij genoeg vreugde, geluk en heil voor tijd en eeuwigheid zouden kunnen hebben.

Zo hebben wij in dit gebod drieërlei soort vader voor ogen gesteld gekregen: in de bloedband, in het huis en in het land. Bovendien hebben wij ook nog geestelijke vaders, niet zoals onder het pausdom, want zij hebben zich zo wel laten noemen, maar in werkelijkheid hebben zij het ambt van vader niet uitgeoefend. Want alleen zij zijn geestelijke vaders, die ons door Gods Woord regeren en leiden, zoals Paulus zichzelf vader noemt in 1 Kor. 4: 15, als hij zegt: *Ik hebt u verwekt in Christus Jezus door het Evangelie*. Omdat zij dan vaders zijn, komt hun ook de eer toe, ja zelfs boven alle anderen, maar dat gebeurt het allerminst. Want de wereld eert ze zo, dat men ze uit het land jaagt en geen stuk brood gunt; kortom, zij moeten — zoals Paulus zegt — *het uitvaagsel der wereld en aller voetveeg* 1. Kor. 4: 13 zijn. Maar het is noodzakelijk dit aan de massa duidelijk te maken, dat ze, als zij christenen willen zijn, tegenover God schuldig zijn hun zielzorgers *dubbele eer waardig te keuren* 1 Tim. 5: 17, hun wel te doen en hen te verzorgen. Dan zal God u ook genoeg geven en u zult geen gebrek hebben. Maar daartegen verzet en verweert zich iedereen, want zij zijn allen bezorgd dat hun buik verkwijnt, en zij kunnen nu nog niet eens een goede prediker onderhouden, terwijl we vroeger tien mestbuiken gevuld hebben. Daarmee verdienen wij dan ook dat God ons van Zijn Woord en Zijn zegen berooft en weer leugenpredikers laat opstaan, die ons bij de duivel brengen en bovendien ons het zweet en het bloed uitzuigen.

Wie echter Gods wil en gebod voor ogen houden, hebben de belofte dat hun rijkelijk vergolden zal worden wat zij voor hun lichamelijke en geestelijke vaders over hebben en hun ter ere doen, — niet dat zij één of twee jaar brood, kleren en geld zullen krijgen, maar een lang leven, voedsel en vrede —, en dat zij voor eeuwig rijk en zalig

zullen zijn. Doe daarom maar wat u verplicht bent te doen en laat God ervoor zorgen hoe Hij u zal voeden en genoeg zal geven. Daar Hij het beloofd heeft en nog nooit gelogen heeft, zal Hij ook tegenover u niet liegen. Dit moest ons aansporen en ons een hart geven dat zou smelten van vreugde en liefde tegenover hen, aan wie wij eer schuldig zijn, zodat wij de handen zouden opheffen en vrolijk God danken, die ons zulke rijke beloften gegeven heeft dat wij er wel tot aan het einde van de wereld voor zouden willen lopen. Want al zou de hele wereld samenwerken, zou ze daardoor geen enkel uur aan ons leven kunnen toevoegen of ook maar een korreltje uit de aarde aan ons geven. God echter kan en wil alles overvloedig geven naar de begeerte van uw hart. Wie dit nu veracht en in de wind slaat, is niet waard dat hij een woord van God hoort.

Dit zij ten overvloede nu gezegd tot allen die onder dit gebod vallen. Daarnaast zou ook heel wat te prediken zijn voor de ouders wat hun ambt inhoudt, hoe zij zich moeten gedragen jegens hen over wie hun opgedragen is te regeren. Hoewel dit niet uitdrukkelijk in de Tien Geboden vermeld staat, wordt het toch verder op vele plaatsen in de Schrift breedvoerig geboden. God wil dit ook inbegrepen hebben in dit gebod, waar Hij vader en moeder noemt. Want Hij wil geen boeven noch tirannen voor dit ambt en bestuur hebben, geeft hun ook niet daarom de eer — dat is de macht en het recht om te regeren — opdat zij zich zouden laten aanbidden, maar zouden bedenken, dat zij gehoorzaam zijn aan God en voor alle dingen hartelijk en trouw met hun ambt bezig zijn, hun kinderen, personeel, onderdanen enzovoort niet alleen te voeden en lichamelijk te verzorgen, maar hen allermeeft tot lof en eer van God op te voeden. Daarom denk niet, dat dit van uw welgevallen of van uw eigen willekeur afhankelijk is, maar dat God dit streng bevolen en opgedragen heeft, waarover u rekenschap zult moeten geven.

Dit is nu echter de ellendige plaag, dat niemand dit ziet en er acht op slaat en dat zij hun gang gaan, alsof God ons kinderen geeft om er plezier en genoeg aan te beleven, personeel om hen alleen te gebruiken voor het werk als een koe of een ezel of met de onderdanen om te gaan zoals het ons behaagt. Men laat ze hun gang gaan, alsof het ons niets aangaat wat zij leren of hoe zij leven, en niemand wil zien dat het een bevel is van de hoge Majesteit, Die met ernst dit eist en wreken zal, en dat het zeer nodig is dat men zich ernstig met de jeugd bezighoudt. Want willen wij flinke, geschikte mensen hebben voor het wereldlijk en geestelijk bestuur, dan moeten wij beslist geen ijver, moeite en kosten aan onze kinderen sparen om het hun te leren en ze op te voeden, dat ze God en de wereld mogen dienen, en niet alleen bedenken hoe wij geld en goed voor hen bijeenvergaren zullen. Want God kan ze ook wel zonder ons voeden en rijk maken, zoals Hij ook dagelijks doet. Daarom heeft Hij ons dan ook kinderen gegeven en bevolen, dat wij ze naar Zijn wil opvoeden en regeren, want Hij heeft vaders en moeders nergens anders voor nodig. Daarom moet ieder weten dat hij verplicht is, op straffe van verlies van de Goddelijke genade, zijn kinderen voor alles op te voeden tot de vreze Gods en tot kennis van Hem. Als ze daartoe geschikt zijn, moet hij ze bovendien laten leren en studeren, opdat men van hun diensten gebruik kan maken waar het nodig is.

Indien men dit deed, zou God ons rijkelijk zegenen en genade schenken, opdat men zulke mensen zou opvoeden die voor land en volk van nut zouden kunnen worden. Bovendien zouden er flinke, welopgevoede burgers komen en degelijke huisvrouwen, die zelf weer brave kinderen en ondergeschikten zouden opvoeden. Bedenk nu ook zelf, wat voor verschrikkelijke schade u doet, als u hierin nalatig bent en zou verzuimen u kind nuttig en zalig op te voeden. U brengt daarmee alle zonde en toom

over u en verdient de hel aan uw eigen kinderen, al zou u verder vroom en heilig zijn. Daarom ook, omdat men dit gering acht, straft God de wereld zo gruwelijk, dat men geen tucht, regering noch vrede heeft. Daarover klagen wij ook allemaal, maar wij zien niet dat het onze eigen schuld is. Want wij krijgen ontaarde en ongehoorzame onderdanen, zoals wij hen opvoeden. Dit is genoeg ter vermaning; want hier dieper op in te gaan, moet wachten tot een andere tijd.

HET VIJFDE GEBOD

Gij zult niet doden

Tot nog toe zijn wij bezig geweest zowel met het geestelijk als met het wereldlijk regiment, dat wil zeggen goddelijk en vaderlijk gezag en gehoorzaamheid. Nu echter gaan wij uit ons huis onder de burens, om te leren hoe wij met elkander leven moeten, elk voor zichzelf tegenover zijn naaste. Daarom zijn in dit gebod niet inbegrepen God en de overheid en evenmin is hun de macht om te doden ontnomen. Want God heeft Zijn recht om kwaaddoeners te straffen, opgedragen aan de overheid in de plaats van de ouders; want deze hadden vroeger (zoals men in Deut. 21: 18-20 leest) de plicht hun kinderen zelf voor het gerecht te brengen en ze ter dood te veroordelen. Daarom, wat hier verboden wordt, is aan de mensen onderling verboden, maar niet aan de overheid.

Dit gebod is duidelijk genoeg en vaak genoeg behandeld, omdat men het jaarlijks in het Matteüsevangelie 5: 21-26 hoort, waar Christus Zelf het uitlegt en samenvat, namelijk dat men niet mag doden noch met de hand, het hart, de mond, teken of gebaar, noch door hulp of raad. Daarom wordt daar een ieder verboden toornig te zijn, uitgezonderd — zoals gezegd — wie Gods plaats innemen, te weten: ouders en overheid. Want God en ieder die een goddelijk ambt heeft, behoren te toornen, te berispen en te straffen juist ter wille van hen die dit gebod en andere geboden overtreden.

Oorzaak en noodzaak van dit gebod is, dat God wel weet dat de wereld slecht is en dat dit leven vol ongeluk is; daarom heeft Hij dit gebod en andere geboden gesteld tussen goed en kwaad. Zoals er dan velerlei verzet is tegen alle geboden, zo gaat het ook hier. Want wij moeten temidden van veel mensen leven die ons leed aandoen, zodat wij reden krijgen om hun vijandig te zijn. Wanneer uw buurman bijvoorbeeld ziet dat uw huis en hof beter is, dat u meer goed en geluk van God krijgt dan hij, verdriet het hem; hij benijdt u en spreekt niets goeds van u. Zo krijg u door het stoken van de duivel veel vijanden, die u noch lichamelijk noch geestelijk goed gunnen. Wanneer men zulke mensen ziet, ontsteekt ons hart in woede en wil bloed zien en zich wreken. Dan ontstaat daaruit een terugvloeken en slaan, waaruit weer ellende en moord voortkomt. Nu komt God naar voren als een vriendelijk Vader, Hij wil bemiddelen en de twist beslecht hebben, zodat er geen ongeluk daaruit voortkomt en de één de ander niet doodt. Kortom, Hij wil hierdoor dat ieder beschermd, bevrijd en beveiligd wordt tegen ieders misdaad en geweld. Hij stelt dit gebod tot een ringmuur, vesting en toevlucht rondom de naaste, opdat men hem geen leed noch schade aan zijn lichaam doet.

De zin van dit gebod is dus nu, dat men niemand leed mag doen om de een of andere misdaad, ook al zou hij het ten zeerste verdienen; want waar doodslag verboden is, daar wordt ook alle oorzaak verboden waaruit doodslag kan voortkomen. Immers menigeen pleegt weliswaar geen doodslag, maar vervloekt en verwenst iemand dusdanig, dat deze het niet ver zou brengen als dat zou uitkomen. Daar nu iedereen dit van nature heeft en het overal zo is, dat niemand door een ander onrecht wil lijden, wil

God de wortel en oorsprong wegnemen waardoor het hart tegen de naaste verbitterd wordt en ons eraan gewennen, dat wij altijd dit gebod voor ogen houden en ons daaraan spiegelen, letten op de wil van God en dat we het onrecht dat wij lijden, voor Hem neerleggen met hartelijk vertrouwen en onder het aanroepen van zijn naam. Dan zullen wij de anderen vijandig laten razen en toornen om te doen wat zij kunnen. Daaruit kan een mens leren zijn toorn te stillen en een geduldig en zachtmoedig hart te hebben, vooral tegenover degenen die hem reden tot toorn geven, dat is, tegen zijn vijanden.

Daarom is de hoofdzaak van dit gebod (om het de eenvoudige mensen duidelijk in te prenten wat 'niet doden' wil zeggen) ten eerste, dat men niemand met hand of daad leed mag berokkenen, noch de tong mag gebruiken om daar met woorden toe te brengen of aan te zetten. Bovendien dat men geen enkel middel of methode gebruikt of toelaat, waardoor iemand beledigd zou kunnen worden. En tenslotte, dat het hart tegenover niemand vijandig gezind mag zijn, noch uit toorn of haat iets kwaads mag gunnen, zodat lichaam en ziel onschuldig blijft tegenover iedereen, vooral tegenover hem die u het kwade wenst en toevoegt. Want kwaad doen aan hem, die u goeds gunt en doet, is niet menselijk, maar duivels.

Ten tweede overtreedt dit gebod niet alleen iemand die kwaad doet, maar ook wie aan de naaste goed zou kunnen doen of kwaad zou kunnen voorkomen of verhinderen, hem zou kunnen beschermen of redden, zodat hem geen leed of schade aan het lichaam overkomt, maar het niet doet. Wanneer u een naakte zou laten gaan, terwijl u hem zou kunnen kleden, dan hebt u hem dood laten vriezen. Ziet u iemand honger lijden en u geeft hem niet te eten, dan hebt u hem van honger laten sterven. Zo ook: als u iemand ziet die ten dode is opgeschreven of in een soortgelijke nood verkeert, en u zou hem niet redden, hoewel u de middelen en wegen ertoe zou weten, dan hebt u hem gedood. Het zal u niet helpen als verontschuldiging te gebruiken dat u aan zijn dood niet met raad en daad hebt meegeholpen. Want u hebt hem de liefde onthouden en hem van de weldaad beroofd waardoor hij in leven was gebleven.

Daarom noemt God terecht allen moordenaars, die in nood en gevaar van lichaam en leven niet raden of helpen, en Hij zal een verschrikkelijk oordeel over hen laten gaan op de jongste dag, zoals Christus Zelf aankondigt Matt. 25: 42-43: *Ik ben hongerig en dorstig geweest en jullie hebben mij niet gespijzigd en gelaafd. Ik ben een gast geweest en jullie hebben mij niet geherbergd. Ik ben naakt geweest en jullie hebben mij niet gekleed. Ik ben ziek en gevangen geweest en jullie hebben mij niet bezocht.* Dat wil zeggen: u hebt mij en de mijnen wel van honger en dorst en koude laten sterven, door de wilde dieren laten verscheuren, in de gevangenis laten wegteren en in allerlei noden laten omkomen. Wat is dat anders dan voor moordenaars en bloedhonden uitgemaakt worden? Want al hebt u dat niet metterdaad gedaan, u hebt hem toch in het ongeluk laten zitten en omkomen, voor zover het aan jou lag. Dit is hetzelfde als dat ik iemand zie worstelen in diep water of hem in het vuur zie vallen en ik zou hem de hand kunnen reiken, hem er uittrekken en redden en het toch niet deed. Zou ik dan niet tegenover de hele wereld te kijk staan als moordenaar en booswicht?

Daarom is dit tenslotte de bedoeling van God, dat wij geen mens leed mogen aandoen, maar alle goeds en liefde moeten bewijzen, en het heeft (zoals gezegd) vooral betrekking op degenen die onze vijanden zijn. Want wat wij aan onze vrienden voor goeds doen, is nog maar een simpele heidense deugd, zoals Christus zegt in Matt. 5: 46.

Hier hebben wij dus weer Gods Woord, waardoor Hij ons wil aansporen en drijven tot rechte, edele, hoge daden zoals zachtmoedigheid, geduld, kortom liefde en weldaad

tegenover onze vijanden, en Hij wil ons eraan herinneren dat wij terugdenken aan het eerste gebod, dat Hij onze God is, dat wil zeggen, dat Hij ons helpen, bijstaan en beschermen wil, opdat Hij de wraaklust in ons zou onderdrukken. Zou men hiermee voortdurend bezig zijn en het inprenten, dan zouden wij handen vol goede werken te doen hebben. Maar dit zou geen prediking voor de monniken zijn, omdat het afbreuk zou doen aan de geestelijke stand en de Karthuizer heiligheid te na zou komen. Het zou gelijk staan met het verbieden van hun goede werken en het ontruimen van de kloosters. Want op deze wijze zou de gewone christenstand juist evenveel, ja veel en veel meer waard zijn, en iedereen zou zien hoe zij de wereld met valse schijnheiligheid beetnemen en verleiden, omdat zij dit en andere geboden in de wind geslagen en voor onnodig gehouden hebben, alsof het geen geboden maar evangelische adviezen waren. Zij hebben bovendien hun huichelachtige roeping en hun werken brutaalweg als het meest volkomen leven geprezen en uitgeroepen, opdat zij een goed en lekker leven zouden leiden zonder kruis en lijden. Daarom zijn zij ook naar het klooster gevluht, opdat zij van niemand iets te lijden zouden hebben noch iemand iets goeds hoefden te doen. Maar u moet weten, dat dit de ware, heilige en Goddelijke werken zijn, waarover God Zich met alle engelen verheugt. Daarentegen is alle menselijke heiligheid stank en drek, waardoor men niets anders dan toorn en verdoemenis verdient.

HET ZESDE GEBOD

Gij zult niet echtbreken

De volgende geboden zijn op zich gemakkelijk te verstaan uit de vorige; want zij lopen er alle op uit, dat men er voor zorgt geen schade te doen aan de naaste, maar zij zijn in goede volgorde geplaatst: allereerst betrekking hebbend op de persoon van de naaste zelf, daarna op wat hem behalve zijn leven het naaste staat, namelijk zijn vrouw, die met hem een vlees en bloed is Gen. 2: 24, zodat men hem in geen enkel ding meer zou kunnen schaden. Daarom wordt hier ook duidelijk gezegd, dat men hem aan zijn vrouw geen schande mag doen. Dit slaat voornamelijk op de echtbreuk, omdat bij het Joodse volk het zo verordend en geboden was, dat ieder gehuwd moest zijn, zodat de jeugd zo spoedig mogelijk trouwde, en het ongetrouwd-zijn niet in tel was. Evenmin werd het bestaan van hoeren en hoerenlopers geduld, zoals dat tegenwoordig wel het geval is. Om deze reden is bij hen echtbreuk de meest voorkomende vorm van onkuisheid geweest.

Daar er echter bij ons zo'n schandelijk mengsel en schuim van alle ondeugd en hoererij bestaat, is dit gebod ook gericht tegen alle onkuisheid die men maar kan opnoemen. Niet alleen de uiterlijke daad wordt verboden, maar ook allerlei aanleiding, prikkeling en gelegenheid, opdat hart en mond en het gehele lichaam kuis mogen zijn en geen ruimte, hulp en aanzet tot onkuisheid mogen geven. En niet alleen dat, maar ook opdat men zal verdedigen, beschermen en redden, waar gevaar en nood is; ja meer nog, dat men ook moet helpen en raad geven, opdat de naaste niet in zijn eer wordt aangetast. Want, wanneer u dit zou nalaten, terwijl u het had kunnen verhinderen, of het door de vingers zou zien alsof het u niets aanging, dan bent u even schuldig als de dader zelf. Om kort te gaan, er wordt van ons gevraagd dat ieder zowel voor zichzelf kuis moet leven, alsook de naaste daarbij moet helpen, want God wil door dit gebod ieders echtgenoot beschermen en behoeden, opdat niemand zich aan deze vergrijpt.

Omdat dit gebod echter zo direct op het huwelijk gericht is en aanleiding geeft om er over te spreken, moet u goed verstaan en inzien: ten eerste, dat God deze staat zo hoog

eert en daardoor prijst, dat Hij die door Zijn gebod bevestigt en beschermt. Hij heeft die bevestigd in het hierboven genoemde vierde gebod: ‘Gij zult vader en moeder eren’. Maar hier heeft Hij het (zoals gezegd) beschermd en verdedigd. Daarom wil Hij ook dat wij deze staat eren, handhaven en koesteren als een Goddelijke, zalige staat, omdat Hij deze vóór alle dingen heeft ingesteld en daarom man en vrouw apart geschapen heeft — zoals duidelijk is te zien — niet tot ontucht, maar opdat zij bij elkaar blijven, vruchtbaar zijn, kinderen krijgen, voeden en opvoeden tot Gods eer. Daarom ook heeft God deze staat boven alle andere allerrijklijkst gezegend, bovendien heeft Hij alles in de wereld daarop gericht en zo voorzien, dat deze staat goed en rijkelijk verzorgd zou worden. Hieruit wordt ook duidelijk dat het bij het huwelijksleven niet gaat om een spel of om een zekere nieuwsgierigheid, maar dat het een voortreffelijke zaak is waarmee God ernst maakt. Want er is God alles aan gelegen dat men mensen opvoedt die de wereld kunnen dienen en helpen om tot kennis van God te komen, tot een zalig leven en tot alle deugden en die willen strijden tegen het kwade en de duivel.

Daarom heb ik altijd geleerd dat men deze staat niet mag verachten noch geringschatten, zoals de blinde wereld en onze valse geestelijkheid doen, maar — naar het Woord van God — moet toezien, dat deze staat gesierd en geheiligd wordt. Dus deze wordt niet alleen gelijk gesteld met andere levensstaten, maar gaat voor en boven deze alle uit, of het nu keizers, vorsten, bisschoppen zijn of wie u maar wilt. Want alle geestelijke en wereldlijke staten moeten zich verootmoedigen en moeten allen tot deze huwelijks staat toelaten, zoals wij nog horen zullen. Daarom is het niet een bijzondere staat, maar de algemeenste en edelste, die door de hele christenheid gebruikt wordt, en die zich zelfs uitstrekt over de hele wereld.

Ten tweede moet u ook weten, dat het niet alleen een eervolle, maar ook een noodzakelijke staat is, door God met ernst bevolen, opdat algemeen, door alle staten heen, mannen zowel als vrouwen, die daartoe geschapen zijn, zich daarin bevinden. Er zijn echter een aantal (hoewel weinigen) uitgezonderd, die door God speciaal afgezonderd zijn als voor het huwelijk niet geschikt, of die God door een hoge, bovennatuurlijke gave vrij gemaakt heeft, zodat zij buiten de huwelijks staat kuisheid bewaren kunnen. Want waar de natuur haar gang gaat, zoals zij door God is ingeplant, is het niet mogelijk buiten het huwelijk kuis te blijven; want vlees en bloed blijft vlees en bloed, en de natuurlijke neiging en prikkel gaat onverhinderd en onbelemmerd door, zoals ieder ziet en voelt. Daarom, om het gemakkelijker te maken onkuisheid enigermate te vermijden, heeft God dan ook de huwelijks staat geboden, opdat ieder zijn toegemeten deel krijgt en daaraan genoeg moet hebben, hoewel toch nog Gods genade nodig is om ook het hart kuis te houden.

Daaruit zie u hoe onze pauselijke troep, priesters, monniken en nonnen tegen Gods ordening en gebod handelen, als zij het huwelijk verachten en verbieden en zich vermeten eeuwige kuisheid te bewaren en te beloven en bovendien de eenvoudige mensen met leugenachtige woorden en valse schijn bedriegen. Want niemand heeft zo weinig lust en liefde tot kuisheid als juist zij die het huwelijk vermijden uit grote heiligheid en die of openlijk en onbeschaamd hoererij plegen of het heimelijk nog erger doen dan men durft te vertellen, zoals men helaas zo vaak ervaren heeft. En kort gezegd, ook al onthouden zij zich van de daad, hun hart zit vol onkuis gedachten en boze lust, zodat hier een eeuwig branden en verborgen lijden is, dat men in het huwelijksleven ontlopen kan. Daarom is door dit gebod elke gelofte tot buitenechtelijke kuisheid veroordeeld en terzijde gesteld. Ja, door dit gebod wordt aan alle arme gevangenen die door hun kloostergelofte bedrogen zijn, bevolen dat

zij de onkuisen staat moeten verlaten en in het huwelijk treden, aangezien het toch niet — ook al zou het kloosterleven goddelijk zijn — in hun macht ligt kuisheid te bewaren; en, als zij daarin blijven, moeten zij steeds meer en verder tegen dit gebod zondigen.

Ik zeg dit alles nu daarom, dat men de jeugd erbij bepalen moet, dat zij verlangen naar het huwelijk mogen krijgen en zullen weten dat dit een zalige staat is, die God behaagt. Want daarmee zou men het mettertijd weer zover kunnen brengen, dat het huwelijk weer geëerd wordt en er minder vuil, wild en bandeloos gedoe zou zijn, zoals het zich tegenwoordig overal ter wereld uitbreidt in openlijke hoererij en andere schandelijke zonden, die het gevolg zijn van de verachting van het huwelijksleven. Daarom zijn de ouders en de overheid ook verplicht op de jeugd toe te zien, dat men ze tot tucht en eerbaarheid opvoedt en, als zij volwassen zijn, met God en ere tot een huwelijk brengt. Daaraan zou God zijn zegen en genade geven, zodat men er lust en vreugde aan zou beleven.

Uit dit alles moeten wij nu de slotsom trekken, dat dit gebod niet alleen vraagt dat iedereen met daden, woorden en gedachten kuis moet leven in zijn staat — vooral zijn huwelijks staat — maar ook zijn ega, door God gegeven, moet liefhebben en in waarde laten. Want waar echtelijke kuisheid in acht genomen moet worden, moeten man en vrouw voor alles in liefde en eendracht bij elkaar wonen, zodat de één de ander van harte en getrouw bemint. Want dit is één van de voornaamste dingen die liefde tot en verlangen naar kuisheid doen ontstaan. Waar dit geschiedt, zal de kuisheid vanzelf volgen zonder enig gebod. Daarom vermaant de heilige Paulus ook met zo grote ijver de echtgenoten, dat de een de ander moet liefhebben en eren vgl. Ef. 5: 22, 25; Kol. 3: 18-19. Hier hebt u nu opnieuw een voortreffelijk werk, ja vele en grote goede werken, waarop u vrolijk beroemen mag tegenover alle geestelijke standen, die buiten Gods Woord en gebod zijn verkozen.

HET ZEVENDE GEBOD

Gij zult niet stelen

Na uzelf en u ega is het tijdelijk goed het volgende waarvan God wil dat het bewaard wordt en Hij heeft geboden dat niemand aan de naaste zijn bezit mag onttrekken of het van hem roven. Want stelen is niets anders dan het bezit van een ander aan zich trekken, waaronder kort gezegd verstaan wordt allerlei voordeel dat men krijgt ten nadele van de naaste in allerlei zaken. Dit is inderdaad een wijdverbreid, algemeen kwaad waar echter weinig acht op geslagen en gelet wordt, maar dat zo buitengewoon groot is, dat, als men alle dieven aan de galg zou willen hangen die niet als zodanig beschouwd willen worden, de wereld snel leeg zou raken en er gebrek zou ontstaan aan beulen en galgen. Want het gaat bij diefstal (zoals reeds gezegd) niet alleen om het leeghalen van kasten en zakken, maar ook om het gappen op de markt, in alle kramen, vleeswinkels, wijn- en bierkelders, werkplaatsen, kortom overal, waar men handel drijft, geld voor waren of arbeid neemt of geeft. Om het voor het gewone volk goed duidelijk te tekenen en te laten zien hoe braaf wij zijn, kan men het voorbeeld nemen van een knecht of dienstmeid die in het huis niet trouw dient en schade toebrengt of laat geschieden, terwijl ze het hadden kunnen verhinderen, of dat zij het hun toevertrouwde goed verwaarlozen en daarin nalatig zijn uit luiheid, gebrek aan ijver of uit kwaadwilligheid, in weerwil en tot verdriet van hun heren en meesteressen. Waar dit moedwillig plaatsvindt (want ik spreek er niet van dat men het per ongeluk of zonder opzet doet), daar kun u wel een dertig of veertig gulden of meer in een jaar

achteroverdrukken. Als een ander het heimelijk zou genomen of gestolen hebben, dan zou hij door de strop gewurgd worden. Maar hier mag u zich er nog op beroemen en erover opscheppen, en niemand zal het wagen u een dief te noemen.

Zo spreek ik ook van handwerkslieden, arbeiders, dagloners, die naar willekeur handelen en niet weten hoe zij de mensen zullen afzetten, en die toch lui en ontrouw in hun werk zijn. Dezen zijn allemaal veel erger dan de nachtelijke dieven, tegen wie men zich met slot en grendel kan verweren, of als men ze betrapt, er zo mee omgaat dat zij het niet meer doen. Tegen dezen echter kan zich niemand beveiligen; niemand mag hen ook onvriendelijk aankijken of van een of andere diefstal betichten, zodat u liever tienmaal zoveel uit u portemonnee zou willen kwijtraken. Dat zijn immers mijn burens, goede vrienden, mijn eigen personeel, van wie ik het goede zou mogen verwachten, die mij het allereerst bedriegen.

Verder gaat het ook zo, met volle kracht en geweld, op de markt en in de alledaagse handel, waar de één de ander openlijk met valse waar, maat, gewicht en munt bedriegt en met handigheidjes, slimme streken en geniepige trucjes afzetterij pleegt, ook bij de koop bedot en naar willekeur belast, plukt en plaagt. En wie kan dat allemaal vertellen of bedenken? Kortom, dit is het meest voorkomende vak en het grootste gilde op aarde, en wanneer men vandaag de dag naar de wereld kijkt in alle standen, dan is het niet anders dan een grote, ruime stal vol grote dieven. Daarom heten zij ook woekeraars, land- en straatrovers. Het zijn geen ladenlichters of heimelijke dieven die geld gappen, maar lieden die op het pluche zitten en grote jonkers en eerbare, brave burgers heten, en intussen onder de schijn van recht roven en stelen.

Ja, men zou hier eigenlijk kunnen zwijgen over die enkele kleine dieven, wanneer men de grote, machtige aartsdieven zou aanpakken, met wie heren en vorsten omgaan, die niet één of twee steden, maar heel Duitsland dagelijks leegstelen. Waar bleef het opperhoofd en de schutspatroun van alle dieven, de heilige stoel te Rome met al zijn aanhang, die de goederen van de hele wereld door diefstal aan zich getrokken heeft en tot op de huidige dag bezit? Kortom, zo gaat het in de wereld: wie openlijk stelen en roven kan, die gaat vrij uit en is veilig; hij wordt door niemand gestraft en wil bovendien nog geëerd worden. Ondertussen moeten de kleine, stiekeme dieven, als zij zich eenmaal vergrepen hebben, de schande en de straf ondergaan om de braafheid en de eer van de anderen te bevestigen. Maar zij moeten weten, dat ze voor God de grootste dieven zijn; Hij zal ze ook straffen naar wat ze waard zijn en verdienen.

Daar nu dit gebod zo wijd om zich heen grijpt, zoals is aangegeven, is het nodig dit aan de grote massa goed voor te houden en breed uit te meten, opdat men ze niet zo vrij en gerust laat voortgaan, maar hun altijd Gods toorn voorhoudt en inprent. Want wij moeten dit niet tot christenen preken, maar allereerst tot boeven en schelmen, die eigenlijk veel beter door de rechter, de gevangenebewaarder en de beul beprekt moesten worden. Daarom moet ieder weten dat hij op straffe van Gods ongenade schuldig is, niet alleen zijn naaste geen schade te doen, noch hem zijn voordeel te ontnemen, noch bij koop of in één of andere zaak met kwade trouw of listigheid te handelen, maar ook zijn bezit trouw te beschermen, zijn voordeel te zoeken en te bevorderen, vooral wanneer hij geld, loon en voedsel daarvoor ontvangt.

Wie nu dit met opzet veracht, kan zijn gang gaan en aan de beul ontsnappen, maar Gods toorn en straf zal hij niet ontgaan en, hoe lang hij ook in zijn arrogantie en hooghartigheid volhardt, hij zal toch een landloper en bedelaar blijven en allerlei plagen en tegenslag ondergaan. Nu, ga uw gang, u die het bezit van uw heer of meesteres moest bewaren, maar uw krop en buik vult en uw loon neemt als een dief en u laat eren als een jonker. Zoals er zoveel zijn die hun heren en meesteressen trotseren

en niet graag hun liefde en dienst bewijzen door een schade te verhoeden. Maar let eens op, wat u daarmee wint! Wanneer u eigendom verkrijgt en thuis zit, en God u allerlei ongeluk doet overkomen, dan zal het zich tegen u keren en u vergolden worden. Als u een ander voor een cent beknibbeld of benadeeld hebt, zul u het dertigvoudig terug moeten betalen. Evenzo zal het ook handwerkslieden en dagloners vergaan, van wie men tegenwoordig onuitstaanbare willekeur moet vernemen en verdragen, alsof zij jonkers waren die heersen over het bezit van anderen, en iedereen hun zou moeten geven zoveel ze willen. Laat hen maar gerust plunderen, zolang ze kunnen, maar God zal Zijn gebod niet vergeten en hen belonen zoals ze verdiend hebben en hen doen hangen niet aan een groene, maar aan een dorre galg, zodat zij hun leven lang ongelukkig zijn en niets tot stand brengen. Werkelijk, indien er een goed geregeld bestuur in het land was, zou men hun willekeur spoedig kunnen tegengaan en verhinderen, zoals het indertijd bij de Romeinen geweest is, toen men zulke mensen snel bij de kladden greep, zodat anderen daaraan een waarschuwend voorbeeld konden nemen.

Zo moet het ook alle anderen vergaan, die van de open, vrije markt niets anders dan een vilderij en een rovershol maken, waar men dagelijks de armen afzet, nieuwe lasten en duurte veroorzaakt. Daar gebruikt ieder de markt naar willekeur, en laat er zich op voorstaan en gaat er prat op, dat hij het goed recht heeft het zijne zo duur te verkopen als het hem belijft en niemand mag hem daarover lastig vallen. Laten wij inderdaad daarbij toekijken en hen laten villen, stelen en schrapen, maar wij zullen op God vertrouwen, dat Hij toch zo handelen zal dat Hij, wanneer u lange tijd gevild en geschraapt hebt, Zijn 'zegen' daarover zal uitspreken, zodat uw koren in de schuur, uw bier in de kelder, uw vee in de stal vergaat. Ja, als u iemand voor een gulden bedriegt en benadeelt, zal u hele bezit verroesten en opgevreten worden, zodat u er nooit meer van genieten kunt.

Dagelijks ervaren en zien wij het voor onze ogen, dat gestolen en op valse wijze verkregen goed niet gedijt. Hoeveel zijn er die dag en nacht bijeenschrapen en graaien en die toch geen cent rijker worden? En al verzamelen zij veel, zij moeten toch zoveel plagen en ongeluk ondervinden, dat zij er niet met vreugde van genieten noch het aan hun kinderen kunnen nalaten. Maar omdat niemand zich daarom bekommert en het laat gebeuren, alsof het ons niet aanging, moet God ons op een andere wijze bezoeken en mores leren, zodat Hij de ene brandschatting na de andere zendt of een bende soldaten bij ons inkwartiert, die in een uur kasten en geldbuidels legen en niet ophouden voordat wij geen cent meer over hebben en dan nog als dank huis en hof in brand steken en verwoesten, vrouw en kinderen schenden en doden. Kortom, als u veel steelt, vertrouw er dan vast op dat u nog veel meer bestolen zult worden, en wie met geweld en onrecht rooft en gewin maakt, moet van een ander dulden dat hij hetzelfde spel met hem speelt. Immers, omdat iedereen de ander berooft en besteelt, verstaat God meesterlijk de kunst de ene dief door de andere te laten straffen. Waar zou men anders genoeg galgen en stropen vandaan halen?

Wie nu zich deze dingen wil laten zeggen, die zal weten dat het Gods gebod is, dat niet als scherts beschouwd wil worden. Want dat u ons veracht, bedriegt, besteelt en berooft, daarmee zullen wij wel klaar komen en wij zullen u hoogmoed verdragen, het dulden en volgens het Onze Vader vergeven en medelijden hebben. Want de vromen zullen toch genoeg hebben en u berokkent uzelf meer nadeel dan een ander. Maar pas op dat u de lieve armen (die er tegenwoordig zoveel komen), mensen die van de hand in de tand leven moeten, zo behandelt alsof iedereen van jouw gaven moest leven, en u hen vilt en kluift tot op het bot, terwijl u bovendien trots en hoogmoedig afwijst aan

wie u uw gaven moest schenken en weldoen. Dan gaan ze weg, ellendig en bedroefd en, omdat ze het niemand klagen kunnen, roepen en schreien ze ten hemel. Nog eens zeg ik: pas er voor op als voor de duivel zelf. Want zulk zuchten en roepen is geen scherts, maar heeft een kracht die voor u en de hele wereld te zwaar zal worden. Want het zal tot Hem doordringen, Die Zich de arme, bedroefde harten aantrekt en ze niet ongewroken zal laten. Veracht u het echter en verzet u zich, zie dan wie u tot vijand gemaakt hebt. Indien het u echter gelukken zal en het u goed gaat, dan mag u God en mij voor de hele wereld voor leugenaars uitmaken.

Wij hebben nu genoeg vermaand, gewaarschuwd en verboden; wie er geen acht op wil slaan en het niet geloven wil, die laten wij schieten tot hij het zelf ondervindt. Men moet dit echter de jeugd inprenten, dat zij zich daarvoor hoeden en de oude, bandeloze troep niet moeten navolgen, maar Gods gebod voor ogen houden, opdat Gods toorn en straf niet over hen komt. Ons komt slechts toe te spreken en te bestraffen met Gods Woord. Maar om zulke openlijke willekeur tegen te gaan, daarvoor zijn er vorsten en overheden, die zelf ogen zouden moeten hebben om het te zien en de moed moesten hebben om orde op zaken te stellen en te handhaven bij het handelen en kopen, opdat de armen niet belast en onderdrukt zouden worden noch zichzelf schuldig zouden worden aan de zonden van anderen.

Maar er is nu al meer dan genoeg gezegd over wat stelen is, opdat men het niet te veel begrenst, maar het zover uitstrekt als waar wij met de naaste van doen hebben. Om het evenals bij de voorafgaande geboden kort samen te vatten, wordt dan allereerst verboden: de naaste schade en onrecht aan te doen (zoals men zich op allerlei manier kan voorstellen, namelijk have en goed te beschadigen, te ontnemen en te onthouden); vervolgens: in zulke dingen niet te bewilligen noch die toe te laten, maar die tegen te houden en te voorkomen. En anderzijds het bezit van de naaste te vermeerderen, te verbeteren en, als hij in nood is, hem te helpen, te laten delen en voor te schieten, zowel aan vrienden als aan vijanden. Wie nu goede werken zoekt en verlangt, zal hier meer dan genoeg werken vinden die God van harte aangenaam zijn en Hem behagen; werken, die bovendien met een voortreffelijke zegen begunstigd en overladen zijn, zodat het rijkelijk vergolden zal worden wat wij doen ten voordele van en uit vriendschap voor onze naaste, zoals ook koning Salomo leert in Spreuken 19: 17: *Wie zich over de arme ontfermt, die leent aan de HEERE, Die hem zijn loon zal vergelden.* U hebt dus een rijke Heere, Die u zeker genoeg is en die het u aan niets zal laten ontbreken. Zo kun u met een vrolijk geweten honderdmaal meer genieten dan van wat u met kwade trouw en onrecht bijeenschraapt. Wie dan de zegen niet wil hebben, die zal genoeg toorn en ongeluk ondervinden.

HET ACHTSTE GEBOD

Gij zult geen valse getuigenis spreken tegen uw naaste

Behalve ons eigen lichaam, onze echtgenote en ons tijdelijk bezit hebben wij nóg een schat, namelijk eer en een goede naam, die wij ook niet ontberen kunnen. Want het komt er op aan, dat wij onder de mensen niet door ieder veracht in openlijke schande leven. Daarom wil God dat de goede naam, de eer en de rechtvaardigheid van de naaste niet ontnomen of verkleind wordt, evenmin als zijn geld en goed, opdat ieder tegenover zijn vrouw, kind, huishouden en burens zijn eer behoudt. Ten eerste is de eenvoudigste betekenis van dit gebod, zoals de woorden luiden (Gij zult geen valse getuigenis spreken), betrokken op de openbare rechtspraak, wanneer men een arme, onschuldige man aanklaagt en door valse getuigen verdrukt, opdat hij gestraft wordt

aan zijn lichaam, zijn bezit of zijn eer.

Nu lijkt het alsof ons dit weinig aangaat, maar bij de Joden was dit een zeer veel voorkomend verschijnsel. Dit volk had toch een goede, ordelijke regering. En waar ook nu zo'n regering is, daar komt men niet uit zonder deze zonde. De oorzaak is deze: waar rechters, burgemeesters, vorsten of andere overheidspersonen recht spreken, daar kan het niet anders of het gaat naar 's werelds loop. Omdat men niemand graag beledigen wil, huichelt men en dingt naar gunst, geld, goede vooruitzichten of vriendschap. Daardoor moet een arme man die met zijn rechtszaak in de verdrukking komt, ongelijk lijden en straf ondergaan. Het is een algemene plaag in de wereld, dat maar zelden integere mensen rechtspreken. Want een rechter moet bovenal een integer man zijn, en niet alleen een integer, maar ook een wijs, verstandig, ja zelfs een moedig en onverschrokken man. Zo moet ook een getuige een onverschrokken, maar vooral een integer man zijn. Want wie in alle zaken recht oordelen wil en in overeenstemming daarmee zijn vonnis wil vellen, zal dikwijls goede vrienden, zwagers, burens, rijken en machtigen irriteren, die hem in veel opzichten goed of kwaad kunnen doen. Daarom moet hij geheel blind zijn, de ogen en oren gesloten houden, niets zien en horen dan wat vóór hem ligt en daarnaar het oordeel uitspreken.

Dit gebod heeft allereerst hierop betrekking, dat elk zijn naaste aan zijn recht moet helpen, het niet laat verhinderen of buigen, maar dat recht bevorderen en vastberaden verdedigen, of men nu rechter of getuige is, in welke zaak ook maar. Vooral wordt hiermee aan onze heren juristen ten doel gesteld dat zij erop moeten toezien dat juist en oprecht met de zaken wordt omgegaan; dat zij wat recht is, recht moeten laten zijn en ook niets verdraaien noch bemantelen of verzwijgen, zonder op geld, goed, eer of macht te letten. Dit is een onderdeel van dit gebod en de eenvoudigste betekenis ervan met betrekking tot al hetgeen bij de rechtspraak gebeurt.

Vervolgens strekt het zich nog veel verder uit, wanneer men het gaat toepassen op het geestelijk recht of regiment. Daar gaat het zo toe, dat ieder over zijn naaste een vals getuigenis geeft. Want vrome predikers en christenen worden in de wereld beoordeeld als kettters, afvalligen, ja als oproerkraaiers en verstokte booswichten. Bovendien moet het Woord van God toelaten, dat men het aller-schandelijkst en aller-giftigste vervolgt, lastert, logenstraft, verdraait en verkeerd uitlegt. Maar dit moet zo maar gaan; want het is de manier van doen van de blinde wereld, dat zij de waarheid en Gods kinderen veroordeelt en vervolgt en het toch niet als zonde beschouwt.

Ten derde — wat ons allen aangaat — wordt in dit gebod elke zonde van de tong, waardoor men de naaste nadeel berokkenen kan of krenken, verboden. Want 'vals getuigenis spreken' is niet anders dan een werk van de mond. Wat men nu met de mond tegen de naaste misdoet, wil God verhinderen, hetzij als valse predikers met hun leer en hun laster, hetzij als valse rechters en getuigen voor het gerecht, of verder buiten de rechtszaal met liegen en kwaadspreken. Hiertoe behoort in het bijzonder de ellendige, schandelijke ondeugd van het kwaadspreken of belasteren, waartoe de duivel ons aanzet. Hiervan zou veel te zeggen zijn. Want het is een algemene, schadelijke plaag, dat iedereen liever kwaads dan goeds van zijn naaste hoort zeggen. En hoewel wij zelf zo slecht zijn, dat wij niet verdragen kunnen dat iemand ons iets kwaads nageeft maar ieder graag wil dat de hele wereld het beste over hem vertelt, kunnen wij het toch niet aanhoren dat men het beste over anderen zegt.

Dus, om deze ondeugd te vermijden, moeten wij goed weten dat het niemand toegestaan is zijn naaste in het openbaar te veroordelen en te bestraffen, zelfs als hij hem ziet zondigen, tenzij hij volmacht heeft om te oordelen en te straffen. Er is

immers een groot onderscheid tussen deze twee dingen: over de zonde oordelen en van de zonde weten. U mag het wel weten, maar erover oordelen niet. Zien en horen dat mijn naaste zondigt, kan ik wel, maar er tegen anderen over praten, daartoe heb ik geen opdracht. Als ik er mij mee bemoei, oordeel en veroordeel, dan val ik in een zonde die erger is dan de andere. Weet u het echter, maak dan van uw oren slechts een graf en gooi het dicht, totdat het u bevolen wordt om rechter te zijn en van ambtswege te straffen.

Dat zijn dus de kwaadsprekers, die het niet bij het weten willen laten, maar verdergaan en zich het oordeel aanmatigen. Wanneer zij een kleinigheid van een ander weten, dan brengen zij het naar alle uithoeken, zij kittelen en verkneuterden zichzelf om in het vuil van een ander te woelen zoals de varkens die zich in de drek rollen en met hun snuit erin omwroeten. Dat is niets anders dan zich Gods oordeel en ambt aanmatigen, namelijk te oordelen en te straffen met de scherpste veroordeling. Want geen rechter kan hoger straffen en verder gaan dan dat hij zegt: dit is een dief, moordenaar, verrader enzovoort. Daarom, wie waagt zoiets van zijn naaste te zeggen, gaat even ver als de keizer en alle overheid. Want al draag u dan niet het zwaard, dan gebruikt u toch uw giftige tong tot schade en schande van de naaste.

Daarom verbiedt God dat iemand van de ander kwaad spreekt, ook als hij weet dat die inderdaad schuldig is. Maar nog veel minder mag het, als hij het niet zeker weet en het alleen van horen zeggen heeft. Zeg u echter: ‘Moet ik het dan niet zeggen als het toch de waarheid is?’

Antwoord: ‘Waarom breng u het niet voor de gewone rechter?’;

‘Ja, ik kan het niet openlijk getuigen, dan zou men mij misschien afsnauwen en mij lelijk terugwijzen’.

Wel, mijn beste, hebt u het door? Als u het niet aandurft voor daartoe bestemde personen te staan en verantwoording af te leggen, dan moet u ook u mond dicht houden. Weet u het echter, weet het dan voor uzelf, maar niet voor een ander. Want als u het verder vertelt, zou u — al zou het waar zijn — u toch een leugenaar betonen, omdat u het niet kunt waar maken en handelt u als een booswicht. Want men mag niemand zijn eer en goede naam ontnemen, tenzij dit al openlijk voor de rechtbank geschied is. Zo is dan nu een vals getuigenis alles wat men niet waar kan maken zoals het behoort. Daarom: wat niet met voldoende bewijs openbaar is, mag niemand openbaar maken of als waarheid vertellen.

Kortom, wat geheim is, moet geheim blijven of in het geheim worden bestraft, zoals wij nog nader zullen horen. Wanneer u dan ook een domme kwaadspreker tegenkomt die een ander over de tong laat gaan en belastert, berisp hem dan recht in het gezicht, zodat hij rood van schaamte wordt. Dan zal menig een zijn mond houden die anders een arm mens een slechte naam bezorgt waarvan hij moeilijk weer afkomt. Want eer en goede naam worden snel ontnomen, maar niet gauw teruggegeven.

Zo ziet u dus, dat het in het algemeen verboden is iets kwaads over de naaste te zeggen. Maar een uitzondering wordt gemaakt voor de burgerlijke overheid, voor de predikanten, voor vader en moeder. Men moet dit gebod dan ook zo verstaan, dat het kwade niet ongestraft blijft. Volgens het vijfde gebod mag men niemand aan zijn lichaam schade doen. Alleen de beul mag dat, die krachtens zijn ambt de naaste geen goed, maar enkel schade en kwaad toebrengt. Daarmee zondigt hij niet tegen Gods gebod, omdat God Zelf dit ambt heeft ingesteld, want Hij heeft hem het straffen naar Zijn wil voorbehouden, zoals Hij in het eerste gebod dreigt. Zo geldt ook: hoewel ieder voor zichzelf niet het recht heeft te oordelen of te veroordelen, zondigen zij, aan wie dat oordelen opgedragen is en het toch niet doen, evenzeer als degene die het op

eigen gezag deed, zonder dat het hem bevolen is. Want in dit geval is het noodzakelijk dat er over het kwade gesproken wordt, dat men klachten inbrengt, de zaak voor de rechter behandeld en onderzocht wordt en een getuigenis wordt afgelegd. Het gaat net zoals bij een dokter, die soms iemand op allerlei verborgen plekken moet onderzoeken en betasten om hem te genezen. Zo zijn de overheid, vader en moeder, ja ook broers en zusters en verder goede vrienden zo nodig tegenover elkaar verplicht het kwade te bestraffen.

Maar het zou de beste manier zijn, wanneer men de aanwijzing over de gang van zaken in het Evangelie volgde, in Matt. 18: 15, waar Christus zegt: *Zondigt uw broeder tegen u, zo ga heen en bestraf hem tussen u en hem alleen.* Daar hebt u een voortreffelijk en uitstekend voorschrift u tong goed te beheersen. Om het ellendige misbruik tegen te gaan is het goed daarop te letten. Gedraag u dus naar deze maatstaf, zodat u niet zomaar roddels en laster over de naaste op straat brengt, maar dat u hem in het geheim vermaant, opdat hij zich zal verbeteren. En evenzo, wanneer iemand u iets influistert, wat deze of gene gedaan heeft, maak hem dan duidelijk dat hij hem zelf moet gaan bestraffen, als hij het gezien heeft en anders zijn mond moet houden.

U kunt dit ook leren uit de dagelijkse gang van zaken in huis. Want de Heere des huizes doet zo: wanneer hij ziet dat de knecht niet doet wat hij doen moet, dan spreekt hij hem zelf daarover aan. Als hij echter zo dwaas zou zijn om de knecht thuis te laten zitten en de straat op te gaan en bij zijn buurman te klagen, dan zou hij ongetwijfeld te horen krijgen: ‘Jij dwaas, wat gaat ons dat aan? Waarom zeg u het hem zelf niet?’ Kijk, dat zou echt broederlijk handelen zijn, zodat het kwade verholpen wordt en de naaste zijn eer zou behouden. Zoals ook Christus Zelf zegt: *Hoort hij u, dan hebt u uw broeder gewonnen* Matt. 18: 15. Dan hebt u een groot, voortreffelijk werk gedaan. Want denk u dat het een geringe zaak is om een broeder te winnen? Laat alle monniken en heilige orden met al hun werken bij elkaar naar voren komen en kijk dan of zij zich erop kunnen beroemen een broeder gewonnen te hebben!

Verder leert Christus: *Indien hij u echter niet wil horen, neem er dan nog één of twee met u mee, opdat elke zaak vaststaat in de mond van twee of drie getuigen* Matt. 18: 16, zodat men altijd spreekt met hem die het aangaat en niet achter zijn rug over hem praat. Indien dit ook niet helpt, breng het dan openlijk in de gemeente, hetzij voor het wereldlijk of het geestelijk gerecht. Want hierbij staat u niet alleen, maar hebt u die getuigen bij u door wie u zijn schuld kunt bewijzen, waarop de rechter zijn vonnis kan gronden, hem veroordelen en straffen. Zo kan het volgens orde en recht geschieden, dat men de boosdoener weerhoudt of verbetert. Maar wanneer men een ander met de mond over straat brengt en in de modder roert, wordt niemand verbeterd, en daarna, wanneer men rekenschap geven en getuigen moet, ontkent men het gezegd te hebben. Daarom zou het voor zulke grote monden goed zijn, dat men hun de lust deed vergaan, zodat anderen daardoor gewaarschuwd worden. Wanneer u het zou doen tot verbetering van de naaste of uit liefde tot de waarheid, dan zou u niet heimelijk rondsluipen of het daglicht schuwen.

Dit alles is nu gezegd over de heimelijke zonden. Indien echter de zonde geheel en al openbaar is, zodat de rechter en iedereen het goed weet, dan kun u zonder zonde degene die zichzelf te schande gemaakt heeft, mijden en laten varen en bovendien openlijk tegen hem getuigen. Want wat klaar aan de dag getreden is, daarover kan men niet roddelen noch een valse rechter of getuige zijn. Zoals wij nu bijvoorbeeld de paus met zijn leer bestraffen, nu deze openlijk in boeken aan het licht gebracht en in de hele wereld uitgeroepen is. Want als de zonde openbaar is, moet ook openbare bestraffing volgen, opdat ieder zich daarvoor kan hoeden.

Zo hebben wij nu dus de hoofdzaak en de algemene betekenis van dit gebod uitgelegd, namelijk dat niemand zijn naaste, hetzij vriend of vijand, met de tong mag schaden of kwaad van hem spreken — of het nu waar is of gelogen, tenzij het op bevel of ter verbetering wordt gedaan. Men moet veeleer zijn tong gebruiken en daartoe dienstbaar laten zijn, dat men van iedereen goeds spreekt, zijn zonde en gebrek bedekt, verontschuldigt en hem tot eer en aanzien brengt. De reden hiervoor is vooral deze, die Christus aangeeft in het Evangelie en waarin Hij elk gebod jegens de naaste samengevat wil zien: *Alles wat u wilt, dat de mensen u doen, doet u hun dat ook* Matt. 7: 12.

Ook de natuur leert ons dit aan ons eigen lichaam, zoals de heilige Paulus zegt in 1 Kor. 12: 22v.: *De leden van het lichaam, die ons dunken de zwaksten te zijn, zijn het noodzakelijkst en die ons dunken de minste eer waard te zijn, die doen wij de meeste eer aan en die ons misstaan, die versiert men het meest.* Gezicht, ogen, neus en mond bedekt men niet; want die hebben het niet nodig, omdat het de meest geëerde lichaamsdelen zijn die wij hebben. Maar de allerzwakste, waarover wij ons schamen, bedekt men met grote ijver. Handen en ogen, ja het hele lichaam moet helpen ze te bedekken en te verbergen. Zo moeten wij ook onderling allemaal wat aan onze naaste oneervol en gebrekkig is, vergoeilijken en met alles wat in ons vermogen is, zijn eer dienen, helpen en bevorderen en omgekeerd alles afweren wat hem tot oneer zou strekken. Het is in het bijzonder een fijne en edele deugd, als men alles wat men over de naaste hoort zeggen—als het geen openlijk kwaad is — ten goede kan uitleggen, alles ten beste keren en voor hem opkomen tegenover de giftige monden, die zich beijveren om iets uit te vissen of te pakken te krijgen om daarmee op de naaste te vitten en het in ongunstige zin uit te leggen en te verdraaien; zoals het op het ogenblik vooral gebeurt met het Woord van God en zijn predikers. Daarom zijn in dit gebod heel veel goede werken samengevat, die God zeer welgevallig zijn en overvloedig goeds en zegen met zich meebrengen, indien de blinde wereld en de valse heiligen ze maar wilden erkennen. Want er is niets in en aan de hele mens, dat in geestelijke en wereldlijke zaken meer goeds kan doen en schade kan aanrichten dan de tong, die toch het kleinste en zwakste lid is.

HET NEGENDE EN TIENDE GEBOD

Gij zult niet begeren uws naasten huis, gij zult niet begeren uws naasten vrouw noch zijn dienstknecht, dienstmaagd, vee of iets dat het zijne is.

Deze twee geboden zijn eigenlijk in het bijzonder aan de Joden gegeven, hoewel ze ten dele ook ons aangaan. Want zij leggen dat niet uit in de zin van onkuisheid of diefstal, omdat daarover tevoren al genoeg verboden is. Zij meenden namelijk dat zij al die geboden gehouden hadden, als zij uiterlijk deze dingen gedaan of niet gedaan hadden. Daarom heeft God deze twee eraan toegevoegd, opdat men het als zonde zou beschouwen en als verbod zou laten gelden de vrouw van de naaste of zijn goed te begeren of op enigerlei wijze te proberen die in bezit te krijgen. In het bijzonder om deze reden, dat volgens de Joodse regels knechten en dienstmeiden niet, zoals nu, vrij waren om voor loon te dienen zolang zij wilden, maar het eigendom van hun heer waren met hun lichaam en met al wat zij bezaten, zoals het vee en andere bezittingen. Bovendien had iedereen de macht over zijn vrouw om haar met een scheidbrief openlijk weg te zenden en een andere te nemen. Daarom moesten zij er onderling op bedacht zijn, dat iemand die graag de vrouw van een ander zou willen hebben, één of ander voorwendsel zou gebruiken, zowel om zich van zijn eigen vrouw te ontdoen als om de vrouw aan die ander te ontfutselen en zich haar onder een schijn van recht tot

de zijne te maken. Dat nu was bij hen geen zonde of schande, evenmin als thans met het personeel, wanneer een huisvader zijn knecht of dienstmeid ontslaat of iemand bij een ander weghaalt.

Daarom, zeg ik, hebben zij nu deze geboden zo uitgelegd, zoals ook juist is — hoewel het ook wel verder en hoger grijpt — dat niemand erover mag denken of van plan mag zijn de ander het zijne, zoals zijn vrouw, personeel, huis, hof, akker, weiden of vee te ontnemen, ook al gebeurt het met een excuus of onder een voorwendsel, in elk geval tot schade voor de naaste. Want hierboven is in het zevende gebod de misdaad verboden, dat men bezittingen van een ander zich toe-eigent of aan de naaste onthoudt, terwijl men er geen recht op heeft. Maar hier wordt ook verboden dat men iets weglokt van de naaste, al zou het ook voor de wereld zo eerlijk gaan dat niemand het zou wagen u te beschuldigen of te berispen, dat u het door onrecht verkregen hebt. Want het is nu eenmaal met de menselijke natuur zo gesteld, dat niemand de ander zoveel gunt als zichzelf en dat iedereen zoveel hij maar kan naar zich toe haalt, zonder er zich om te bekommeren wat de ander overhoudt. Wij willen dan ook nog rechtschappen heten en wij kunnen onze schurkenstreken keurig netjes versieren en bemantelen, wij zoeken en bedenken listige kneepjes en handige kunstjes (zoals men die dagelijks scherpzinnig bedenkt) alsof het uit de wet is afgeleid. Wij durven ons daarop brutaal te beroepen en ons erop te beroemen, maar wij willen het geen slechtheid, maar handigheid en slimheid noemen. Daarbij komen ook nog juristen en rechters te hulp, die het recht buigen en rekken, al naar gelang het voor de zaak dienstig is en die de woorden kneden en te baat nemen met afzien van eerlijkheid en van wat de naaste nodig heeft. Kortom, wie in deze dingen het handigst en het slimst is, wordt door het recht het beste geholpen, zoals men zegt: het recht helpt de wakkeren.

Daarom is dit laatste gebod niet bestemd voor wie de wereld als boeven beschouwt, maar juist voor de vroomsten, die geprezen willen worden en die eerlijk en oprecht willen heten, als lieden die zich aan geen enkel van de vorige geboden schuldig gemaakt hebben. Hiernaar streefden vooral de Joden, maar vandaag de dag meer nog de edelen, heren en vorsten. Want het gewone volk blijft ver achter in het zevende gebod, daar zij er zich niet om bekommeren of zij het hunne eervol en rechtens verkrijgen.

Dit nu gebeurt het meest in zaken die voor de rechtbank behandeld worden, waardoor men het plan heeft de naaste iets te ontnemen of af te troggelen. Om nu maar een voorbeeld te geven: als men twist en procedeert over een grote erfenis of onroerend goed enzovoort, dan voert men aan en roept men te hulp wat een schijn van recht heeft en men smukt het zo mooi op, dat men het recht op zijn hand moet hebben en men verwerft het bezit op zo'n rechtsgrond, dat niemand er iets tegenin kan brengen. Zo gebeurt het ook als iemand graag een kasteel, stad, graafschap of zo iets groots wil hebben; dan probeert hij met omkoperij, door vriendjespolitiek of hoe dan ook, te bereiken dat het de ander afgenomen en hemzelf toegewezen wordt; compleet met brieven en zegels bekrachtigd, zodat men kan zeggen dat het rechtens en onder vorstelijke goedkeuring verkregen is.

Zo gaat het ook in gewone handelszaken, als de één de ander iets handig ontfutselt, zodat die ander het nakijken heeft. Of als iemand er voordeel en nut in ziet, een ander opjaagt en onder druk zet, terwijl deze het misschien niet kan behouden uit nood of wegens schuld, noch het zonder verlies kan verkopen. Als hij het dan voor de helft of meer heeft gekregen, dan heet het dat het niet onrechtmatig genomen of ontfutseld is, maar eerlijk gekocht. Dan zegt men: 'Wie het eerst komt, het eerst maalt' en 'Elk

grijpe zijn kans', en een ander moet maar zien hoe hij het krijgt. En wie zou zo slim zijn alles te bedenken wat men met zo'n fraai excuus kan verwerven en waarvan de wereld vindt dat het geen onrecht is, en niet wil zien, dat de naaste daardoor benadeeld wordt en moet loslaten wat hij niet zonder schade missen kan, terwijl toch niemand zou willen dat hem zelf dit overkwam? Daaraan kan men goed merken, dat zulke voorwendsels en uitvluchten onwaar zijn.

Zo is het vroeger ook met de vrouwen gegaan. Toen kenden zij zulke listigheidjes, dat wanneer iemand het oog liet vallen op de vrouw van een ander, hij het zelf of door middel van anderen — want er waren vele wegen en middelen te bedenken — zo regelde dat zij een hekel aan haar man kreeg of dat zij tegen hem in verzet kwam, zodat hij zich van haar moest ontdoen en haar aan die ander overlaten. Dit soort gewoonten heeft ongetwijfeld sterk geheerst onder de oudtestamentische wet, zoals men ook in het Evangelie lezen kan over koning Herodes, die omgang had met de vrouw van zijn eigen broer, terwijl deze nog leefde. En toch wilde deze Herodes doorgaan voor een eerbaar en vroom man, zoals de heilige Marcus ook van hem getuigt Marc. 6: 17-20; Matt. 14: 3v.. Behalve in die gevallen waarin de één de ander een rijke bruid aftroggelt, zullen echter, naar ik hoop, zulke gevallen bij ons niet voorkomen, omdat in het Nieuwe Testament aan gehuwden verboden is van elkander te scheiden. Het komt daarentegen bij ons niet zelden voor, dat iemand de knecht of dienstmeid van een ander weglukt en ontfutselt of die hem met mooie beloften afhandig maakt.

Op welke manier zoiets ook plaatsvindt, wij moeten goed weten dat God niet wil hebben dat u de naaste iets wat hem toebehoort ontnemt, zodat hij het kwijt is en u uw hebzucht botviert, al kun u het ook voor het oog van de wereld met eer behouden. Want het is een heimelijke en verraderlijke schurkenstreek, die — zoals men zegt — onder een dekmantel geschiedt, opdat men het niet merken zal. Want al gedraagt u zich ook alsof u niemand onrecht gedaan hebt, dan bent u toch u naaste te na gekomen. En al heet het dan geen diefstal of bedrog, u hebt toch het goed van u naaste begeerd, dat wil zeggen, u hebt ernaar gestaan en het hem ontnomen tegen zijn wil en u hebt hem niet gegund wat God hem gegeven heeft. En al moet de rechter en iedereen het u toelaten, God zal het niet toelaten; want Hij ziet wel degelijk uw boze hart en de listen van de wereld, die, als men haar de pink geeft, de hele hand neemt, zodat ook openlijk onrecht en geweld het gevolg is.

De gewone betekenis van deze geboden is dus deze, dat allereerst bevolen wordt dat men niet verlangt de ander schade te doen, ook niet daarbij te helpen of er aanleiding toe geven, maar hem te gunnen en te laten behouden wat hij heeft. Bovendien moeten wij bevorderen en in stand houden wat hem tot nut en dienstig kan zijn, zoals wij zouden willen dat ons geschiedt. Maar vooral gaat dit in tegen de afgunst en de lelijke hebzucht, opdat God de oorzaak en de wortel wegneemt waaruit alles voortkomt waardoor men de naaste schade doet. Daarom zegt Hij het ook duidelijk met deze woorden: Gij zult niet begeren enzovoort. Want Hij wil vooral het hart zuiver hebben, hoewel wij het — zolang wij hier leven — nooit zover kunnen brengen. Zo blijft ook dit gebod, net als alle andere, bestaan en beschuldigt het ons onophoudelijk en toont het aan hoe rechtschapen wij werkelijk zijn voor God.

HET BESLUIT VAN DE TIEN GEBODEN

Zo hebben wij nu in de Tien Geboden een samenvatting van goddelijk onderricht, wat wij moeten doen, opdat ons hele leven aan God mag behagen. Zij zijn de ware bron

waaruit alle goede werken voortkomen en het kanaal waardoor zij stromen. Want buiten de Tien Geboden om kan geen enkel werk of leven goed en God welgevallig zijn, al is het voor de wereld nog zo groot en mooi. Laat ons nu eens zien hoe onze grote heiligen kunnen roemen op hun geestelijke orden en hun grote gewichtige werken die zij bedacht en naar voren gebracht hebben, terwijl zij deze Tien Geboden hebben laten schieten, alsof deze veel te onbetekenend zouden zijn of allang ten uitvoer gebracht. Ja, ik ben van mening, dat men er de handen aan vol zou hebben als men deze hield: zachtmoedigheid, geduld en liefde tot de vijanden zou hebben en kuisheid en liefdadigheid zou betrachten en verder alles zou doen wat hieruit zou moeten voortkomen. Maar zulke werken hebben geen betekenis en schitteren niet in de ogen van de wereld. Want zij zijn niet uitzonderlijk en indrukwekkend, niet aan bepaalde tijden en plaatsen, niet aan vormen en gebaren gebonden, maar heel gewone dagelijkse werken, die de ene buurman tegenover de ander kan doen; daarom zijn zij niet in aanzien. Maar die andere werken richten de ogen en oren van de mensen op zichzelf; bovendien helpen zij nog een handje mee door grote praal, kostbaarheden en prachtige gebouwen, die ze zo versieren dat alles glanst en schittert. Daar wierookt men, daar zingt en klingelt men, daar brandt men kaarsen en lampen, en dat alles, opdat men hierdoor geen andere werken zou opmerken. Want dat een priester daar in zijn gouden kazuifel staat of een leek de hele dag in de kerk op zijn knieën ligt, dat noemt men een voortreffelijk werk, dat men niet genoeg prijzen kan. Maar dat een arm meisje voor een jong kind zorgt en trouw doet wat haar opgedragen is, dat is niet noemenswaard. Wat zouden anders monniken en nonnen in hun kloosters zoeken?

Maar kijk nu eens, is het niet een vervloekte vermetelheid van wanhopige heiligen, die zich verbeelden dat zij een hoger en beter leven en stand kunnen uitvinden dan de Tien Geboden leren? Zij doen het, zoals gezegd, voorkomen alsof het gewone leven er is voor de kleine man, maar dat hun leven alleen mogelijk is voor de heiligen en volmaakten. En deze ellendige, blinde lieden zien niet dat geen mens het zo ver brengen kan dat hij een van de Tien Geboden houdt zoals het moet, maar dat beide, het Geloof en het Onze Vader te hulp moeten komen, zoals wij nog zullen horen. Daardoor mogen wij dit zoeken en vragen en het voortdurend ontvangen. Daarom is hun roemen evenveel waard als wanneer ik zou pochen en zeggen: 'Ik heb wel geen stuiver om te betalen, maar een tientje zal ik zeker kunnen betalen.'

Ik ga hier zo diep op in, opdat men van het treurig misbruik, dat bij iedereen nog zo diep geworteld zit en aanwezig is, verlost wordt en zich eraan zal gewennen in alle staten van het leven alleen hierop te letten en zich alleen hierom te bekommeren. Want het zal nog heel lang duren voor men een leer of staat uitdenkt die aan de Tien Geboden gelijk zijn, omdat deze zo hoog zijn dat niemand zover komen kan door menselijke inspanning; en wie het bereikt, is een hemels, engelachtig mens, ver boven alle heiligheid van de wereld. Neem ze ter hand en stel uzelf op de proef; zet al u macht en kracht in, dan zul u zoveel te doen krijgen, dat u niet meer naar andere werken of heiligheid zoeken zult of er acht op slaat. Dit is nu genoeg wat betreft het eerste deel, beide ter lering en tot vermaning. Toch moeten wij tot besluit nog eenmaal de woorden herhalen waarover wij reeds bij het eerste gebod gesproken hebben, opdat men zal leren hoeveel aandacht God vraagt voor de voortdurende beoefening van de Tien Geboden:

Ik, de Heere uw God, ben een naijverig God, Die de ongerechtigheid der vaderen bezoek aan de kinderen tot in het derde en vierde geslacht van hen, die Mij haten. Maar aan hen, die Mij liefhebben en mijn geboden onderhouden, doe Ik barmhartigheid tot in duizend geslachten.

Hoewel deze toevoeging — zoals wij eerder hoorden — primair aan het eerste gebod is vastgeknoopt, staat het er toch ter wille van alle geboden, daar zij allemaal hierop betrekking hebben en daarop gericht moeten zijn. Daarom heb ik gezegd dat men dit ook de jeugd moet voorhouden en inprenten, dat zij het leren en vasthouden, opdat men zien kan wat ons ertoe dringen en dwingen moet om deze Tien Geboden te houden. Men moet het namelijk niet anders zien dan alsof dit stuk bij elk gebod afzonderlijk geplaatst is, zodat het in en door alle geboden heengaat. Nu is — zoals tevoren is opgemerkt — in deze woorden samengevoegd een boos dreigwoord en een vriendelijke belofte, om ons te verschrikken en te waarschuwen, en bovendien ons te lokken en te prikkelen, opdat wij Zijn Woord ernstig nemen als een goddelijk Woord en het hoogschatten. Want God Zelf zegt hier hoeveel Hem daaraan gelegen is en hoe streng Hij daarover waken wil, namelijk dat Hij allen gruwelijk en verschrikkelijk wil straffen die Zijn geboden verachten en overtreden. En anderzijds hoe rijkelijk Hij wil belonen, goed doen en alle goeds geven aan hen die de geboden hoog houden en er graag naar doen en leven. Daarmee eist Hij dat alles uit zo'n hart voortkomt, dat alleen God vreest en Hem voor ogen houdt en uit deze vrees alles nalaat wat tegen zijn wil is om Hem niet te vertoornen, en daartegenover op Hem alleen vertrouwt en uit liefde tot Hem doet wat Hij gedaan wil hebben, omdat Hij zich zo vriendelijk als een vader laat horen en ons alle genade en goeds aanbiedt.

Dit is ook precies de betekenis en de juiste uitleg van het eerste en voornaamste gebod, waaruit alle andere hun oorsprong hebben en moeten voortvloeien. Dus dit woord *Gij zult geen andere goden hebben* wil op het allereenvoudigst niets anders zeggen dan dat hier geëist wordt: 'Gij zult Mij als uw enige, ware God vrezen, liefhebben en vertrouwen.' Want wanneer een hart zo tegenover God staat, heeft het dit gebod en alle andere geboden vervuld. Anderzijds, wie iets anders in de hemel en op aarde vreest of liefheeft, die zal noch dit noch enig ander gebod houden. Zo heeft de hele Schrift overal dit gebod verkondigd en voorgehouden en alles gericht op deze twee zaken: vreeze Gods en vertrouwen op Hem. Vooral de profeet David heeft in het Psalmboek daarover voortdurend gesproken, zoals wanneer hij zegt: *De Heere heeft een welbehagen aan hen die Hem vrezen en op Zijn goedheid wachten* Ps. 147: 11, alsof het hele gebod in een vers was uitgelegd en samengevat: 'De Heere heeft welbehagen aan hen, die geen andere goden hebben.'

Zo moet dan het eerste gebod alle andere geboden verlichten en er zijn glans aan geven. Daarom moet u ook deze woorden door alle geboden heen laten lopen als de sluiting of de hoepel van een krans, waardoor eind en begin bij elkaar gebracht en het geheel samengehouden wordt, opdat men het altijd weer herhaalt en het niet vergeet. Zoals bijvoorbeeld in het tweede gebod, dat men God moet vrezen en zijn naam niet misbruiken met vloeken, liegen, bedriegen en andere verdorvenheid of kwaad, maar die recht en goed gebruiken met aanroepen, bidden, loven en danken, op grond van liefde en vertrouwen volgens het eerste gebod. Zo moeten ook deze vrees en liefde en dit vertrouwen ons ertoe drijven en dringen om zijn Woord niet te verachten, maar om het te leren en graag te horen, het heilig te houden en te eren.

Zo gaat het ook verder in de volgende geboden tegenover de naaste, alles krachtens het eerste gebod: dat men vader en moeder, heren en overheden moet eren, hun onderdanig en gehoorzaam zijn, niet om henzelf, maar om Gods wil. Want u mag vader noch moeder respecteren of vrezen en iets doen of laten ter wille van henzelf, maar let erop wat God van u hebben wil en met goed vertrouwen eisen zal. Laat u het na, dan krijg u een boze Rechter of in het andere geval een genadige Vader. Evenzo moet u uw naaste geen leed of schade toebrengen, geweld aandoen of hem op

enigerlei wijze het leven moeilijk maken, of het nu om zijn lichaam, zijn vrouw, goed, eer of recht gaat, zoals het achtereenvolgens geboden is (al zou u daartoe gelegenheid en reden hebben en geen mens u daarvoor zou bestraffen). Maar u moet iedereen weldoen, helpen en bijstaan, waar en hoe u maar kunt, alleen uit liefde tot God en om Hem te behagen, in het vertrouwen dat Hij het u allemaal rijkelijk vergelden zal. Zo zie u dat het eerste gebod het hoofd en de bron is en alle andere doordringt en waarop omgekeerd deze alle teruggaan en ervan afhangen, zodat het einde en het begin helemaal met elkaar vervlochten en verbonden zijn.

Daarom, zo zeg ik nu, is het nuttig en nodig dit altijd aan de jongelui voor te houden en ze te vermanen en eraan te herinneren, opdat zij niet alleen zoals het vee met slagen en dwang, maar in het vrezen en eren van God opgevoed worden. Want als men bedenkt en ter harte neemt, dat het geen menselijk beuzelarij is, maar de geboden van de hoogste Majesteit, Die met zo grote ernst daarover waakt; zijn toorn en straf laat gaan over hen die de geboden verachten, en anderzijds zo overvloedig vergeldt wie ze houden, dan zal dit vanzelf prikkelen en ertoe aanzetten om graag Gods wil te doen. Daarom is niet voor niets in het Oude Testament bevolen dat men de Tien Geboden op alle muren en hoeken, ja zelfs op de kleren moet schrijven, niet opdat men het daar zou laten staan en ermee te koop lopen, zoals de Joden deden, maar opdat men het voortdurend voor ogen zou hebben en steeds zou bedenken, en wij er in al ons doen en laten mee bezig zijn. Ieder moet er zich dagelijks in oefenen in allerlei gevallen, zaken en bezigheden, alsof het overal geschreven stond, waar hij ook heen kijkt, gaat of staat. Op deze wijze zou men in eigen huis en tegenover de burens genoeg reden vinden om naar de Tien Geboden te handelen, zodat niemand er ver naar zou hoeven te zoeken. Hieruit ziet men opnieuw hoe hoog de Tien Geboden te stellen en te prijzen zijn boven alle staten, geboden en werken, die men anders gewoon is te leren en te praktiseren. Want hier kunnen wij vol trots zeggen: Laten alle wijzen en heiligen naar voren komen om te zien of zij zo'n werk kunnen voortbrengen als deze geboden, die God met zoveel ernst eist en beveelt op straffe van zijn toorn en daar zo'n heerlijke belofte aan toevoegt, dat Hij ons met alle rijkdom en zegen wil overstelpen. Daarom moet men ze ook boven alle andere leerstukken van hoge waarde achten als de grootste schat door God aan ons gegeven.

DEEL II

DE 12 GELOOFSARTIKELLEN

Tot nog toe hebben wij geluisterd naar het eerste stuk van de christelijke leer en daarin gezien al wat God door ons gedaan en gelaten wil hebben. Daarop volgt nu vanzelfsprekend het Geloof, waarin ons alles voorgelegd wordt wat wij van God verwachten en ontvangen moeten, en kort gezegd, ons geleerd wordt hoe wij Hem geheel kunnen kennen. Want dit moet ons juist helpen om datgene te kunnen doen, wat wij volgens de Tien Geboden moeten doen. Immers, zoals al eerder gezegd is, deze geboden grijpen zo hoog, dat het vermogen van alle mensen bij elkaar te klein en te zwak is, om ze te houden. Daarom moet dit stuk evenals het andere geleerd worden, opdat men weet hoe men daartoe komen kan, vanwaar en waardoor men deze kracht verkrijgen kan. Indien wij namelijk uit eigen kracht de Tien Geboden zouden kunnen houden, hadden wij verder niets nodig, noch het Geloof noch het Onze Vader. Maar voordat men het nut en de noodzaak van dit Geloof gaat uiteenzetten, is het allereerst voldoende voor de heel eenvoudige mensen, dat zij verstaan en begrijpen wat het Geloof zelf is.

Ten eerste heeft men tot nog toe *het Geloof* verdeeld in Twaalf Artikelen, en toch, als men alle onderdelen die in de Bijbel staan en tot het Geloof behoren, afzonderlijk zou nemen, zouden er veel meer artikelen nodig zijn, en zouden zij niet alle duidelijk genoeg in weinig woorden uitgedrukt kunnen worden. Maar opdat men het heel gemakkelijk en eenvoudig zou kunnen verstaan zoals het aan de kinderen geleerd moet worden, willen wij het hele Geloof kort samenvatten in drie hoofdartikelen overeenkomstig de drie personen der Godheid, op wie alles wat wij geloven gericht is. Het eerste artikel over God de Vader verklaart de schepping, het tweede over de Zoon de verlossing, het derde over de Heilige Geest de heiliging. Het Geloof wordt als het ware kort samengevat in deze woorden: 'Ik geloof in God, de Vader, Die mij geschapen heeft, ik geloof in God, de Zoon, Die mij verlost heeft, ik geloof in de Heilige Geest, Die mij heilig maakt.' Eén God en één geloof, maar in drie personen; daarom ook drie artikelen of belijdenissen. Zo willen wij dan nu deze woorden in het kort nagaan.

HET EERSTE ARTIKEL

Ik geloof in God, de almachtige Vader, SCHEPPER van hemel en aarde.

Hier is heel in het kort getekend en uitgebeeld wat het wezen, de wil en het handelen van God de Vader is. Daar immers de Tien Geboden ons voorgehouden hebben, dat men niet meer dan één God mag hebben, zou men nu kunnen vragen: 'Wat is God dan voor iemand, wat doet Hij, hoe kan men Hem prijzen, uitbeelden en beschrijven, opdat men Hem zou kennen?' Dat leert nu dit artikel en de volgende artikelen. Daarom is het Geloof niets anders dan een antwoord en belijdenis van de christenen, gegrond op het eerste gebod. Zoals wanneer men aan een klein kind zou vragen: 'Lief kind, wat hebt u voor een God, wat weet u van Hem?', het zou kunnen zeggen: 'Dit is mijn God, allereerst de Vader, Die hemel en aarde geschapen heeft. Buiten deze Ene beschouw ik niets als God, want er bestaat geen ander die hemel en aarde zou kunnen scheppen.'

Voor de geleerden echter en voor degenen die er wat meer in thuis zijn, kan men alle drie artikelen wat breder behandelen en ze verdelen in zoveel stukken als er woorden zijn. Maar nu is het 'voor de jonge leerlingen genoeg het allernodigste aan te geven,

namelijk zoals gezegd, dat dit artikel over de schepping gaat, opdat men aan dit woord vasthoudt: ‘Schepper van hemel en aarde’. Wat betekent het nu en wat bedoelt u met dat woord: ‘Ik geloof in God, de Vader, de almachtige Schepper’ enzovoort? Antwoord: Dit bedoel ik en geloof ik, dat ik Gods schepsel ben, dat is, dat Hij mij gegeven heeft en voortdurend onderhoudt lichaam, ziel en leven, ledematen, klein en groot, alle zintuigen, rede, verstand enzovoort, eten, drinken, kleding, voedsel, vrouw en kind, personeel, huis en hof enzovoort. En bovendien laat Hij alle schepselen dienen tot ons nut en ons levensonderhoud; zon, maan en sterren aan de hemel, dag en nacht, lucht, vuur, water, aarde en wat zij kan op- en voortbrengen, vogels, vissen, vee, koren en allerlei gewas, en ook wat er verder voor lichamelijke en tijdelijke goederen zijn, namelijk goede regering, vrede, veiligheid. Men kan dus uit dit artikel leren, dat niemand van ons het leven of iets van wat opgesomd is of genoemd kan worden, van zichzelf heeft en behouden kan, hoe klein en gering het ook moge zijn. Want het is alles samengevat in dat woord ‘Schepper’.

Bovendien belijden wij, dat God de Vader ons niet alleen gegeven heeft alles wat wij hebben en voor ogen zien, maar ook ons dagelijks voor alle kwaad en ongeluk behoedt en bewaart, allerlei gevaren en ongelukken van ons afwendt — en dat alles uit enkel liefde en goedheid, die wij niet verdiend hebben — als een vriendelijk Vader die voor ons zorgt, dat ons geen leed zal overkomen. Maar daarop verder in te gaan, hoort thuis bij de twee andere delen van dit artikel, waar gezegd wordt: ‘de almachtige Vader’.

Uit dit alles laat zich nu vanzelf de volgende slotsom trekken: daar ons dit alles wat wij bezitten en ook alles wat in de hemel en op de aarde is, dagelijks door God gegeven, onderhouden en bewaard wordt, zijn wij werkelijk schuldig Hem daarom voortdurend lief te hebben, Hem te loven en te danken, kortom Hem geheel en al daarmee te dienen, zoals Hij in de Tien Geboden geëist en bevolen heeft. Er zou hierover nog veel te zeggen zijn, indien men uitvoerig zou bespreken hoe weinigen het er zijn die dit artikel geloven. Want wij lopen er allen overheen, wij horen en zeggen het wel, maar wij zien niet en bedenken niet wat deze woorden ons opdragen. Want als wij het van harte zouden geloven, zouden wij ook daarnaar handelen en niet zo hoogmoedig ons gedragen en een hoge borst opzetten, alsof wij het leven, rijkdom, macht en eer enzovoort van onszelf hadden, zodat men ons zou moeten vrezen en dienen. Zo doet de ellendige en verkeerde wereld, die in blindheid verdrongen is, die alle goede gaven van God alleen tot hun eigen hovaardij, hebzucht, lust en plezier misbruikt en geen enkele keer op God acht slaat om Hem te danken of Hem als Heere en Schepper te erkennen. Daarom zou dit artikel ons allen deemoedig moeten maken en verschrikken, indien wij het echt geloofden. Want wij zondigen dagelijks met ogen, oren, handen, lichaam en ziel, geld en goed en met alles wat wij hebben, vooral diegenen die nog tegen Gods Woord strijden. Maar de christenen hebben dit voor, dat zij zich schuldig weten Hem daarvoor te danken en Hem gehoorzaam te zijn.

Daarom moeten wij ons in dit artikel dagelijks oefenen, het ons inprenten en het ons herinneren bij alles wat ons onder ogen komt en wat wij aan goeds ondervinden en als wij ontkomen aan nood en gevaar, dat God ons dit alles geeft en voor ons doet, opdat wij daaraan zullen bespeuren en zien Zijn vaderlijk hart en Zijn overvloedige liefde jegens ons. Daardoor zou ons hart verwarmd worden en ontvlammen om dankbaar te zijn en al deze goede dingen tot Gods eer en lof te gebruiken. Dit is voor ons in het kort de betekenis van dit artikel, voor zover de eenvoudige mensen voor alles moeten leren, zowel wat wij van God hebben en ontvangen als wat wij daarvoor schuldig zijn te doen. Dit is een hoogst voortreffelijke kennis en een nog veel voortreffelijker schat. Want hier zien wij hoe de Vader zich met alle schepselen aan ons gegeven heeft en

ons in dit leven allerrijklijkst verzorgt, nog afgezien daarvan, dat Hij ons overstelpt met onuitsprekelijke, eeuwige weldaden door zijn Zoon en de Heilige Geest, zoals wij nog zullen horen.

HET TWEEDE ARTIKEL

En in Jezus Christus, zijn eniggeboren Zoon, onze HEERE, Die ontvangen is van de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria, Die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven, nedergedaald ter helle, ten derden dage opgestaan van de doden, opgevaren ten hemel, zittend ter rechterhand van God, de almachtige Vader, vanwaar Hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden.

Hier leren wij de tweede persoon van de Godheid kennen, zodat wij zien wat wij behalve de eerder genoemde tijdelijke goederen van God hebben, namelijk hoe Hij zichzelf geheel en al weggegeven heeft en niets behouden heeft wat Hij ons niet gegeven heeft. Dit artikel nu is zeer rijk en wijd, maar om het kort en kinderlijk te behandelen, zullen wij een woord voor ons nemen en daarin het geheel samenvatten, namelijk (zoals gezegd), dat men hieruit kan leren hoe wij verlost zijn, hetgeen op deze woorden berust: 'in Jezus Christus, onze HEERE'.

Wanneer men nu vraagt: 'Wat geloof u in het tweede artikel over Jezus Christus?', antwoord dan zeer kort: 'Ik geloof, dat Jezus Christus, waarachtig Zoon van God, mijn Heere geworden is.' Maar wat is dat: 'een Heere worden?' Dit is, dat Hij mij verlost heeft van zonde, van de duivel, de dood en alle ongeluk. Want voordien had ik geen Heere of Koning, maar was ik gevangen in de macht van de duivel, veroordeeld tot de dood, in zonde en blindheid verstrikt.

Want toen wij geschapen waren en allerlei goeds van God de Vader ontvangen hadden, kwam de duivel en bracht ons tot ongehoorzaamheid, zonde, dood en allerlei ongeluk, zodat wij onder Zijn toorn en ongenade lagen, veroordeeld tot eeuwige verwerping, zoals wij ons op de hals gehaald en verdiend hadden. Er was geen raad, hulp of troost, totdat deze enige en eeuwige Zoon van God Zich uit grondeloze goedheid over onze moeite en ellende ontfermde en van de hemel kwam om ons te helpen. Zo zijn dan al die tirannen en gevangenebewaarders verdreven en in hun plaats is gekomen Jezus Christus, de Heere van leven, gerechtigheid, alle goeds en zaligheid. Hij heeft ons arme, verloren mensen uit de muil van de hel gerukt, ons verworven, vrijgemaakt en teruggebracht in de gunst en genade van de Vader en ons als Zijn eigendom onder Zijn bescherming en beschutting genomen om ons te regeren met Zijn gerechtigheid, wijsheid, macht, leven en zaligheid.

Dit artikel is dan zo samen te vatten, dat het woordje 'HEERE' heel eenvoudig betekent Verlosser, dat wil zeggen: *Die ons overgezet heeft uit de macht van de duivel in de macht van God, van de dood naar het leven, van zonde naar gerechtigheid en ons daarin vasthoudt.* De verdere delen van dit artikel doen niets anders dan deze verlossing nader uitleggen en uitdrukken, hoe en waardoor dit gebeurd is, dat is wat het Hem gekost heeft en wat Hij daarvoor over gehad en gewaagd heeft om ons voor Zich te winnen en onder Zijn heerschappij te brengen. Daarvoor is Hij namelijk mens geworden door de Heilige Geest uit de maagd Maria ontvangen en geboren, zonder zonde, opdat Hij de zonde zou overwinnen. Daarvoor heeft Hij geleden, is Hij gestorven en begraven, om voor mij genoegdoening te geven en te betalen wat ik schuldig was, niet met zilver of goud, maar met Zijn eigen kostbaar bloed. En dit alles, opdat Hij mijn Heere zou worden, want Hij hoefde niets daarvan voor Zichzelf te doen. Daarna is Hij opgestaan, heeft de dood verzwolgen en verslonden en is tenslotte ten hemel gevaren en heeft het rijk aanvaard ter rechterhand van de Vader, zodat de duivel en elke macht Hem onderdanig moet zijn en aan Zijn voeten moet

liggen, totdat Hij ons tenslotte op de jongste dag geheel en al zou losmaken en afzonderen van deze boze wereld, van de duivel, de dood en de zonde enzovoort. Maar om op deze afzonderlijke delen dieper in te gaan, past niet in de korte kinderpreek, maar in de grote preken van het hele jaar, in het bijzonder in die tijden, die speciaal zijn aangegeven om op ieder artikel dieper in te gaan, namelijk van de geboorte, het lijden, de opstanding, de hemelvaart van Christus enzovoort. Ook berust het gehele Evangelie dat wij verkondigen daarop dat men dit artikel goed verstaat, daar hiervan al ons heil en onze zaligheid afhangen. Bovendien is het zo rijk en zo wijd, dat wij nooit genoeg daarvan geleerd hebben.

HET DERDE ARTIKEL

Ik geloof in de Heilige Geest, een heilige, christelijke kerk, de gemeente der heiligen, vergeving van zonden, opstanding des vleses en een eeuwig leven. Amen.

Dit artikel kan ik niet beter weergeven dan met het woord 'heiliging', omdat hierin de Heilige Geest in Zijn ambt wordt aangeduid en afgebeeld, namelijk dat Hij heilig maakt. Daarom moeten wij staan op dit woord 'HEILIGE GEEST', omdat het zo kort is samengevat dat men er geen beter voor vinden kan. Er zijn immers verschillende soorten 'geest' in de Bijbel, zoals de geest van de mens, hemelse geesten en boze geesten. Maar Gods Geest alleen heet een Heilige Geest, omdat Hij ons geheiligt heeft en nog heiligt. Want zoals de Vader een Schepper en de Zoon een Verlosser heet, moet ook de Heilige Geest wegens Zijn werk een 'Heiliger' of Heiligmaker heten. Maar hoe gebeurt dat heiligen dan? Antwoord: Zoals de Zoon de heerschappij ontvangt, waardoor Hij ons verwerft door Zijn geboorte, sterven en opstaan enzovoort, zo brengt de Heilige Geest de heiliging tot stand door de volgende dingen. de gemeente der heiligen of wel de christelijke kerk, vergeving van zonden, opstanding des vleses en het eeuwig leven. Dat wil zeggen dat Hij ons eerst brengt in Zijn heilige gemeente en ons legt in de schoot van de kerk, waardoor Hij ons Christus verkondigt en ons tot Hem brengt.

Want u noch ik zouden ooit iets over Christus kunnen weten of in Hem geloven en Hem als Heere ontvangen, indien het niet middels de prediking van het Evangelie door de Heilige Geest werd aangeboden en ons in het hart gelegd werd. Het werk is geschied en volbracht; want Christus heeft voor ons de schat verworven en gewonnen door zijn lijden, sterven en opstanding enzovoort. Maar als dit werk verborgen bleef, zodat niemand het wist, dan zou het tevergeefs en verloren zijn. Opdat nu deze schat niet begraven blijft, maar toegepast en genoten wordt, heeft God het Woord laten uitgaan en verkondigen en daarin de Heilige Geest gegeven om deze schat, deze verlossing bij ons te brengen en ons te laten toe-eigenen. Daarom is 'heiligen' niets anders dan tot Christus, de HEERE, brengen en Zijn heil ontvangen, waartoe wij uit onszelf niet zouden kunnen komen.

Leer dus dit artikel zo duidelijk mogelijk verstaan. Als men vraagt: Wat bedoelt u met de woorden: 'Ik geloof in de Heilige Geest?', dan moet u kunnen antwoorden: 'Ik geloof dat de Heilige Geest mij heilig maakt, zoals Zijn Naam ook aangeeft.'

Maar waarmee doet Hij dat en hoe doet Hij dat en met welke middelen?

Antwoord: 'Door de christelijke kerk, vergeving van zonden, opstanding des vleses en het eeuwig leven.' Want dit is het eerste, dat Hij een bijzondere gemeente in de wereld heeft, als de moeder die ieder christen voortbrengt en draagt door het Woord van God dat Hij openbaart en verkondigt, waarmee Hij de harten verlicht en ze doet ontvlammen, zodat zij het verstaan, het aannemen, zich er aan vastklemmen en erbij blijven.

Want als de Heilige Geest het Woord van God niet laat verkondigen en de harten niet opwekt om het aan te nemen, dan gaat het verloren, zoals onder het pausdom is geschied, toen het Geloof geheel en al in het vergeetboek raakte, niemand Christus als Heere erkende noch de Heilige Geest als degene Die heilig maakt. Dat wil zeggen: niemand heeft geloofd dat Christus onze Heere is Die voor ons zonder onze werken of verdiensten deze schat verworven heeft en ons bij de Vader geliefd gemaakt heeft. Waaraan heeft het dan ontbroken? Daaraan, dat de Heilige Geest er niet geweest is om dit bekend te maken en te laten verkondigen, maar het zijn mensen en boze geesten geweest, die ons geleerd hebben dat wij door onze werken zalig moesten worden en genade verkrijgen. Daarom is het ook geen christelijke kerk. Want waar men niet Christus predikt, daar is geen Heilige Geest, Die de christelijke kerk bouwt, samenroept en bijeenbrengt, buiten Welke niemand tot Christus de Heere komen kan. Dit is genoeg over de hoofdinhoud van dit artikel. Daar echter de verschillende onderdelen die daarin opgesomd worden voor de eenvoudige mensen niet zo duidelijk zijn, willen wij ze toch kort bespreken.

Het Geloof noemt *de heilige christelijke kerk* een *communio sanctorum* (een 'gemeenschap der heiligen'). Deze twee begrippen zijn aan elkaar gelijk, maar in de oude tijd is het tweede er niet bij geweest. Bovendien is het slecht vertaald: 'een gemeenschap der heiligen'. Als men het goed wilde weergeven, moest er in onze taal geheel iets anders staan. Want het woord *ecclesia* betekent in onze taal eigenlijk 'gemeente'. Wij zijn echter gewend aan het woord 'kerk', dat de eenvoudige mensen niet als een bijeenkomen van mensen, maar als een gewijd huis of gebouw opvatten, hoewel het huis alleen daarom 'kerk' genoemd moest worden omdat de menigte daarin samenkomt. Want wij die bijeenkomen, kiezen een bepaalde ruimte en noemen dat huis naar de menigte, die er samenkomt. Zo betekent het woordje 'kerk' eigenlijk niet anders dan een 'algemene bijeenkomst'. Het is van oorsprong een Grieks woord (zoals ook het woord *ecclesia*). De Grieken noemen het namelijk *kyria*, zoals men in het Latijn zegt: *curia*. Daarom moest men het eigenlijk in onze taal noemen: 'een christelijke gemeente of bijeenkomst', of misschien nog het best en het duidelijkst: 'een heilige christenheid'.

Ook het woord *communio*, dat daarbij gevoegd is, moest niet vertaald worden met 'gemeenschap' maar met 'gemeente'. Het is dan ook niets anders dan een aantekening of uitleg, waardoor iemand heeft willen aanduiden wat de christelijke kerk eigenlijk is. Daarom hebben onze mensen, die noch Latijn noch hun eigen taal goed kenden, ervan gemaakt: 'gemeenschap der heiligen', terwijl onze taal het zo niet zegt of opvat. Maar wil men het in onze eigen taal goed uitdrukken, dan moet men zeggen 'een gemeente der heiligen', dat is 'een gemeente van louter heiligen' of nog beter 'een heilige gemeente'. Ik zeg dit daarom, opdat men de woorden goed zal verstaan, omdat de gewoonte om het verkeerd uit te drukken zo ingeworteld is, dat men het moeilijk weer uitroeien kan. Ook wordt het heel gauw voor ketterij gehouden als men een woord verandert.

Dit is echter de bedoeling en de hoofdzaak van deze toevoeging: Ik geloof dat er op aarde is een heilig groepje, een gemeente van enkel heiligen onder een Hoofd, Christus, door de Heilige Geest samengeropen, in één geloof, zin en verstand, met menigerlei gaven, maar eendrachtig in de liefde, zonder sekte of schisma. Daarvan ben ik een deel en lidmaat, deel- en medegenoot van alle heilsgoederen die zij heeft, door de Heilige Geest daartoe gebracht, daarin ingelijfd omdat ik Gods Woord gehoord heb en nog hoor, hetgeen het begin is van het binnengaan in de gemeente. Want tevoren, toen wij nog niet hiertoe gekomen waren, stonden wij onder de macht

van de duivel, als mensen die van God en Christus niets afwisten. Zo blijft de Heilige Geest bij de heilige gemeente of christenheid tot op de jongste dag. Door deze gemeente trekt Hij ons tot zich en Hij gebruikt haar om het Woord te prediken en te verbreiden, en door dit Woord brengt Hij de heiliging tot stand en vermeedert haar, zodat zij dagelijks toeneemt en sterk wordt in het geloof en zijn vruchten, die Hij voortbrengt.

Verder geloven wij, *dat wij in de christenheid vergeving van zonden ontvangen, die geschiedt door de heilige sacramenten en de vrijspraak en bovendien door allerlei troostwoorden uit het hele Evangelie.* Daarom moet hier gezegd worden wat er verkondigd moet worden over de sacramenten, kortom het hele Evangelie en al wat met de ambten van de christenheid te maken heeft. Het is trouwens nodig dat dit onophoudelijk gebeurt. Want hoewel Gods genade door Christus verworven is en de heiligheid door de Heilige Geest tot stand wordt gebracht door Gods Woord in de gemeenschap met de christelijke kerk, zijn wij toch nooit zonder zonde wegens ons vlees, dat wij nog mee te slepen hebben. Daarom is alles in de christenheid daartoe ingericht, dat men er dagelijks enkel vergeving van zonden kan verkrijgen door Woord en Sacrament, om ons geweten te vertroosten en op te beuren, zolang wij nog hier leven. Zo bewerkt dan de Heilige Geest, dat, al zijn wij nog zondig, de zonde ons geen schade kan doen, omdat wij in de christenheid zijn waar enkel vergeving van zonden is, namelijk beide, dat God ons vergeving schenkt en dat wij elkaar vergeven, elkaar dragen en opbeuren. Buiten de christenheid echter, waar het Evangelie niet is, is ook geen vergeving, zoals er ook geen heiligheid kan zijn. Daarom hebben allen zich uitgesloten en afgezonderd, die niet door het Evangelie en vergeving van zonden, maar door hun werken heiligheid zoeken en willen verdienen.

Terwijl nu de heiligheid is begonnen en dagelijks toeneemt, verwachten wij, dat ons vlees gedood en met alle vuiligheid begraven zal worden, maar dat het heerlijk tevoorschijn zal komen en opstaan tot volkomen heiligheid in een nieuw eeuwig leven. Want nu blijven wij nog half rein en half heilig, opdat de Heilige Geest voortdurend aan ons zal werken door het Woord en dagelijks vergeving zal schenken, tot aan dat leven waar geen vergeving meer zal zijn, maar totaal reine en heilige mensen zullen leven, vol van vroomheid en gerechtigheid, bevrijd en los van zonde, dood en alle ongeluk, in een nieuw onsterfelijk en verheerlijkt lichaam. Kijk, dat alles moet het ambt en het werk van de Heilige Geest zijn, dat Hij op aarde met de heiligheid een begin maakt en deze dagelijks vermeedert door twee dingen: de christelijke kerk en de vergeving van zonden. Wanneer wij echter tot ontbinding overgaan, zal Hij het in een ogenblik tot stand brengen en ons daarbij eeuwig behouden door de laatste twee delen van dit artikel. Dat hier echter staat 'opstanding des vleses' is niet geheel juist vertaald. Want als wij 'vlees' horen, denken wij slechts aan de slagerij. Wij zouden eigenlijk moeten zeggen: 'opstanding van het lichaam'. Dit is echter niet erg belangrijk, als men de woorden maar juist verstaat.

Dit is dan het artikel, dat altijd van kracht moet zijn en blijven. Want de schepping ligt achter ons en ook de verlossing is geschied, maar de Heilige Geest is zonder ophouden bezig tot op de jongste dag. Daartoe verordent Hij een gemeente op aarde, waardoor Hij alles zegt en doet. Want Hij heeft Zijn christenheid nog niet geheel samen gebracht noch de vergeving geheel uitgedeeld. Daarom geloven wij in Hem die ons dagelijks trekt door het Woord en ons het geloof geeft, vermeedert en versterkt door datzelfde Woord en door de vergeving van zonden, opdat Hij, wanneer dat alles geschied is en wij daarbij blijven en aan de wereld en haar ellende afsterven, ons

eindelijk geheel en voor eeuwig heilig zal maken, hetgeen wij nu door het Woord in het geloof verwachten.

Kijk, hier hebt u heel Gods Wezen, Zijn wil en werk in korte en toch zo rijke woorden aller-zuiverst uitgebeeld; hierin staat onze wijsheid beschreven, die ver uitstijgt boven alle menselijke wijsheid, zin en verstand. Want hoewel de hele wereld met alle ijver daarnaar gestreefd heeft te zeggen wie God is en wat Hij van plan is en doet, heeft zij toch niets daarvan kunnen bereiken. Hier echter hebt u het in volle rijkdom. Want in alle drie artikelen heeft Hij Zelf de diepste grond van Zijn Vaderhart en Zijn louter onuitsprekelijke liefde geopenbaard en onthuld. Want Hij heeft ons juist geschapen om ons te verlossen en te heiligen; niet alleen heeft Hij ons alles gegeven en verschaft wat in de hemel of op aarde is, maar ook heeft Hij ons zijn Zoon en de Heilige Geest geschonken, waardoor Hij ons tot zich zou trekken. Want zoals wij reeds eerder uitgelegd hebben, zouden wij er nooit toe hebben kunnen komen dat wij de gunst en de genade van de Vader zouden kennen, zonder de Heere Jezus Christus, die een spiegel is van het Vaderlijk hart, zonder wie wij niets anders zien dan een toornige en afschrikwekkende Rechter. Van Christus echter zouden wij ook niets kunnen weten, indien het niet door de Heilige Geest geopenbaard was.

Daarom zonderen deze artikelen van het Geloof ons als christenen af van alle andere mensen op aarde. Want wat buiten de christenheid is, het mogen dan heidenen, mohammedanen, Joden of valse christenen en huichelaars zijn, ook al geloven en aanbidden zij slechts één ware God, zij weten toch niet hoe Hij tegenover hen gezind is, en kunnen ook geen liefde noch enig goeds van Hem verwachten, waardoor zij in de eeuwige toorn en veroordeling blijven. Zij hebben immers de Heere Christus niet en evenmin worden zij door de Heilige Geest met gaven verlicht en begenadigd.

U ziet hieruit nu, dat het Geloof een heel andere leer is dan de Tien Geboden. Want die leren wel wat wij moeten doen, maar 'Het Geloof' zegt wat God aan ons doet en geeft. De Tien Geboden zijn trouwens in ieder mensenhart geschreven, maar dit Geloof kan door geen menselijke wijsheid begrepen en moet alleen door de Heilige Geest geleerd worden. Daarom maakt de leer van de Tien Geboden nog geen mens tot christen; want nog altijd blijft Gods toorn en ongenade over ons, omdat wij niet houden kunnen wat Hij van ons vraagt. Maar de leer van het Geloof brengt ons enkel genade, maakt ons vroom en voor God aangenaam. Want door deze kennis krijgen wij verlangen en liefde tot alle geboden van God, omdat wij hier zien hoe God geheel en al met alles wat Hij heeft en vermag, ons helpt en steunt om de Tien Geboden te houden: *de Vader door al Zijn schepselen, Christus door al Zijn werken, de Heilige Geest door al Zijn gaven.*

Dit moge nu genoeg zijn over het Geloof om een basis te leggen voor de eenvoudige mensen, opdat men ze niet zal overladen. Zij moeten, wanneer zij de hoofdzaak ervan verstaan, zelf verder daarover nadenken en daarbij betrekken wat zij in de Schrift leren, waardoor zij in rijker verstaan zullen groeien en toenemen. Want zolang wij hier leven, moeten wij dit dagelijks verkondigen en het zelf ook leren.

DEEL III

HET ONZE VADER

Wij hebben nu gehoord wat men moet doen en wat men geloven moet, waarin het beste en gelukkigste leven gelegen is; en nu volgt het derde stuk, namelijk hoe men bidden moet. Want daar het met ons zó gesteld is, dat geen mens de Tien Geboden volkomen houden kan, hoewel deze begonnen is met te geloven. Wanneer de duivel met al zijn kracht samen met de wereld en ons eigen vlees zich daartegen verzet, is er niets zo nodig als dat men God voortdurend om gehoor vraagt, Hem smeekt en bidt dat Hij ons het geloof en de vervulling van de Tien Geboden zal geven en het zal onderhouden en vermeerderen en alles uit de weg zal ruimen wat ons in de weg staat en ons daarbij belemmert. Opdat wij zouden weten wat en hoe wij bidden moeten, heeft onze Heere Christus Zelf ons de manier van bidden en de woorden geleerd, zoals wij zullen zien.

Voordat wij nu de beden van het Onze Vader achtereenvolgens gaan verklaren, is het zeer nodig om tevoren de mensen te prikkelen en aan te sporen tot het gebed zoals ook Christus en de apostelen gedaan hebben. Dit is namelijk het eerste wat men weten moet: dat wij op grond van Gods gebod moeten bidden. Wij hebben immers gehoord in het tweede gebod: *Gij zult de naam van God niet ijdel gebruiken*, dat daarin geëist wordt de heilige naam te prijzen, in alle nood aan te roepen of te bidden. Want aanroepen is niets anders dan bidden. Daarom wordt het even streng en ernstig geboden als alle andere geboden, namelijk geen andere God hebben, niet doden, niet stelen enzovoort, opdat niemand zou denken dat het er niets toe doet of ik bid of niet; zoals ruwe mensen hun gang gaan in deze waan en gedachte: ‘Waarom zou ik bidden; wie weet of God acht slaat op mijn gebed en of Hij het horen wil? Bid ik niet, dan doet een ander het wel’. En zo raken zij eraan gewend nooit meer te bidden en zij gebruiken het voorwendsel dat wij valse en huichelachtige gebeden verwerpen, alsof wij leerden dat men niet behoorde of behoefde te bidden.

Het is werkelijk waar: wat men tot nog toe aan gebeden steeds maar weer heeft opgedreund in de kerken etcetera, zijn inderdaad geen gebeden geweest. Als het goed toegaat, kunnen zulke uiterlijke dingen wel een oefening zijn voor de jonge kinderen, scholieren en eenvoudige mensen en kan men dat zingen of lezen noemen, maar echt bidden is het niet. Dit is echter bidden, zoals het tweede gebod leert: ‘God aanroepen in alle nood’. Dat wil Hij van ons hebben en het mag niet van ons goeddunken afhangen, maar wij zijn verplicht te bidden, willen wij christenen zijn, zoals wij ook verplicht zijn vader, moeder en de overheid te gehoorzamen. Want door het aanroepen en bidden wordt Gods naam geëerd en goed gebruikt. Vóór alle dingen moet u er goed om denken, dat men zulke gedachten tot zwijgen brengt en terugwijst, die ons daarvan willen terughouden en afschrikken. Want evenmin als het betekenis heeft als een zoon tegen zijn vader zou zeggen: ‘Wat geeft het of ik gehoorzaam ben? Ik wil mijn gang gaan en doen wat ik wil; het maakt toch niet uit’, maar het gebod blijft van kracht: ‘U moet en zult het doen’, zo hangt het ook niet van mijn wil af of ik het doe of laat, maar er moet gebeden worden (op straffe van Gods toorn en ongenoegen).

Hieruit moet u de gevolgtrekking maken en bedenken — omdat het met zoveel nadruk geboden wordt om te bidden — dat toch vooral niemand zijn gebeden mag gering-schatten, maar er veel en grote dingen van moet verwachten. Vergelijk het daarom altijd met de andere geboden. Een kind mag in geen geval zijn gehoorzaamheid tegenover vader en moeder verachten, maar het moet altijd bedenken: ‘Dit is een daad

van gehoorzaamheid, en dat ik het doe, dat doe ik met geen andere bedoeling dan met het oog op de gehoorzaamheid vanwege Gods gebod waarop ik steunen en bouwen kan; ik beschouw dit als belangrijk niet vanwege mijn waardigheid, maar ter wille van het gebod.' Zo ook hier: wat en waarvoor wij bidden, moeten wij zien als door God geëist en in gehoorzaamheid tegenover Hem gedaan; en wij moeten denken: 'Wat mijzelf betreft, zou het niets zijn, maar het heeft waarde, omdat God het geboden heeft.' Zo moet dus iedereen, wat hij ook zou willen bidden, altijd voor God verschijnen in gehoorzaamheid aan dit gebod.

Daarom vragen en vermanen wij iedereen met grote ijver, dat men dit ter harte moet nemen en in geen geval ons gebed verachten. Want tot nu toe heeft men in de naam van de duivel zo geleerd, dat niemand daaraan gedacht heeft en meende dat het genoeg was als het werk maar gedaan was, of God het nu hoort of niet hoort. Dit is bidden op goed geluk en zomaar wat geprevel en daarom is het een zinloos bidden. Wij laten ons namelijk door zulke gedachten in de war brengen en afschrikken: 'Ik ben niet heilig en waardig genoeg; als ik zo vroom en heilig was als de heilige Petrus of Paulus, dan zou ik willen bidden.' Weg met zulke gedachten, want hetzelfde gebod dat voor de heilige Paulus gold, geldt ook voor mij, en het tweede gebod is evengoed om mij als om hem gegeven, zodat hij zich niet op een beter of heiliger gebod zou kunnen beroemen. Daarom moet u zo spreken: 'Mijn gebeden die ik doe, zijn even waardevol, heilig en voor God aangenaam als die van de heilige Paulus en van de allerheiligsten. De reden hiervoor is: ik wil hem graag voor heiliger aanzien wegens zijn persoon, maar niet ter wille van het gebod, omdat God het bidden niet aanvaardt op grond van de persoon, maar om Zijn Woord en om de gehoorzaamheid. Want op het gebod waarop alle heiligen hun gebeden gronden, grond ik de mijne ook; daarom bid ik hetzelfde waarom zij allen bidden of gebeden hebben.'

Dit is het eerste en voornaamste, dat al onze gebeden berusten op gehoorzaamheid aan God zonder aanzien des persoons, of wij zondaars of vromen, waardig of onwaardig zijn. Wij moeten goed weten dat God dit niet als scherts beschouwd wil hebben, maar dat Hij zal toornen en straffen als wij niet bidden, zoals Hij ook alle andere ongehoorzaamheid bestraft, want Hij wil niet dat onze gebeden tevergeefs en zinloos zijn. Want als God u niet zou willen verhoren, zou Hij u ook niet bevelen te bidden en zo'n streng gebod daarvan gemaakt hebben.

In de tweede plaats moet het ons temeer ertoe aanzetten en prikkelen, dat God ook een belofte daaraan heeft verbonden en beloofd heeft, dat het ja en amen zal zijn wat wij bidden, zoals Hij zegt in Ps. 50: 5: *Roep Mij aan in de nood, zo zal Ik u uitredden*, en Christus zegt in het Evangelie van Matthéüs 7: 7: *Bidt, zo zal u gegeven worden* enzovoort, *want een ieder, die bidt, ontvangt*. Deze belofte moet ons hart ertoe opwekken en aanvuren om met lust en liefde te bidden, omdat Hij door zijn Woord betuigt dat onze gebeden Hem van harte welgevallig zijn en dat Hij ze vast en zeker verhoren zal, opdat wij het bidden niet verachten of in de wind slaan en in het onzekere bidden. Dit kun u Hem dus voorhouden en zeggen: 'Hier kom ik, lieve Vader, ik bid niet op grond van mijn eigen besluit of vanwege mijn waardigheid, maar op grond van uw gebod en belofte voor mij, die niet falen of liegen kan.' Wie deze belofte niet gelooft, moet opnieuw goed weten dat hij Gods toorn opwekt, daar hij Hem ten zeerste onteert en logenstraft.

Bovendien moeten wij ons juist daardoor tot bidden laten verlokken en leiden, dat God niet alleen het gebod en de belofte geeft, maar ons bij voorbaat tegemoet komt en ons de woorden en de wijze van bidden aangeeft en ons in de mond legt hoe en wat wij bidden moeten, opdat wij zien hoe van harte Hij zich onze nood aantrekt, en er dan

ook niet aan twijfelen dat zulke gebeden Hem aangenaam zijn en zeker verhoord worden. Dit heeft ook een groot voordeel boven alle andere gebeden die wij zelf zouden kunnen bedenken. Want daarbij zou ons geweten altijd twijfel koesteren en zeggen: ‘Ik heb gebeden, maar wie weet of het Hem behaagt en of ik de juiste vorm en manier getroffen heb?’ Daarom is er op aarde geen edeler gebed te vinden, omdat het zo’n voortreffelijk getuigenis geeft, dat God het van harte graag hoort. Wij zouden dit niet willen ruilen voor alle rijkdommen van de wereld.

Ook daartoe is het ons voorgeschreven, dat wij zien en ons te binnen brengen de nood die ons dringen en dwingen moet om zonder ophouden te bidden. Want wie bidden wil, moet iets naar voren brengen, aandragen en benoemen wat hij verlangt. Doet hij dat niet, dan mag het geen gebed heten. Daarom hebben wij terecht de gebeden van monniken en priesters verworpen, die dag en nacht vreselijk jammeren en murmelen, maar geen van hen denkt er aan om zelfs maar om een kleinigheid te bidden. En als men alle kerken en geestelijken samen zou nemen, dan zouden zij moeten bekennen dat zij nog nooit van harte ook maar om een druppel wijn gebeden hebben. Want nooit is iemand van hen tot bidden gekomen uit gehoorzaamheid tegenover God en door het geloof in de belofte of omdat zij één of andere nood gezien hebben. Op zijn best hebben zij er alleen maar aan gedacht een goed werk te doen waarmee zij God betaalden als mensen die niets van Hem willen ontvangen, maar alleen aan Hem willen geven.

Maar wil men echt bidden, dan moet het ernstig zijn, omdat men zijn nood voelt, en wel zo’n nood die ons neerdrukt en er ons toe drijft te roepen en te schreeuwen. Dan gaat namelijk het bidden vanzelf zoals het behoort, zonder dat men hoeft te leren hoe men zich daarop moet voorbereiden of waar men de toewijding vandaan moet halen. De nood echter die ons voor onszelf en ieder ander een zorg moet zijn, vind u overvloedig genoeg in het Onze Vader. Daarom moet het ook daartoe dienen dat men zich daaruit de nood in herinnering brengt, daarop let en ter harte neemt, opdat wij niet traag worden in het bidden. Wij hebben immers allen genoeg wat wij ontberen, maar het ontbreekt ons aan besef en inzicht. Daarom wil God ook hebben dat u Hem zulke noden klaagt en wensen voor Hem neerlegt, niet omdat Hij het niet zou weten, maar om u hart ertoe te prikkelen nog vuriger en meer te verlangen en u mantel wijd uit te spreiden en te openen om veel te ontvangen.

Daarom moesten wij ons van jongs af aan eraan gewennen dat ieder dagelijks bidt voor al zijn eigen noden die hij maar enigermate beseft en ook voor de noden van de anderen in zijn omgeving, zoals voor predikanten, overheid, burens, huisgenoten en daarbij altijd, zoals gezegd, God te herinneren aan Zijn gebod en belofte en goed te weten dat Hij niet wil dat wij het verachten. Ik zeg dit hierom, omdat ik graag zou willen dat men de mensen er weer toe zou brengen goed te leren bidden en niet zo ruw en koud te leven; want daardoor worden zij dagelijks minder geschikt om te bidden. De duivel wil dat wel graag en helpt daarbij met al zijn kracht, want hij voelt heel goed hoeveel leed en schade het hem doet als er goed en ijverig gebeden wordt.

Want dit moeten wij weten dat al onze bescherming en beschutting alleen in het gebed gelegen is. Want wij zijn veel te zwak tegenover de duivel die met al zijn macht en aanhang op ons aanvalt om ons onder de voet te kunnen lopen. Daarom moeten wij er goed om denken en naar die wapens grijpen waarmee christenen uitgerust moeten zijn om de duivel te kunnen weerstaan. Want waardoor, denkt u, zijn tot nog toe zulke grote dingen gebeurd, namelijk dat de kwade plannen en bedoelingen, moord en oproer van onze vijanden zijn afgeweerd of getemperd, waardoor de duivel ons samen met het Evangelie had willen onderdrukken? Is het niet door de gebeden van enige

vrome mensen, gebeden die als een ijzeren muur aan onze kant tussenbeide zijn gekomen? Anders zou men iets heel anders te zien gekregen hebben: de duivel zou heel Duitsland in zijn eigen bloed hebben doen stikken. Laten zij er nu dan maar om lachen en spotten, wij zullen toch alleen door het gebed tegenover hen en tegenover de duivel mans genoeg zijn, mits wij maar met ijver blijven aanhouden en niet traag worden. Want als ergens een vrome christen bidt: 'Lieve Vader, laat toch uw wil geschieden' dan spreekt Hij daarboven: 'Ja, mijn lieve kind, het zal zeker gebeuren, de duivel en de hele wereld ten spijt.'

Dit mag dan als vermaning gezegd zijn, dat men voor alle dingen leert het gebed in hoge waarde te houden en goed onderscheid te maken tussen wauwelen en om iets bidden. Want wij verwerpen geenszins het bidden, maar wel het puur onnut gejammer en gemurmel, zoals ook Christus Zelf de omhaal van woorden verwerpt en verbiedt. Wij zullen dan nu het Onze Vader zo kort en duidelijk mogelijk behandelen. In zeven artikelen of beden worden achtereenvolgens alle noden samengevat, die ons voortdurend aangaan en elk van die noden is zo groot, dat zij ons ertoe moet aanzetten ons leven lang daarom te bidden.

DE EERSTE BEDE

Uw naam worde geheiligd

Dit klinkt wat duister en het is ook niet goed vertaald, want in onze taal zouden wij zeggen: 'Hemelse Vader, help, dat alleen Uw naam heilig mag zijn.' Wat betekent het dan, als wij vragen dat Zijn naam heilig zal worden? Hij is toch reeds heilig? Antwoord: Ja, hij is altijd heilig naar Zijn wezen, maar wij gebruiken hem onheilig. Want Gods naam is ons gegeven, toen wij christen werden en gedoopt zijn, opdat wij Gods kinderen heten en de sacramenten ontvangen waardoor wij met Hem één lichaam worden, zodat alles wat van God is ons ten dienste staat. Dit is nu de grote nood waarover wij ons het meest zorgen moeten maken, namelijk dat de naam van God geëerd wordt, heilig en hoog gehouden wordt als onze hoogste schat en ons heiligdom en dat wij als vrome kinderen daarom bidden, dat Zijn naam die toch al in de hemel heilig is, ook op aarde bij ons en in de hele wereld heilig moge zijn en blijven.

Hoe wordt hij nu bij ons heilig? Het duidelijkste antwoord dat kan worden gegeven is: wanneer zowel onze leer als ons leven goddelijk en christelijk is. Want wanneer wij in dit gebed God onze Vader noemen, zijn wij verplicht ons in alle opzichten te gedragen als goede kinderen, zodat wij Hem niet te schande maken, maar Hem eren en prijzen. Nu wordt Gods naam door ons onheiligd hetzij door woorden of met daden (want alles wat wij op aarde uitrichten, moet óf woord óf daad, praten óf doen zijn).

In de eerste plaats dan is dit het geval, wanneer men predikt, leert en spreekt in de naam van God, terwijl dat echter verkeerd is en tot dwaling verleidt, omdat Zijn naam de leugens moet bemantelen en aan de man brengen. Dat is de ergste manier om Gods naam te smaden en te onteren, maar dan ook waar men de heilige Naam op grove manier als dekmantel gebruikt bij zweren, vloeken, tovenarij enzovoort.

Ten tweede onteert men Gods Naam ook door een notoir slecht leven en verkeerde daden, namelijk wanneer zij die christenen en Gods volk heten, echtbrekers, zuipschuiten, veelvraten, afgunstigen en kwaadsprekers zijn; dan wordt ook daarin de naam van God wegens ons gesmaad en gelasterd. Want zoals het voor een aardse vader een schande en oneervol is wanneer hij een slecht, ontaard kind heeft, dat met woorden en daden tegen de wil van zijn vader in gaat, zodat hij daardoor veracht en gesmaad moet worden, zo strekt het ook tot oneer van God als wij, die naar Zijn naam

genoemd zijn en allerlei goeds van Hem ontvangen hebben, anders leren, spreken en leven dan vrome en hemelse kinderen, zodat Hij van ons horen moet dat men ons geen kinderen van God, maar van de duivel noemt.

U ziet dus, dat wij in deze bede juist dat vragen wat God van ons eist in het tweede gebod, namelijk dat men Zijn naam niet mag misbruiken door te zweren, vloeken, liegen en bedriegen enzovoort, maar hem goed gebruiken tot lof en eer van God. Immers, wie de naam van God voor iets verkeerd gebruikt, die ontheiligt en ontwijdt deze heilige naam, zoals men vroeger een kerk ontwijdt noemde als daarin een moord of een andere misdaad gepleegd was, of zoals men een monstrans of relikwie als onteerd beschouwde, als iets dat wel in zichzelf heilig is maar door het gebruik onheilig werd. Deze bede is dus eenvoudig en duidelijk, als men maar begrijpt dat 'heiligen' zoveel betekent als van onze kant 'loven, prijzen en eren' zowel met woorden als met daden. Let dus goed op hoe noodzakelijk zulk bidden is. Daar wij dan zien hoe vol de wereld is met sekten en valse leraars, die allen de heilige naam gebruiken als dekmantel en rechtvaardiging van hun duivelse leer, zouden wij met recht zonder ophouden moeten roepen en bidden tegen allen die een valse leer verkondigen en geloven en tegen al wat ons Evangelie en de zuivere leer bestrijdt, vervolgt en onderdrukken wil, zoals bisschoppen, tirannen, geestdrijvers enzovoort. Maar wij moeten ook bidden voor onszelf, die wel het Woord van God hebben, maar er niet dankbaar voor zijn en er niet naar leven zoals wij moesten doen. Wanneer u nu van harte hierom bidt, dan kunt u er zeker van zijn dat het God behaagt. Want Hij wil niets liever horen dan dat Zijn lof en eer vóór en boven alle dingen gaat en dat Zijn Woord zuiver geleerd wordt en in hoge waarde gehouden wordt.

DE TWEDE BEDE

Uw rijk kome

Zoals wij in de eerste bede gevraagd hebben met betrekking tot Gods eer en naam, dat God zal verhinderen dat de wereld daarmee niet haar leugens en slechtheid verbergt, maar die hoog en heilig houdt in leer en leven, zodat Zijn naam aan ons geroemd en geprezen wordt, zo bidden wij nu, dat ook Zijn rijk zal komen. Maar evenals Gods naam in zichzelf heilig is en wij toch bidden, dat hij ook bij ons heilig mag zijn, zo komt ook Zijn rijk zonder ons gebed vanzelf. En toch bidden wij, dat het tot ons mag komen, dat wil zeggen dat het in ons midden en bij ons blijft, zodat wij een deel vormen van hen bij wie Zijn naam geheiligd wordt en Zijn rijk bloeit.

Wat betekent nu Gods rijk? Antwoord: Het is niet anders dan wat wij al eerder in het stuk over het Geloof gehoord hebben, namelijk dat God Zijn Zoon, Christus onze HEERE, in de wereld gezonden heeft om ons te verlossen en te bevrijden uit de macht van de duivel en ons tot Zich te brengen en om te regeren als Koning van gerechtigheid, leven en zaligheid tegen zonde, dood en het kwade geweten. Daartoe heeft Hij ook Zijn Heilige Geest gegeven, die deze dingen bij ons thuisbrengt door Zijn heilig Woord en ons door Zijn kracht in het geloof verlicht en versterkt. Daarom bidden wij dus allereerst, dat dit bij ons werkzaam mag worden en dat Zijn naam zo geprezen wordt door het heilig Woord van God en door ons christelijk leven, dat wij die het aangenomen hebben, daarbij blijven en dagelijks toenemen. En wij bidden dat het bij andere mensen gehoor en bijval vindt en met kracht door de wereld gaat, opdat velen tot het rijk van de genade komen, aan de verlossing deel krijgen, door de Heilige Geest toegebracht, opdat wij zo tezamen in het nu begonnen koninkrijk voor eeuwig blijven.

Want het 'komen van Gods rijk tot ons' geschiedt op twee manieren: enerzijds hier in

de tijd door het Woord en het geloof, anderzijds in eeuwigheid door de openbaring bij de wederkomst van Christus.

Deze beide dingen bidden wij nu: dat het komt tot hen die er nog niet bij horen en dat het door dagelijkse groei en vervolgens in het eeuwige leven ook komt tot ons die het ontvangen hebben. Dit wil zoveel zeggen als: ‘Lieve Vader, wij bidden U, geef ons ten eerste Uw Woord, opdat het Evangelie in de wereld zuiver verkondigd wordt, en ten tweede, dat het ook in geloof aanvaard wordt, in ons werkt en leeft, opdat Uw rijk in ons midden zal bloeien door het Woord en de kracht van de Heilige Geest en het rijk van de duivel vernietigd zal worden, zodat het geen recht of macht meer over ons heeft, totdat het uiteindelijk geheel verwoest is en zonde, dood en hel verdelgd zijn, zodat wij eeuwig leven in volmaakte gerechtigheid en zaligheid.’

Hieruit ziet u dus, dat wij niet om een aalmoes of om iets tijdelijks of vergankelijk vagen, maar om een eeuwige, onmetelijke schat: om dat wat God Zelf bezit en dat veel te groot is dan dat een menselijk hart het zou durven verlangen, indien Hij Zelf niet geboden had zó te bidden. Maar omdat Hij God is, wil Hij er ook de eer van hebben dat Hij veel meer en rijkelijker geeft dan iemand beseffen kan, als een eeuwige, onvergankelijke bron, die hoe meer er uitvloeit en overloopt, des te meer weggeeft. Hij verlangt niets meer dan dat men Hem om vele en grote dingen vraagt en wordt vertoord wanneer men niet met vertrouwen bidt en vraagt. Het is als wanneer de rijkste en machtigste keizer aan een arme bedelaar zou bevelen om te vragen wat hij maar zou wensen en ook bereid zou zijn een groot keizerlijk geschenk te geven, terwijl de dwaas om niet meer dan een ‘bedelsoepje’ zou vragen. Hij zou met recht voor een schelm en booswicht aangezien worden die het bevel van de keizerlijk majesteit hoonde en er de spot mee dreef en het niet waard zijn om de keizer onder ogen te komen. Zo is het ook voor God een grote smaad en schande, als wij aan wie Hij zoveel onuitsprekelijke gaven aanbiedt en belooft, die verachten en niet vertrouwen die te zullen ontvangen en ternauwernood om een stukje brood durven te vragen. Dit is allemaal de schuld van het schandelijk ongeloof, dat niet eens zoveel goeds van God verwacht om zijn buik te vullen, om er dan maar van te zwijgen dat men ongetwijfeld zulke eeuwige goederen van God tegemoet zou mogen zien. Daarom moeten wij ons daartegen verzetten en hierom in de eerste plaats bidden, want dan zullen wij ook zeker al het andere rijkelijk ontvangen, zoals Christus leert: *Zoekt eerst naar het rijk van God en dit alles zal u bovendien geschonken worden* Matt. 6: 33. Want zou Hij ons het tijdelijke onthouden en ons gebrek laten lijden, terwijl Hij het eeuwige en onvergankelijke belooft?

DE DERDE BEDE

Uw wil geschiede gelijk in de hemel, alzo ook op aarde

Tot nog toe hebben wij gebeden, dat Zijn naam door ons geëerd wordt en dat Zijn rijk onder ons mag zijn. In deze twee beden is alles begrepen wat Gods eer en onze zaligheid betreft, opdat wij ons God en al Zijn rijkdommen toe-eigenen. Maar hier is het zeer noodzakelijk dat wij dit vasthouden en het ons niet laten ontnemen. Want zoals er bij een goed bestuur niet alleen mensen moeten zijn die opbouwen en goed regeren, maar ook die verdedigen, beschermen en ijverig daarover waken, zo is het ook hier: wanneer wij voor het aller-noodzakelijkste gebeden hebben, namelijk om het Evangelie, het geloof en de Heilige Geest, dat Deze ons regeert en verlost uit de macht van de duivel, dan moeten wij ook bidden, dat Zijn wil geschiedt. Want het wonderlijke doet zich voor dat, als wij hierin volharden, wij vele aanvallen en aanvechtingen te verduren krijgen van ieder die zich vermeet om het in de twee vorige

beden gevraagde te verhinderen en tegen te houden.

Want niemand kan geloven hoe de duivel zich verzet en tegenwerkt, omdat hij niet verdragen kan dat iemand op de juiste wijze leert en gelooft. Het is bovenmate pijnlijk voor hem dat hij zijn leugens en gruwelen, die geprezen worden om de schone schijn van Gods naam, moet laten blootleggen en hij geheel beschaamd moet staan. Bovendien moet hij toelaten dat hij uit de harten van de mensen weggerukt wordt en dat er scheuring in zijn rijk plaatsvindt. Daarom raast en woedt hij als een boze vijand met al zijn macht en kracht. Hij schakelt al zijn onderdanen in, ook de wereld en ons eigen vlees roept hij te hulp. Want ons vlees is van zichzelf slecht en tot het kwade geneigd, ook al hebben wij Gods Woord aangenomen en geloofd. De wereld is immers verkeerd en boos. Daar hitst hij op, blaast en pookt het vuur op om ons tegen te werken, terug te drijven, ons ten val te brengen en weer onder zijn macht te brengen. Dat alleen is zijn wil, bedoeling en gedachte waarnaar hij dag en nacht streeft; hij gunt zich geen ogenblik rust en gebruikt er alle kunsten, listen, methoden en wegen voor die hij maar bedenken kan.

Daarom moeten wij er ons vast op voorbereiden en bedenken dat als wij christen willen zijn, wij de duivel en al zijn engelen en de wereld tot vijanden hebben, die ons op alle manieren ongeluk en verdriet bezorgen. Want waar het Woord van God gepredikt en aangenomen of geloofd wordt en vrucht draagt, daar zal ook het lieve, heilige kruis niet ontbreken. En laat niemand denken dat hij vrede hebben zal; hij zal moeten opofferen wat hij op aarde bezit, goed, eer, huis en hof, vrouw en kind, lichaam en leven. Dat is pijnlijk voor ons vlees en voor de oude Adam, want het betekent volharden en met geduld dragen als men ons aanvalt en laten varen wat men ons ontnemt.

Daarom is de nood even groot als bij de andere beden, zodat wij zonder ophouden bidden: 'Lieve Vader, Uw wil geschiede en niet die van de duivel of van onze vijanden of van alles wat Uw heilig Woord wil vervolgen of onderdrukken of Uw rijk verhinderen wil; en geef ons, dat wij alles wat wij hierdoor te lijden hebben, met geduld dragen en te boven komen, opdat ons arme vlees niet door zwakheid of traagheid wijkt of afvallig wordt.'

Kijk, zo hebben wij dan heel eenvoudig in deze drie beden de nood die op God betrekking heeft, maar toch alles om onze wil; immers alles wat wij bidden geldt alleen ons, opdat ook in ons geschiedt wat anders zonder ons geschieden moet. Want zoals ook zonder ons gebed Zijn naam geheiligd moet worden en Zijn rijk komen moet, zo moet ook Zijn wil geschieden en doordringen, hoewel de duivel en al zijn aanhang daartegen geweldig rumoer maken, toornen en razen en proberen het Evangelie geheel te vernietigen. Maar ter wille van onszelf moeten wij bidden, dat Zijn wil zich ook onder ons ongehinderd doorzet tegen hun razen in, zodat zij niets kunnen uitrichten en wij tegen alle geweld en vervolging in daarbij blijven en behagen hebben in deze wil van God.

Zulk bidden moet nu onze beschutting en verdediging zijn, die alles terug- en neerslaat wat de duivel, bisschoppen, tirannen en kettters tegen ons Evangelie vermogen. Laten zij allemaal maar toornen en hun best doen, beraadslagen en besluiten hoe zij ons vernietigen en uitroeien zullen, opdat hun wil en raad de overhand zullen hebben. Daartegen moeten één of twee christenen met dit ene gebed onze muur zijn waartegen zij te pletter lopen en ten onder gaan. Deze troost en dit vertrouwen hebben wij, dat de wil en de plannen van de duivel en van al onze vijanden ten onder en teniet moeten gaan, hoe trots, zeker en machtig zij zich ook wanen. Want als hun wil niet gebroken en verhinderd werd, dan zou Zijn rijk niet op aarde kunnen blijven en Zijn Naam niet geheiligd worden.

DE VIERDE BEDE

Geef ons heden ons dagelijks brood

Hier denken wij nu aan de arme broodmand, aan onze dagelijkse lichaams- en levensbehoeften. Het is maar een kort, eenvoudig woord, maar het grijpt heel wijd om zich heen. Want wanneer u het ‘dagelijks brood’ noemt en erom vraagt, dan bid u om alles wat daarbij behoort om het dagelijks brood te krijgen en te genieten en daartegenover ook om alles weg te nemen wat ons daarbij hinderen zou. Daarom moet u uw gedachten openstellen en verbreden en niet alleen denken aan de oven of de meelkist, maar ook aan de wijde velden en aan heel het land dat ons dagelijks brood en allerlei voedsel voortbrengt en verschaft. Want als God het niet liet groeien, het niet zegende en op het veld beschermde, dan zouden wij nooit een brood uit de oven halen of op tafel kunnen zetten.

Om het nu maar kort te zeggen: deze bede wil alles erbij rekenen wat tot het hele leven in de wereld behoort, omdat wij alleen ter wille daarvan het dagelijks brood moeten hebben. Nu hoort tot het leven niet alleen dat ons lichaam zijn voedsel en kleding en andere levensbehoeften bezit, maar ook dat wij onder de mensen met wie wij in het dagelijks leven omgaan, in rust en vrede leven; kortom alles wat te maken heeft met ons eigen huis, de burenen, de maatschappij en de overheid. Want wanneer deze dingen bemoeilijkt worden zodat het niet loopt zoals het lopen moet, dan wordt ook het levensonderhoud bemoeilijkt en kan het op den duur niet in stand blijven. Het is daarom ook aller-noodzakelijkst om voor de wereldlijke overheid en haar bestuur te bidden, omdat God ons daardoor allermeest ons dagelijks brood en een rustig leven verschaft. Want al hebben wij alle goede dingen in overvloed van God ontvangen, wij kunnen toch niets daarvan behouden of in vreugde en veiligheid gebruiken, als God niet een bestendig en vreedzaam staatsbestuur zou schenken. Immers waar onvrede, twist en oorlog is, daar is het dagelijks brood al weggenomen of althans beperkt.

Daarom deed men beter als men in het wapenschild van elke rechtschapen vorst een brood zette in plaats van een leeuw of een wijnruitkrans” of die in munten sloeg, om daardoor zowel henzelf als de onderdanen eraan te herinneren, dat wij door hun ambt bescherming en vrede hebben en zonder hen het goede brood niet zouden kunnen krijgen of behouden. Men moet hun dan ook alle eer waardig keuren en alles geven wat wij moeten of kunnen geven, omdat zij het zijn door wie wij van alles wat wij hebben in vrede en rust kunnen genieten. Wij zouden anders geen cent kunnen behouden. Bovendien moet men voor hen bidden dat God des te meer zegen en goede dingen door hen aan ons mag geven.

Nu moet in het kort worden aangeduid en geschetst hoe ver dit gebed reikt in allerlei aardse situaties. Iemand zou daarvan een lang gebed kunnen maken en alles wat hierbij hoort opnoemen, zoals bijvoorbeeld, dat wij bidden dat God ons mag geven eten en drinken, kleren, huis en hof, een gezond lichaam, bovendien dat Hij koren en vruchten op het land laat groeien en goed gedijen. Verder dat Hij helpt bij het besturen van het huis, een rechtschapen vrouw, goede kinderen en personeel mag geven en voor ons bewaren. Voorts zouden wij kunnen bidden om het gelukken van ons werk, ambacht of wat wij te doen hebben, om trouwe burenen en goede vrienden te mogen hebben enzovoort. Men kan God ook bidden om wijsheid, kracht en geluk voor keizer, koning en voor allen die in enigerlei ambt staan, in het bijzonder voor onze landsvorsten, voor alle raadsheren, overheidspersonen en drosten, dat zij goed regeren en tegen de Turken en alle andere vijanden de overwinning behalen. Ook voor de onderdanen en het gewone volk past het gebed, dat zij gehoorzaam zijn en in vrede en

eendracht met elkaar leven. Voorts mogen wij bidden, dat God ons zal behoeden voor allerlei schade aan ons lichaam en ons voedsel, voor onweer, hagel, brand, watersnood, gif en pest, veeziekte, oorlog en bloedvergieten, duurte, schadelijk gedierte, boze mensen enzovoort. Het is goed dit de eenvoudige mensen in te prenten, dat God deze en dergelijke dingen moet schenken en dat wij Hem daarom moeten bidden.

Hoofdzakelijk is dit gebed echter gericht tegen onze ergste vijand, de duivel. Want het is zijn bedoeling en begeerte om al deze dingen die wij van God hebben, ons te ontnemen en ze van ons te weren. Het is hem niet genoeg dat hij het geestelijk rijk tegenwerkt en daardoor verstoort, dat hij de zielen door zijn leugens verleidt en onder zijn macht brengt. Nee, hij verhindert ook dat er een goed bestuur en een eerlijk en vreedzaam bestaan op aarde blijft; hij stookt twist, moord, oproer en oorlog aan, veroorzaakt onweer en hagel om het koren en het vee te vernietigen, de lucht te vergiftigen enzovoort. Kortom, hij kan niet dulden dat iemand een stuje brood van God ontvangt en het in vrede eet. Ja, als hij er kans toe had en als ons gebed met Gods hulp hem niet tegenhield, zouden wij vast en zeker geen aar op het veld, geen cent in huis hebben; ja zelfs geen uur in leven blijven en dat geldt vooral voor hen die het Woord van God hebben en graag christen zouden willen zijn.

Kijk, op zo'n manier wil God ons tonen dat Hij Zich al onze nood aantrekt en ook trouw voor ons dagelijks voedsel zorgt. Hoewel Hij dit rijkelijk geeft en bewaart, ook voor de goddelozen en kwaaddoeners, wil Hij toch dat wij erom bidden, opdat wij erkennen dat wij het uit zijn hand ontvangen en daarin zijn vaderlijke goedheid jegens ons bespeuren. Want als Hij zijn hand ervan aftrekt, kan het op den duur toch niet gedijen en blijven bestaan, zoals men dagelijks kan zien en merken. Wat is er heden ten dage een ellende in de wereld, alleen al met valsemunterij, ja, met dagelijkse uitbuiting en woeker in de publieke koophandel en in de activiteiten van hen die naar willekeur de armen onderdrukken en hun het dagelijks brood ontnemen. Wij moeten dat wel verdragen, maar zij mogen er wel voor oppassen dat de gemeenschap geen voorbede meer voor hen doet en er zich voor hoeden, dat dit stukje van het Onze Vader zich tegen hen richt.

DE VIJFDE BEDE

En vergeef ons onze schuld, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren

Deze bede heeft betrekking op ons arme en ellendige leven, dat niet zonder zonde verloopt, ook al hebben wij Gods Woord, geloven wij en doen wij Zijn wil en verdragen wij alles en laten wij ons door Gods gaven en zegen voeden. Want wij struikelen dagelijks en gaan ons te buiten, omdat wij in de wereld leven te midden van mensen die ons veel leed aandoen en aanleiding geven tot ongeduld, toorn, wraak enzovoort. Wij hebben bovendien de duivel in onze rug, die ons aan alle kanten aanvalt en die — zoals gezegd — strijdt tegen alle vorige artikelen, waardoor het onmogelijk is om in zo'n voortdurende strijd altijd standvastig te blijven. Daarom is het ook hier bijzonder nodig om te bidden en te roepen: 'Lieve Vader, vergeef ons onze schuld.' Niet dat Hij ons ook zonder en reeds vóór ons bidden de zonden niet zou vergeven, want Hij heeft ons het Evangelie waarin louter vergeving is, geschonken, voordat wij erom gebeden of er zelfs maar aan gedacht hebben. Het gaat er echter om, dat wij deze vergeving kennen en aanvaarden. Immers het vlees waarin wij dagelijks leven is zó, dat het God niet vertrouwt en gelooft en altijd bezig is met boze lusten en streken, zodat wij dagelijks met woorden en daden in ons doen en laten zondigen.

Daardoor wordt de rust van ons geweten verstoord, zodat het voor Gods toorn en ongenade vreest en zo de troost en het vertrouwen van het Evangelie verliest. Daarom is het zonder meer noodzakelijk, dat men hierheen voortdurend zijn toevlucht neemt en troost zoekt om daarmee het geweten op te beuren.

Dit moet echter hiertoe dienen, dat God onze trots breekt en ons deemoedig maakt. Want Hij wil dit voorrecht aan zich houden, dat iemand die zich zou willen beroemen op zijn braafheid en anderen veracht, naar zichzelf kijkt en dit gebed voor ogen houdt. Dan zal hij ontdekken dat hij evenmin vroom is als de anderen en dat wij voor God allen het hoofd moeten buigen en blij worden dat wij deel krijgen aan de vergeving. Laat niemand, zolang wij hier leven, denken dat hij het zover kan brengen dat hij geen vergeving nodig heeft. Kortom, als God niet zonder ophouden vergeeft, dan zijn wij verloren.

Zo is dan nu dit de betekenis van deze bede, dat wij vragen of God onze zonde niet wil aanzien en aan ons doen naar hetgeen wij verdienen, maar dat Hij genadig met ons omgaat en vergeeft zoals Hij beloofd heeft en ons een vrolijk en onversaagd geweten wil geven waardoor wij voor Hem kunnen staan en tot Hem bidden. Want als het hart niet in de rechte verhouding tot God staat en zulk vertrouwen niet kan opbrengen, zal het nooit wagen te bidden. Zulk vertrouwen en een vrolijk hart kunnen alleen voortkomen uit de zekerheid dat hem de zonden vergeven zijn.

Maar er wordt iets toegevoegd dat nodig en toch ook troostrijk is: ‘gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren’. Hij heeft het beloofd, opdat wij er zeker van mogen zijn, dat ons alles vergeven en kwijtgescholden is, maar op voorwaarde dat wij ook onze naaste vergeving schenken. Want evenals wij tegenover God dagelijks veel schuld hebben en Hij het ons alles toch uit genade vergeeft, zo moeten ook wij altijd weer onze naaste vergeven die ons schade, geweld en onrecht aandoet en arglistig met ons omgaat enzovoort. Vergeeft u niet, denk dan ook niet dat God u vergeeft. Vergeef u echter, dan hebt u de troost en de zekerheid dat er ook in de hemel voor u vergeving is, niet omdat u vergeving hebt geschonken, want Hij doet het enkel uit genade helemaal voor niets, omdat Hij het beloofd heeft zoals het Evangelie leert. Hij geeft het ons echter tot versterking en zekerheid als een waarmerk naast de belofte, die met dit gebed overeenkomt, Lucas 6: 37: vergeeft, zo wordt u vergeven. Daarom herhaalt ook Christus dadelijk na het Onze Vader, Matt. 6: 14: *Want indien u de mensen hun overtredingen vergeeft, zal ook uw hemelse Vader uw overtredingen vergeven* enzovoort.

Daarom is nu ook zo’n teken aan dit gebed toegevoegd, opdat wij bij ons bidden ons de belofte herinneren en zo denken: ‘Lieve Vader, hierom kom ik tot U en vraag of U mij wilt vergeven, niet omdat ik met goede daden genoegdoening of verdienste zou kunnen verwerven, maar omdat U het beloofd hebt en er het zegel aan hebt gehecht, opdat ik het zo zeker zou weten alsof ik de absolutie als door U zelf gesproken, heb ontvangen.’ Want evenveel als de uiterlijke tekenen van doop en avondmaal bewerken, zo veel kan ook dit teken doen om ons geweten te versterken en vrolijk te maken. Het is dan ook vóór andere tekenen ingesteld, opdat wij het elk uur gebruiken en betrachten als een zaak die wij altijd paraat moeten hebben.

DE ZESDE BEDE

En leid ons niet in verzoeking

Wij hebben nu voldoende gehoord hoeveel moeite en arbeid het kost om alles wat men bidt vast te houden en erin te volharden, terwijl het toch niet zonder struikelen en vallen gaat. Bovendien, al hebben wij vergeving en een goed geweten gekregen en al

hebben wij vrijspraak voor alle zonden ontvangen, het gaat in het leven toch zo, dat iemand vandaag staat en morgen valt. Daarom moeten wij nog eens bidden, ook als wij vroom zijn en met een goed geweten tegenover God staan, dat Hij ons niet laat terugvallen en voor de aanvechting of verzoeking laat bezwijken. De verzoeking echter — of zoals wij het vroeger noemden ‘bekoring’ — is drieërlei: van het vlees, van de wereld en van de duivel. Want wij leven in het vlees en hebben de oude Adam op onze nek; deze roert zich en prikkelt ons dagelijks tot ontucht, luiheid, vreten en zuipen, gierigheid en zwendel, tot het bedriegen en benadelen van de naaste. Kortom: alle kwade begeerten die ons van nature aankleven en in ons geprikkeld worden door de omgang met andere mensen, door hun voorbeeld en door wat wij horen en zien, dingen die ook dikwijls een onschuldig hart verwonden en doen ontvlammen. Dan is er de wereld, die ons met woorden en daden beledigt en ons drijft tot toorn en ongeduld. Alles samengenomen is er niets dan haat en nijd, vijandschap, geweld en onrecht, ontrouw, wraak, vloeken, schelden, kwaadspreken, hoogmoed en trots met overtollige pronk, eer, roem en geweld, omdat niemand de minste wil zijn, maar bovenaan wil zitten en door iedereen gezien worden. Dan komt ook nog de duivel, die overal ophitst en stookt, maar die zich vooral begeeft op het gebied van het geweten en de geestelijke dingen, opdat men Gods Woord en werk in de wind slaat en veracht, met de bedoeling ons los te scheuren van geloof, hoop en liefde en ons te brengen tot ongeloof, valse vermetelheid en verstokking of anders tot vertwijfeling, verloochening en lastering van God en nog ontelbaar veel andere gruwelijke dingen. Dat zijn de strikken en netten, ja, de echte *vurige pijlen* Ef. 6: 16, die niet door vlees en bloed, maar door de duivel het aller-giftigst in het hart geschoten worden.

Dat zijn inderdaad grote, zware gevaren en aanvechtingen, die iedere christen moet doorstaan. Elk van deze aanvechtingen zou ons ertoe moeten brengen alle uren te roepen en te bidden — zolang wij in dit ellendig leven zijn dat ons van alle kanten belaagt, voortjaagt en drijft — dat God niet toelaat dat wij mat en moe worden en weer terugvallen in zonde, schande en ongeloof. Want anders is het onmogelijk ook maar de allerkleinste aanvechting te overwinnen.

Dat betekent dus ‘niet leiden in verzoeking’, wanneer Hij ons vermogen en kracht geeft om weerstand te bieden, zonder dat de aanvechting weggenomen wordt of ophoudt. Want verzoeking en prikkeling kan niemand ontwijken, omdat wij in het vlees leven en de duivel om ons heen hebben. Er is niets aan te doen: wij moeten aanvechting ondergaan en daarin blijven steken. Maar wij bidden, dat wij niet erin vallen en verdrinken. Het is dan ook heel wat anders aanvechting te ervaren dan daarin te bewilligen of er ‘ja’ op te zeggen. Ervaren moeten wij ze allen, hoewel niet allen op eenzelfde wijze; sommige meer en zwaarder: de jeugd vooral door het vlees, daarna de volwassenen en ouderen door de wereld, de anderen echter die met geestelijke zaken omgaan — dat zijn de sterke christenen— door de duivel. Maar zulk gevoelen, zolang het tegen onze wil ingaat en wij het liever kwijt zouden willen, kan niemand schade doen. Want als men dit niet zou ervaren, zou het geen aanvechting heten. Bewilligen is het echter, als men het de vrije teugel laat, het niet weerstaat en niet bidt.

Daarom moeten wij christenen erop voorbereid zijn en dagelijks verwachten dat wij voortdurend aangevochten worden, opdat niemand zo zelfverzekerd en achteloos voortgaat alsof de duivel ver van ons zou zijn, maar wij moeten overal zijn slagen verwachten en afweren. Want al ben ik op dit ogenblik kuis, geduldig, vriendelijk en sta ik in het vaste geloof, toch kan de duivel in dit eigenste uur zo’n pijl in mijn hart schieten, dat ik ternauwernood staande kan blijven. Want hij is zo’n vijand, die nooit aflat of moe wordt, zodat, als de ene verzoeking ophoudt, er dadelijk andere en

nieuwe opkomen. Daarom is er geen andere raad of troost te geven dan dat men tot het Onze Vader zijn toevlucht neemt en van harte tot God zegt: ‘Lieve Vader, u hebt mij bevolen te bidden, laat mij niet door de verzoeking ten val komen’. Dan zul u zien, dat de verzoeking moet wijken en zich eindelijk gewonnen geven. Anders, als u met uw eigen gedachten en naar uw eigen idee wilt proberen uzelf te helpen, dan zul u het alleen maar erger maken en aan de duivel meer gelegenheid geven. Want hij heeft een slangenkop, die, als hij ergens een gaatje vindt waardoor hij binnenglippen kan, zijn hele lichaam er ongehinderd achteraan doet komen. Het gebed kan hem echter afweren en teruggedrijven.

DE LAATSTE BEDE

Maar verlos ons van het kwade. AMEN

In het Grieks staat hier: ‘Verlos of behoed ons voor de boze of boosaardige’ en het lijkt wel of er gesproken wordt over de duivel, als wil het alles samenvatten: dat al ons bidden zich richt tegen deze aartsvijand. Want hij is het die al deze dingen waarom wij bidden, onder ons verhindert: Gods naam of eer, Gods rijk en wil, het dagelijks brood, een vrolijk, goed geweten enzovoort. Daarom vatten wij het tenslotte allemaal samen en zeggen: ‘Lieve Vader, help ons toch, dat wij van alle rampspoed verlost worden.’ Maar niet minder is hierbij inbegrepen wat ons aan kwade dingen overkomt onder de heerschappij van de duivel: armoede, schande, dood, kortom alle onzalige ellende en verdriet waarvan op aarde ontelbaar veel te vinden is. Want omdat de duivel niet alleen een leugenaar, maar ook een moordenaar is, staat hij ons onophoudelijk naar het leven en koelt hij zijn woede waar hij ons ongeluk en schade aan ons lichaam toebrengen kan. Daarvan komt het, dat hij velen de nek breekt of van hun zinnen berooft, sommigen in het water doet verdrinken en velen ertoe brengt zelfmoord te plegen en nog veel meer verschrikkelijke dingen. Daarom hebben wij op aarde niets anders te doen dan zonder ophouden tegen deze aartsvijand te bidden. Want als God ons niet beschermd, zouden wij geen uur voor hem veilig zijn.

Hieruit ziet u, dat God voor alles, ook voor onze lichamelijke aanvechting, gebeden wil zijn, opdat men nergens anders dan bij Hem hulp zoekt en verwacht. Dat heeft Hij echter voor het laatst bewaard. Want willen wij voor alle kwaad bewaard en ervan verlost worden, dan moet eerst Zijn naam in ons geheiligd zijn, Zijn rijk bij ons zijn en Zijn wil geschieden. Tenslotte wil Hij ons voor zonde en schande bewaren en bovendien voor alles wat ons pijn doet en schadelijk is.

Zo heeft God heel in het kort voor ons neergelegd alle noden die ons steeds kunnen belagen, zodat wij geen verontschuldiging hebben om niet te bidden. Maar nu komt het erop aan, dat wij ook AMEN daarop leren zeggen; dat is: *niet twifelen dat het zeker verhoord wordt en geschieden zal*. Want het is niet anders dan een woord van een overtuigd geloof, dat niet maar op goed geluk bidt, maar weet dat God niet liegt, omdat Hij beloofd heeft het te geven. Waar zulk geloof niet is, kan ook geen echt gebed zijn. Daarom is het een verderfelijke waan als mensen zo bidden, dat zij niet van harte ‘ja’ daarop durven te zeggen en met zekerheid te verwachten dat God verhoort, maar in de twijfel blijven steken en zeggen: ‘Zou ik zo vermetel zijn en mij erop beroemen, dat God mijn gebeden zou verhoren? Ik ben toch maar een arme zondaar’ enzovoort. Dat komt daardoor dat zij niet naar Gods belofte zien, maar naar hun eigen werk en waardigheid waarmee zij God verachten en logenstraffen. Daarom ontvangen zij ook niets, zoals de heilige Jacobus 1: 6v. zegt: *Wie bidt, moet bidden in geloof en niet twifelen, want wie twijfelt lijkt op een golf in de zee, die door de wind*

gedreven en bewogen wordt; zo'n mens moet niet menen, dat hij iets van God zal ontvangen. Kijk, zoveel is God eraan gelegen dat wij zeker zullen zijn niet tevergeefs te bidden en in geen enkel opzicht onze gebeden verachten.

DEEL IV

DE DOOP

Wij hebben dus nu de drie hoofdpunten van de algemene christelijke leer behandeld. Maar nu moet ook nog gesproken worden over onze twee sacramenten, door Christus ingesteld, waarover ieder christen minstens een algemeen kort onderricht moet hebben, omdat als men dit niet weet, men geen christen kan zijn, al heeft men tot nog toe helaas niets daarover onderwezen. Wij beginnen dan met de doop, waardoor wij voor het eerst in de christenheid worden opgenomen. Om het goed te kunnen volgen, willen wij het ordelijk behandelen en het uitsluitend laten bij dat wat een mens nodig heeft te weten; want hoe men de doop moet handhaven en verdedigen tegenover kettters en sekten willen wij aan de geleerden overlaten.

Op de eerste plaats moeten wij voor alles de woorden goed kennen waarop de doop gegrond is en alles betrokken is wat daarvan te zeggen valt, namelijk waar de Heere Christus spreekt bij Matthéüs in het laatste hoofdstuk 28: 19:

Gaat heen in de gehele wereld, leert alle volken en doopt hen in de naam van de Vader en van de Zoon en van de Heilige Geest.

Zo ook bij Marcus in het laatste hoofdstuk 16: 16:

Wie gelooft en gedoopt wordt, zal behouden worden, maar wie niet gelooft, zal veroordeeld worden.

In deze woorden moet u allereerst opmerken, dat hier sprake is van Gods gebod en inzetting, opdat men niet twijfelt, dat de doop een Goddelijk iets is, niet door mensen uitgedacht of verzonnen. Want evengoed als ik zeggen kan dat de *Tien Geboden*, *het Geloof* en *het Onze Vader* geen menselijke gedachtespinsels zijn, maar door God Zelf geopenbaard en gegeven, zo kan ik mij erop beroemen, dat de doop geen menselijke inval is, maar door God Zelf ingesteld. Bovendien heeft Hij met ernst en strengheid geboden dat wij ons moeten laten dopen of anders niet behouden worden. Men moet niet denken, dat het zo iets onverschilligs is als het aantrekken van een nieuwe rode jas. Het is immers van de allerhoogste betekenis, dat men de doop voortreffelijk, heerlijk en hoog acht; want daarover twisten en strijden wij het allermeest, daar de wereld zo vol sekten is, die zeggen dat de doop maar een uiterlijk ding is en dat uiterlijke dingen geen nut hebben. Laat het dan maar zo uiterlijk zijn als maar kan, hier staat Gods Woord en gebod dat de doop heeft ingesteld, gegrondvest en bekrachtigd. Wat God echter heeft ingesteld en geboden, kan nooit een vergeefse zaak zijn, maar een puur kostbaar ding, al zou het naar het aanzien geringer zijn dan een strohalm. Als men tot nog toe grote waarde heeft gehecht aan de brieven en bullen waarmee de paus aflaten schonk, altaren en kerken erkende, en dat alleen vanwege de brief en het zegel, dan moeten wij de doop veel hoger en kostbaarder achten, omdat God het bevolen heeft en het bovendien in Zijn naam gebeurt. Want zo luiden de woorden: 'Gaat heen, doopt', maar niet 'in uw naam' maar 'in de naam van God'.

Want in de Naam van God gedoopt worden betekent niet door mensen, maar door God zelf gedoopt worden. Daarom: al gebeurt het door een mensenhand, het is toch in waarheid Gods eigen werk, waaruit iedereen zelf kan afleiden dat het groter is dan welk werk ook dat door een mens of een heilige gedaan wordt. Want welk werk kan men doen dat groter is dan Gods werk? Hier echter is de duivel bezig ons met valse schijn te verblinden en ons van Gods werk af te leiden naar ons eigen werk. Het ziet er

immers veel prachtiger uit als een Karthuizer veel zware en grote werken doet, en allen hechten meer waarde aan wat wij zelf doen en verdienen. Maar de Schrift leert zo: al zou men ook alle werken van monniken, hoe prachtig zij ook mogen blinken, op een hoop gooien, zouden zij toch niet zo edel en goed zijn als wanneer God een strohalm zou oprapen. Waarom? Omdat de persoon die het doet edeler en beter is. Men moet namelijk hier niet de persoon naar de werken afmeten, maar de werken naar de persoon van wie zij hun adel moeten krijgen. Maar hier dringt zich het dwaze verstand op en omdat het niet blinkt als de werken die wij doen, zou het geen waarde hebben.

Leer dus hieruit de juiste betekenis te verstaan en als men u vraagt wat de doop is, te antwoorden dat de doop niet alleen gewoon water is, maar water dat in Gods Woord en gebod besloten is en daardoor geheiligd. Het is dus niets anders dan goddelijk water, niet omdat het water in zichzelf edeler zou zijn dan ander water, maar omdat Gods Woord en gebod erbij komt. Daarom is het een echte boevenstreek en blasfemie van de duivel, dat thans de nieuwe geesten de doop lasteren, Gods Woord en verordening terzijde laten en er niets anders in zien dan het water dat men uit de put schept, en dan nog bovendien bazelen: ‘Zou een handvol water de ziel helpen?’ Ja, vriend, wie weet niet, dat als het van elkaar gescheiden wordt, water gewoon water is? Hoe durft u echter in Gods ordening in te grijpen en het beste kleinood ervan af te scheuren waarmee God het verbonden heeft en waarin God het besloten heeft en niet wil dat het daarvan gescheiden wordt? Want dat is de essentie van het doopwater: Gods Woord of gebod en de naam van God; een schat groter dan hemel en aarde.

Onderscheid dus goed, dat de doop heel iets anders is dan alle andere water, niet omdat het van nature anders zou zijn, maar omdat hier iets edelers bij komt. Want God Zelf verbindt aan de doop Zijn eer en legt er Zijn eigen kracht en macht in. Daarom is het niet alleen natuurlijk water, maar goddelijk, hemels, heilig en zalig water of hoe men er verder over roemen kan, alles omwille van het Woord, dat is een hemels, heilig Woord, nooit genoeg te prijzen; want het bezit en vermag alles wat God bezit en vermag. Vandaar heeft het zijn karakter waardoor het een sacrament genoemd wordt, zoals de heilige Augustinus geleerd heeft: ‘Als het Woord bij het element of natuurlijk wezen komt, wordt het een sacrament’, dat wil zeggen een heilig, goddelijk ding en teken.

Daarom leren wij altijd dat men de sacramenten en alle uiterlijke dingen die God verordent en instelt, niet moet aanzien naar de grove buitenkant zoals men de doppen van een noot bekijkt, maar hoe hierin Gods Woord besloten is. Zo spreken wij ook van de stand van de vader, de moeder en de wereldlijke overheid. Als men alleen naar hun neuzen, ogen, huid en haar, vlees en been kijkt, dan lijken zij op Turken en heidenen en zou iemand kunnen zeggen: ‘Waarom zou ik deze hoger achten dan anderen?’ Maar omdat het gebod erbij komt: ‘Gij zult vader en moeder eren’, zie ik iemand anders, getooid en gekleed met Gods majesteit en heerlijkheid. Het gebod — zo zeg ik — is de gouden keten die hij om zijn hals draagt, ja de kroon op zijn hoofd, die mij aanwijst waarom men dit vlees en bloed moet eren. Zo en nog veel meer moet u de doop eren en hoog houden omwille van het Woord, aangezien God die doop Zelf met woorden en daden geëerd en bovendien met wonderen uit de hemel bekrachtigd heeft. Want denkt u, dat het een grap was, toen bij de doop van Christus de hemel zich opende en de Heilige Geest zichtbaar neerdaalde? Het was enkel Goddelijke heerlijkheid en majesteit. Daarom vermaan ik u nog eens, dat u die twee, Woord en water, vooral niet van elkaar moet laten scheiden of losmaken. Want als men het Woord daarvan afzondert, dan is het geen ander water dan wat de dienstmeid in de

keuken bij het koken gebruikt, en dan kun u het evengoed een badmeesterdoop noemen. Maar als het Woord erbij is zoals God verordend heeft, dan is het een sacrament en heet het Christusdoop. Dit is dan het eerste deel over het wezen en de waarde van het heilig sacrament.

Ten tweede, nu wij weten wat de doop is en hoe men daarover moet denken, moeten wij ook nog leren waarom en waartoe de doop is ingesteld, dat wil zeggen welk nut hij heeft, wat hij schenkt en bewerkt. Dit kan men ook niet beter afleiden dan uit de woorden van Christus, boven aangehaald, namelijk: *Wie gelooft en gedoopt wordt, die zal behouden worden*. Daarom kan men het heel eenvoudig zó zeggen, dat de kracht, werking, het nut en het doel van de doop is, dat de mens behouden wordt. Want men doopt iemand niet om een vorst van hem te maken, maar zoals de woorden zeggen, om hem te behouden. Behouden worden betekent, zoals wij weten, niets anders dan verlost te worden van zonde, dood en duivel, in het rijk van Christus komen en met Hem eeuwig leven. Zo ziet u dus opnieuw hoe kostbaar en waardevol de doop geacht moet worden, daar wij zo'n onuitsprekelijke schat daarin ontvangen. Dit toont ook wel duidelijk, dat het maar niet eenvoudig, gewoon water kan zijn. Want gewoon water kan dit niet doen, maar het Woord doet het omdat (zoals eerder gezegd) de naam van God er in is. Waar echter Gods naam is, daar moet ook leven en zaligheid zijn, zodat het met recht een goddelijk, zalig, vruchtbaar en genaderijk water heet. Want door het Woord krijgt de doop de kracht om een *bad der wedergeboorte* te zijn, zoals Paulus het noemt in de brief aan Titus 3: 5.

Dat echter onze betweters, de nieuwe geesten, beweren dat het geloof alleen behoudt, maar dat de werken en de uiterlijke dingen er niets toe doen, daarop antwoorden wij, dat inderdaad niets anders dan het geloof in ons werkt, zoals wij nog verder zullen horen. De leidlieden der blinden willen echter niet zien dat het geloof iets hebben moet, wat het gelooft, dat wil zeggen waaraan het zich vasthoudt, waarop het staat en steunt. Zo hangt het geloof aan het water, en het gelooft dat het de doop is waarin enkel zaligheid en leven is, niet door het water (zoals al genoeg gezegd is), maar daardoor dat het met Gods Woord en ordening één geworden is en met Zijn naam verbonden.

Als ik dat geloof, waarin geloof ik dan anders dan in God als degene die Zijn Woord daarin gegeven en geplant heeft en ons deze uiterlijke zaak aanbiedt, waardoor wij zo'n schat zouden kunnen verwerven?

Nu zijn die nieuwlichters zo dwaas, dat zij van elkaar scheiden het geloof en de zaak waarmee het geloof samenhangt en waaraan het gebonden is, al is het dan ook een uiterlijk ding. Ja, het moet iets uiterlijks zijn, opdat men het met de zintuigen kan waarnemen en verstaan en daardoor in het hart kan doen binnengaan, zoals het hele Evangelie een uiterlijke, mondelinge prediking is. Kort gezegd, wat God in ons doet en werkt, wil Hij door zo'n uiterlijke ordening bewerken. Als Hij spreekt — ja, waartoe of waardoor Hij ook spreekt — moet het geloof zich daarheen richten en zich daaraan vasthouden. Nu hebben wij hier de woorden: *Wie gelooft en gedoopt wordt, die wordt behouden*. Waarop hebben deze woorden anders betrekking dan op de doop, dat is het water dat in Gods ordening begrepen is? Daaruit volgt dus, dat wie de doop verwerpt, die verwerpt Gods Woord, het geloof en Christus, Die ons daarheen de weg wijst en ons aan de doop bindt.

Ten derde: nu wij het grote nut en de kracht van de doop hebben begrepen, laten wij dan verder zien wie de persoon is, die ontvangt wat de doop geeft en waartoe deze nuttig is. Ook nu weer is dit op z'n best en duidelijkst uitgedrukt in de woorden: *Wie*

geloofd en gedoopt wordt, die wordt behouden; dat is: het geloof alleen maakt de mens waardig om het heilzame, goddelijk water tot zijn nut te ontvangen. Want daar dit hier in de woorden bij en met het water aangeboden en beloofd wordt, kan men het ook alleen ontvangen doordat wij het van harte geloven. Zonder geloof heeft het geen nut, al is het in zichzelf een Goddelijke, onmetelijke schat. Daarom is dit enkele woord: ‘Wie gelooft’ zo machtig, dat het alle werken uitsluit en verwerpt die wij doen kunnen met de bedoeling daardoor zaligheid te verkrijgen en te verdienen. Want het staat vast: wat geen geloof is, werkt ook niets uit tot ons behoud en ontvangt ook niets. Maar dan plegen zij te zeggen: De doop zelf is toch een werk, en u zegt dat werken van geen betekenis zijn voor het verkrijgen van de zaligheid; maar waar blijft dan het geloof? Antwoord dan: Ja, onze werken dragen niets bij tot ons behoud, maar de doop is niet ons werk, maar van God (want u moet, zoals gezegd, de Christusdoop ver gescheiden houden van de badmeesterdoop). De werken van God zijn echter heilzaam en nodig tot de zaligheid en zij sluiten het geloof niet uit, maar bevorderen het, want zonder geloof zou men het niet kunnen vatten. Immers door water over u heen te laten gieten, hebt u de doop niet ontvangen of bewaard, zodat het u van nut zou zijn. De doop wordt u echter van nut, als u zich laat dopen op grond van Gods bevel en ordening, bovendien in de naam van God, om in het water de beloofde zaligheid te ontvangen. Dit kan noch de hand noch het lichaam tot stand brengen, maar het hart moet het geloven. Zo zie u dus duidelijk dat het geen werk is door ons gedaan, maar een schat die Hij ons geeft en die het geloof zich toe-eigent, zoals ook de Heere Christus aan het kruis niet een werk is, maar een schat in het Woord begrepen, ons aangeboden en door het geloof ontvangen. Daarom doen zij ons onrecht, die de stem tegen ons verheffen alsof wij tegen het geloof prediken, terwijl wij juist daarop de nadruk leggen, dat het geloof zo nodig is dat wij anders niets kunnen ontvangen of genieten.

Zo hebben wij dan drie zaken die men van dit sacrament weten moet, maar vooral dat het Gods instelling is die in ere moet worden gehouden. Dit éne zou voldoende zijn, hoewel het slechts een uiterlijk ding is. Het is er mee als met het gebod: ‘Gij zult vader en moeder eren’; ook dit heeft betrekking op lichamelijk vlees en bloed, maar men ziet niet naar het vlees en bloed, maar naar Gods gebod waarin het begrepen is en waardoor dit vlees vader en moeder genoemd wordt. Zo ook, als wij niets meer hadden dan deze woorden: ‘Gaat heen en doopt’ enzovoort, dan zouden wij het toch als Gods ordening moeten aannemen en doen. Nu is er echter niet alleen het gebod en bevel, maar ook de belofte. Daarom is deze instelling nog veel heerlijker dan alles wat God verder heeft geboden en verordend. Het is kortom zo vol troost en genade, dat hemel en aarde het niet kunnen omvatten. Maar er is kunde voor nodig om dit te geloven, want het ligt niet aan de schat, maar daaraan of men hem verstaat en stevig vasthoudt.

Daarom heeft iedere christen er zijn leven lang voor nodig om de doop te leren kennen en ermee om te gaan. Want hij moet er altijd mee bezig zijn om vast te geloven wat deze belooft en geeft: overwinning van duivel en dood, vergeving van de zonde, Gods genade, de gehele Christus en de Heilige Geest met Zijn gaven. Kortom, het is zo overvloedig, dat als de zwakke menselijke natuur erover nadenkt, dan zou zij moeten gaan twijfelen of het wel waar zou kunnen zijn. Want, stel u voor, dat ergens een dokter was die de kunst verstond om te maken dat de mensen niet zouden sterven, of als ze wel stierven, daarna eeuwig zouden leven, dan zou de wereld geld laten sneeuwen en regenen, zodat behalve de rijken er niemand aan te pas zou komen. Nu wordt in de doop aan iedereen voor niets zo’n schat en medicijn voor de deur gelegd,

die de dood verslindt en alle mensen in het leven houdt. Zo moet men de doop zien en gebruiken, opdat wij ons daarmee troosten en versterken als onze zonde of ons geweten ons bezwaren, en dan zeggen: ik ben toch gedoopt; maar als ik gedoopt ben, is mij beloofd dat ik de zaligheid en het eeuwige leven zal hebben, beide voor ziel en lichaam.' Daarom gebeuren deze twee dingen in de doop: het water wordt uitgegoten over het lichaam, dat alleen maar de werking van het water kan verstaan, maar bovendien wordt dan het Woord gesproken, dat de ziel ook kan vatten. Daar nu water en Woord samen een doop vormen, moeten ook zowel lichaam als ziel behouden worden en eeuwig leven: de ziel door het Woord waaraan zij gelooft; het lichaam echter, omdat het met de ziel verbonden is, begrijpt de doop zoals het die begrijpen kan. Daarom bezitten wij in ons lichaam en onze ziel geen groter kleinood. Want daardoor worden wij volkomen heilig en zalig, wat anders geen leven of werk op aarde verwerven kan.

DE KINDERDOOP

Laat dit dan genoeg gezegd zijn over het wezen, het nut en het gebruik van de doop, voor zover hier nodig.

Maar nu komt de vraag op waarmee de duivel door zijn sekten de wereld in de war brengt, namelijk de vraag over de kinderdoop: *of ook de kinderen geloven en terecht gedoopt worden.*

In het kort zeggen wij daarop, dat wie eenvoudig is, deze vraag moet afwijzen en de beantwoording overlaten aan de geleerden. Wilt u echter een antwoord geven, antwoord dan: dat de kinderdoop Christus welgevallig is, wordt voldoende bewezen door Zijn eigen werk, namelijk dat God veel kinderen heilig maakt en de Heilige Geest gegeven heeft, die op die manier gedoopt zijn. En er zijn nu nog velen aan wie men merkt dat zij de Heilige Geest hebben, zowel wat de leer als wat het leven betreft. Het is dezelfde Geest Die ons door Gods genade geschonken is, dat wij de Schrift kunnen uitleggen en Christus kennen, wat zonder de Heilige Geest niet geschieden kan. Als God de kinderdoop niet zou aanvaarden, zou Hij aan geen van hen ook maar een stukje van de Heilige Geest geven; kortom, dan zou er gedurende zoveel eeuwen tot op deze dag geen mens op aarde christen zijn. Daar nu God de doop bevestigt door zijn Heilige Geest te verlenen, zoals men dat kan zien in de geschriften van verschillende kerkvaders, bijvoorbeeld Bernhard, Gerson, Johannes Hus en anderen, en daar de heilige christelijke kerk niet ten onder gaat tot aan het einde van de wereld, moeten zij toch erkennen dat de doop God welgevallig is. Want Hij kan niet tegen zichzelf ingaan of de leugens en het werk van booswichten steunen; ook kan Hij daaraan niet zijn genade en Geest verlenen. Dit is bijna het beste en sterkste bewijs voor de eenvoudige en ongeleerde mensen. Want men zal ons dit artikel: 'Ik geloof een heilige, christelijke kerk, de gemeenschap der heiligen' enzovoort, niet ontnemen of omverwerpen.

Verder zeggen wij, dat het voor ons niet het belangrijkste is, of degene die gedoopt wordt, gelooft of niet gelooft; want daardoor wordt de doop niet ongeldig, maar alles is gelegen aan Gods Woord en gebod. Dit is nu wel een beetje scherp gesteld, maar het berust op wat ik gezegd heb, dat de doop niets anders is dan water en Gods Woord met elkander verbonden, dat wil zeggen: wanneer het Woord bij het water is, dan is de doop echt, hoewel het geloof er niet bij komt. Want mijn geloof maakt de doop niet, maar ontvangt de doop. De doop wordt dan ook niet ongeldig, al wordt deze niet op de juiste wijze ontvangen of gebruikt, want — zoals gezegd — de doop is niet gebonden

aan ons geloof, maar aan het Woord. Want al zou vandaag een Jood komen onder vals voorwendsel en wij zouden hem in volle ernst dopen, zouden wij niettemin moeten zeggen dat de doop geldig zou zijn. Want hier is het water samen met Gods Woord, al ontvangt hij het niet zoals het moest, zoals ook zij die onwaardig aan het avondmaal deelnemen, wel het echte sacrament ontvangen, ook al geloven zij niet.

Zo ziet u dat de tegenspraak van de sektariërs niet deugt. Want, zoals gezegd, al zouden de kinderen niet geloven (wat niet waar is, zoals wij al aangetoond hebben), zou toch de doop geldig zijn en niemand mag ze opnieuw dopen, zoals ook geen afbreuk gedaan wordt aan het avondmaal, ook al zou iemand met verkeerde bedoeling deelnemen. Het zou ook niet te verdragen zijn, dat dezelfde persoon wegens misbruik van het sacrament het in hetzelfde uur opnieuw zou moeten nemen, alsof hij het daarvoor niet werkelijk zou hebben ontvangen. Want dit zou de allerergste lastering en schending van het sacrament betekenen. Hoe zouden wij erbij komen te zeggen, dat Gods Woord en instelling verkeerd en ijdel zou zijn, omdat wij het verkeerd gebruiken? Daarom zeg ik: hebt u niet geloofd, geloof dan alsnog en zeg dit: 'De doop is wel geldig geweest, maar ik heb hem helaas niet op de juiste wijze ontvangen.' Want ook ik zelf en allen die zich laten dopen, moeten voor God zo spreken: 'Ik kom hier in mijn geloof en in dat van anderen, en toch kan ik niet daarop vertrouwen, dat ik geloof en dat veel mensen voor mij bidden, maar ik vertrouw daarop, dat het uw Woord en bevel is.' Immers, ook tot het avondmaal ga ik niet op grond van mijn geloof, maar op grond van het Woord van Christus. Ik mag dan sterk zijn of zwak, dat laat ik aan God over, maar dit weet ik, dat Hij mij gezegd heeft te komen, te eten en te drinken enzovoort, en dat Hij mij zijn lichaam en bloed geeft; en dit is voor mij geen leugen of bedrog. Zo doen wij nu ook met de kinderdoop. Wij brengen het kind met de gedachte en de verwachting dat het gelooft en bidden dat God het kind het geloof mag geven, maar op die grond dopen wij het niet, maar alleen omdat God het bevolen heeft. Waarom is dat? Omdat wij weten dat God niet liegt; ik en mijn naaste, kortom, alle mensen kunnen verkeerd handelen en bedriegen, maar Gods Woord kan niet bedriegen.

Daarom zijn het zulke onbescheiden botteriken, die de volgende conclusie trekken: waar het geloof niet echt is, daar moet ook de doop niet echt zijn. Het is precies alsof men zou willen concluderen: als ik niet geloof, is Christus niets, of: als ik niet gehoorzaam ben, dan is vader, moeder en de overheid niets. Is het een juiste conclusie, dat, als iemand iets niet doet wat hij doen moet, het ding op zichzelf dan niets zou zijn en geen waarde zou hebben? Keer het liever om en concludeer: juist daarom heeft de doop bestaansrecht, omdat hij verkeerd door de mensen ontvangen is. Want, als de doop in zichzelf niet goed zou zijn, kon men hem ook niet misbruiken of zich daaraan bezondigen. Want zo staat er: 'Misbruik neemt het wezen niet weg, maar bevestigt heft' Goud blijft immers goud al wordt het door een hoer met zonde en schande gedragen.

Daarom moet eens voor al vastgesteld worden, dat de doop altijd goed blijft en zijn karakter behoudt, ook al zou een mens alleen gedoopt worden en niet oprecht geloven. Want Gods instelling en Woord laat zich niet door mensen veranderen of omzetten. Maar die geestdrijvers zijn zo verblind, dat zij Gods Woord en gebod niet zien en de doop en de overheid niet anders bekijken dan als water in een beek of in een kan, of als een gewoon mens, en omdat zij geen geloof of gehoorzaamheid zien, menen zij dat noch de doop noch de overheid iets betekent. Hier is een geheime, opstandige duivel aan het werk, die graag de overheid de kroon van het hoofd wil stoten om die dan met de voeten te vertrappen. Bovendien wil deze duivel alle werken en instellingen van God ondersteboven werpen en teniet doen. Daarom moeten wij waakzaam en goed

toegerust zijn en ons niet laten wegsturen en afkeren van het Woord alsof de doop enkel maar een leeg teken zou zijn, zoals de geestdrijvers fantaseren.

Tenslotte moeten wij ook weten wat de doop betekent en waarom God juist zulke uiterlijke tekenen en ceremonieën verordent bij dit sacrament waardoor wij voor het eerst in de christenheid opgenomen worden. De daad of de ceremonie nu is dit, dat men ons in het water dat over ons heen komt, onderdompelt en ons daarna er weer uittrekt. Deze twee zaken, in water ondergedompeld worden en weer omhoogkomen, duiden op de kracht en de werking van de doop, die niets anders is dan het doden van de oude Adam en daarna het opstaan van de nieuwe mens, die beide ons leven lang naast elkaar plaatsvinden, zodat een christenleven niets anders is dan een dagelijkse doop, eenmaal begonnen en steeds verder voortgaand. Want men moet zonder ophouden bezig zijn met het wegdoen van de oude Adam en tevoorschijn laten komen wat tot de nieuwe behoort. Wat is dan die oude mens? Dat is wat ons van Adam af aangeboren is, namelijk dat hij toornig, hatelijk, afgunstig, onkuis, gierig, lui, hovaardig, ja ongelovig is, behept met alle ondeugden en er is van nature niets goeds aan hem. Als wij nu in het rijk van Christus komen, moet dit dagelijks afnemen, zodat wij hoe langer hoe meer mild, geduldig en zachtmoedig worden en steeds meer van gierigheid, haat, afgunst en hovaardij loskomen.

Dat is het rechte gebruik van de doop onder de christenen, aangeduid door het dopen met water. Als dit niet gebeurt en aan de oude mens de vrije teugel gelaten wordt, zodat hij alleen maar sterker wordt, dan wil dat zeggen dat de doop niet goed gebruikt is, maar dat de doop wordt tegengewerkt. Want wie buiten Christus zijn, kunnen niet anders dan dagelijks erger worden, zoals ook het spreekwoord naar waarheid zegt: 'Hoe langer het duurt, des te erger het wordt'. Is iemand een jaar geleden trots en gierig geweest, dan is hij thans veel gieriger en trotser, zodat dus de ondeugd van de jeugd af met hem groeit en voortgaat. Een jong kind heeft nog geen bijzondere ondeugden in zich; als het echter opgroeit, wordt het ondeugend en onkuis; komt het tot volwassenheid, dan beginnen de echte ondeugden op te komen, hoe langer hoe meer. Daarom leeft de oude mens zich in zijn natuur uit, als men niet door de kracht van de doop er tegenin gaat en het vermindert. Aan de andere kant: is men christen geworden, dan neemt de oude mens dagelijks af; net zo lang tot hij geheel teniet gaat. Dat betekent: echt in de doop gekropen zijn en er dagelijks weer uitkomen. Zo is dan het uiterlijk teken gegeven niet alleen opdat het krachtig zou werken, maar ook iets zou betekenen. Waar nu het geloof aanwezig is met zijn vruchten, daar is de doop niet slechts een loze aanduiding, maar hij doet ook zijn werk. Waar echter het geloof niet is, blijft het een louter onvruchtbaar teken.

Hier ziet u dan ook, dat de doop met zijn kracht en betekenis ook het derde sacrament omvat, namelijk de boete, die eigenlijk niets anders is dan de doop. Want wat wil de boete anders zijn dan het met ernst aanvallen van de oude mens en het binnengaan in een nieuw leven? Daarom, wanneer u leeft in de boete, dan leef u in de doop, die dat nieuwe leven niet alleen aanduidt, maar ook bewerkt, begint en uitvoert; want daarin wordt geschonken: genade, Geest en kracht om de oude mens te onderdrukken, opdat de nieuwe tevoorschijn zal komen en sterk zal worden. Daarom blijft de doop altijd bestaan, en ofschoon iemand daarvan afvalt en zondigt, hebben wij toch altijd een toegang ertoe, zodat men de oude mens weer aan zich kan onderwerpen. Maar met water hoeft men ons niet meer te begieten. Want al zou men zich honderdmaal in het water laten onderdompelen, het blijft toch niet meer dan een doop, maar de werking en betekenis ervan blijven doorgaan. Zo is dan de boete niets anders dan een terugkeer

en een teruggaan tot de doop, opdat men herhaalt en praktiseert wat men vroeger wel begonnen is, maar wat men verwaarloosd heeft.

Dit zeg ik daarom, opdat men niet op de gedachte zou komen, waarin wij lange tijd geleefd en ons gewaand hebben, namelijk dat de doop afgelopen is, zodat men daarmee niets meer doen kan nadat men weer in de zonde teruggevallen is. Dat maakt, dat men alleen maar kijkt naar de uiterlijke daad die eenmaal geschied is. Dat is hiervandaan gekomen, dat Hieronymus geschreven heeft: ‘De boete is de tweede plank waarop wij ons moeten redden en aan wal komen, nadat het schip vergaan is’; het schip waarop wij ingescheept zijn en overvaren als wij de christenheid binnenkomen. Daarmee is echter het effect van de doop ons ontnomen, zodat hij ons niet meer van nut kan zijn. Daarom is dit ook niet goed gezegd, want het schip vergaat niet, omdat het (zoals gezegd) Gods instelling en niet ons ding is. Maar het kan wel gebeuren, dat wij uitglijden en overboord vallen. Valt iemand echter overboord, dan moet hij zorgen dat hij weer naar het schip toe zwemt en zich daaraan vasthoudt, tot hij er weer in komt en verder vaart zoals voordien.

Zo ziet men wat voor voortreffelijk ding de doop is, die ons uit de muil van de duivel rukt, ons tot Gods eigendom maakt, die de zonde dempt en wegneemt, vervolgens de nieuwe mens sterk maakt en altijd werkzaam blijft totdat wij uit deze ellende tot de eeuwige heerlijkheid komen. Daarom moet ieder de doop beschouwen als zijn dagelijks kleed waarin hij altijd moet wandelen, opdat hij zich altijd in het geloof en in de vruchten daarvan laat vinden om de oude mens te bedwingen en op te groeien in de nieuwe mens. Want als wij christenen willen zijn, dan moeten wij de daad praktiseren waaraan wij de naam van christen ontleen. Valt iemand echter af, laat hij dan terugkomen. Want, zoals Christus, de troon der genade, daarom niet wijkt noch ons afweert om weer tot Hem komen, ook al hebben wij gezondigd, zo blijven ook al zijn schatten en gaven bestaan. Zoals eenmaal in de doop vergeving van zonden ontvangen is, zo blijft deze nog dagelijks werkzaam zolang wij leven, dat is: zolang wij de oude mens nog om onze nek hebben hangen.

DEEL V

HET AVONDMAAL

Zoals wij over de heilige doop hebben gehoord, moeten wij ook nog spreken over het andere sacrament, en wel in drie punten: wat het is, welk nut het heeft en wie het ontvangen mag. En dit alles gegrond op de woorden waarmee Christus het heeft ingesteld en die ook ieder weten moet, die christen wil zijn en tot het sacrament wil gaan. Want wij zijn niet van plan diegenen tot het sacrament toe te laten en het hun uit te delen, die niet weten wat zij daar zoeken of waarom zij komen. Dit zijn die woorden 1 Kor. 11: 23-25; Matt. 26: 26-28; Marc.14: 22-24; Luc. 22:19v: *In de nacht, toen onze Heere Jezus Christus verraden werd, nam Hij het brood, dankte, brak het en gaf het aan zijn discipelen en zei: 'Neemt en eet, dit is Mijn lichaam, dat voor u gegeven wordt; doet dit tot mijn gedachtenis'.*

Evenzo nam Hij ook de beker na de maaltijd, dankte, gaf hun die en zei: 'Neemt en drinkt allen daaruit. Deze beker is het nieuwe testament in Mijn bloed, dat voor u vergoten wordt tot vergeving van zonden. Doet dit, zo dikwijls u die drinkt, tot Mijn gedachtenis'.

Ook hier willen wij elkaar niet in de haren vliegen en vechten met hen die dit sacrament lasteren en onteren, maar eerst leren waar het vooral om gaat (zoals bij de doop), namelijk dat het voornaamste punt is Gods Woord, ordening of bevel. Want het is door geen mens bedacht of verzonnen, maar zonder iemands raad of overleg door Christus ingesteld. Daarom, evenals de Tien Geboden, het Onze Vader en het Geloof zichzelf gelijk blijven in hun wezen en waarde, ook al zou u die nooit meer houden, bidden of geloven, zo blijft ook het hoogwaardig sacrament onwrikbaar bestaan, zodat er niets van afgedaan noch weggenomen wordt, ook al gebruiken en behandelen wij het onwaardig. Dacht u dat God naar ons doen of geloof vraagt om daarnaar zijn ordening te veranderen? Ook in alle wereldlijke dingen blijft alles zoals God het geschapen en verordend heeft, onverschillig hoe wij het gebruiken en behandelen. Dit moet men altijd weer beklemtonen. Want daarmee kan men doorgaans het gezwets van alle sectariërs weerleggen, want zij zien de sacramenten zonder Gods Woord als iets dat wij doen.

Wat is dan het sacrament van het heilig avondmaal? Antwoord: Het is het ware lichaam en bloed van de Heere Christus, in en onder brood en wijn dat door Christus' woord aan ons christenen bevolen is te eten en te drinken. En zoals van de doop gezegd is, dat het niet gewoon water is, zo zeggen wij hier ook, dat het sacrament brood en wijn is, maar niet alleen brood en wijn die men gewoonlijk op tafel zet, maar brood en wijn, in Gods Woord begrepen en daarmee verbonden. Het Woord, zeg ik, is het wat dit tot sacrament maakt en onderscheidt, zodat het niet gewoon brood en wijn, maar Christus' lichaam en bloed is en genoemd wordt. Want Augustinus zegt: 'Als het Woord bij het uiterlijk ding komt, dan wordt het een Sacrament'. Deze uitspraak van Augustinus is zo juist en goed gezegd, dat hij nauwelijks een betere gedaan heeft. Het Woord moet het element tot sacrament maken; zo niet, dan blijft het een gewoon element. Nu is dit niet een woord en instelling van een vorst of keizer, maar van de hoogste Majesteit, voor wie alle schepselen moeten neerknielen, en zeggen dat het is zoals Hij zegt, en het met alle eer, vrees en deemoed aannemen. Door dit Woord kun u U geweten versterken en zeggen dat ook al zouden honderdduizend duivels met alle dweppers beweren: 'Hoe kan brood en wijn Christus' lichaam en bloed zijn?'

enzovoort, dan weet ik, dat alle geesten en geleerden bij elkaar niet zo verstandig zijn als de Goddelijke Majesteit in zijn pink. Nu staat hier Christus' woord: 'Neemt, eet, dit is mijn lichaam', 'Drinkt allen daaruit, dit is het nieuwe testament in mijn bloed' enzovoort. Daarop houden wij het, en wij zullen hen in de gaten houden die Hem beleren willen en het anders maken dan Hij het gesproken heeft. Het is wel waar, dat wanneer u het Woord wegneemt en het sacrament zonder het Woord bekijkt, u niets anders hebt dan gewoon brood en wijn. Maar wanneer deze woorden erbij blijven — zoals terecht en noodzakelijk is — dan is het in overeenstemming met die woorden werkelijk Christus' lichaam en bloed. Want zoals Christus' mond spreekt en Hij het zegt, zo is het, want Hij kan niet liegen of bedriegen.

Op grond hiervan is gemakkelijk te antwoorden op allerlei vragen waarover men zich thans afpijngt, zoals deze, of ook een slechte priester het sacrament zou kunnen bedienen en uitdelen en dergelijke meer. Want daarover trekken wij de conclusie: ook als een booswicht het sacrament neemt of uitdeelt, dan gebruikt hij het echte sacrament, dat is Christus' lichaam en bloed, evengoed als wie er geheel waardig mee omgaat. Want het is niet gegrond op heiligheid van mensen, maar op Gods Woord. En zoals geen heilige op aarde, ja geen engel in de hemel in staat is het brood en de wijn tot Christus' lichaam en bloed te maken, zo kan ook niemand het veranderen of wijzigen, al wordt het misbruikt. Want omwille van de persoon en diens ongeloof wordt het Woord waardoor het een sacrament geworden en ingesteld is, niet onwaar. Want Hij zegt niet: 'Als u gelooft of waardig bent, ontvangt u Mijn lichaam en bloed', maar: 'Neemt, eet en drinkt, dit is Mijn lichaam en bloed' en ook 'Doet dit' (namelijk wat Ik nu doe, instel, u geef en laat nemen). Dat betekent zoveel als: of u nu onwaardig of waardig bent, u hebt hier zijn lichaam en bloed krachtens de woorden die bij het brood en de wijn komen. Let hierop en houd het goed vast. Want op de woorden rust onze hele zaak, de beschutting en verdediging tegen alle dwaling en verleiding, die gekomen zijn of nog komen kunnen.

Zo hebben wij dan in het kort gehandeld over het eerste stuk, dat gaat over het wezen van het sacrament. Laten wij nu verder de werking en het nut waarvoor dit sacrament eigenlijk is ingesteld bezien. Dit is ook zeer noodzakelijk, opdat men weet wat wij daar zoeken en vinden moeten. Dit is nu ook duidelijk en begrijpelijk uit de genoemde woorden: 'Dit is mijn lichaam en bloed, voor u gegeven en vergoten tot vergeving der zonden.' Kort gezegd betekent het dit: wij komen tot het sacrament, omdat wij daar een grote schat ontvangen waardoor en waarin wij vergeving van zonden krijgen. Waarom? Omdat deze woorden daar staan en ons dit geven. Want daarom beveelt Hij mij te eten en te drinken, opdat het van mij wordt en mij tot nut is als zeker pand en teken, ja als de schat zelf, die Hij gesteld heeft tegenover mijn zonde, de dood en alle kwaad.

Daarom wordt het ook wel zielespijs genoemd, die de nieuwe mens voedt en versterkt. Want eerst worden wij door de doop opnieuw geboren, maar daarbij hebben, zoals gezegd, ons menselijk vlees en bloed hun huid niet verloren, omdat de duivel en de wereld ons zoveel moeilijkheden en aanvechtingen in de weg leggen, dat wij vaak moe en mat worden en soms ook struikelen. Daarom wordt het ons gegeven tot dagelijkse spijs en voedsel, opdat het geloof zich zal herstellen en gesterkt wordt om niet in deze strijd terug te vallen, maar steeds sterker en sterker te worden. Want het nieuwe leven moet van dien aard zijn dat het steeds toeneemt en voortgaat. Het moet daarentegen ook veel ondergaan; de duivel is immers een boze vijand. Want als hij ziet dat men zich tegen hem teweer stelt en de oude mens aanvalt, en merkt dat hij ons niet met geweld kan overheersen, dan sluipt en schuifelt hij van alle kanten op ons

toe, probeert hij al zijn kunsten op ons uit en houdt hij niet op, totdat hij ons ten slotte zo moe maakt dat men het geloof laat schieten en het erbij neergooit, er genoeg van krijgt of ongeduldig wordt. Daarvoor is nu de troost gegeven, dat als het hart voelt dat het hem te zwaar wordt, de mens hier kracht en verkwikking kan vinden.

Hier wurmen zich onze snuggere geesten met hun geleerdheid en slimheid weer tussen, die razen en roepen: 'Hoe kan brood en wijn de zonden vergeven of het geloof versterken?', terwijl zij toch horen en weten dat wij dit niet zeggen van brood en wijn — van brood dat op zichzelf brood is —, maar van zulk brood en zulke wijn die Christus' lichaam en bloed zijn en die woorden bij zich hebben. Dit, zo zeggen wij, is de schat en geen ander, waardoor zulke vergeving verkregen wordt. Nu wordt ons dit op geen andere wijze gegeven en toegeëigend dan in de woorden: 'Voor u gegeven en vergoten'. Want daarin hebt u nu beide dingen tegelijk, dat het Christus' lichaam en bloed is en dat het jouw eigendom is als een schat en geschenk. Nu kan Christus' lichaam nooit een onvruchtbaar, tevergeefs ding zijn, dat niets doet en geen nut heeft. Maar, hoe groot de schat in zichzelf mag zijn, hij moet in het Woord begrepen zijn en ons toegereikt worden, want anders zouden wij het niet kunnen weten en zoeken.

Daarom is het een zinloze redenering, dat zij zeggen: Christus' lichaam en bloed zijn niet in het avondmaal voor ons gegeven en vergoten, dus kan men in het sacrament geen vergeving van zonden ontvangen. Want hoewel het werk aan het kruis geschied is en de vergeving van zonden daardoor verworven is, kan deze toch alleen door het Woord tot ons komen. Want hoe zouden wij anders kunnen weten, dat dit gebeurd is of ons geschonken zou zijn, als men het niet door de prediking of het mondeling woord had verkondigd? Vanwaar weten zij het of hoe kunnen zij de vergeving verkrijgen en naar zich toe halen, als zij zich niet houden aan de Schrift en het Evangelie en dat geloven? Nu is het hele Evangelie en het geloofsartikel: 'ik geloof een heilige, christelijke kerk, vergeving der zonden' enzovoort door het Woord in dit sacrament belichaamd en ons aangeboden. Waarom zouden wij dan zo'n schat uit het sacrament laten wegrukken, terwijl zij toch erkennen moeten dat het juist die woorden zijn die wij overal in het Evangelie horen. En zij kunnen evenmin zeggen dat deze woorden in het sacrament van geen nut zijn, als zij durven te zeggen dat het hele Evangelie of het Woord van God buiten het sacrament geen waarde zou hebben.

Zo hebben wij dan nu het hele sacrament, zowel wat het in zichzelf is als ook wat het geeft en waartoe het nuttig is. Maar nu moeten wij ook gaan zien wie de persoon is, die deze kracht en dit nut ontvangt. Het komt in het kort neer op wat wij hierboven over de doop en verder dikwijls gezegd hebben: wie dit gelooft zoals de woorden luiden en wat zij geven. Want zij zijn niet gesproken tegen steen of hout, maar tot hen die ze horen, tot wie Hij spreekt: 'Neemt en eet' enzovoort. En omdat Hij vergeving der zonden aanbiedt en belooft, kan het niet anders dan door het geloof ontvangen worden. Zulk geloof eist Hij zelf in het woord, als Hij spreekt: 'voor u gegeven' en 'voor u vergoten', als wilde Hij zeggen: 'Daarom geef Ik het en beveel u te eten en te drinken, opdat u het zou aannemen en genieten.' Wie zich nu dit gezegd laat zijn en gelooft dat het waar is, die heeft het. Wie echter niet gelooft, die heeft niets, als iemand die het zich tevergeefs laat aanbieden en die niet van dit heilzaam goed wil genieten. De schat is wel opengemaakt en is bij ieder voor de deur, ja op tafel gelegd, maar daar hoort bij, dat u het ook aanneemt en er zeker van bent, zoals die woorden het u zeggen.

Dit nu is de gehele christelijke voorbereiding om dit sacrament waardig te ontvangen. Daar immers deze schat ons in die woorden geheel wordt aangeboden, kan men het niet anders aanvaarden en tot zich nemen dan met het hart. Want met de hand kan men

zulke geschenken en eeuwige schatten niet vatten. Vasten en bidden enzovoort mogen dan wel een uiterlijke voorbereiding en kinderoefening zijn, opdat het lichaam zich betamelijk en eerbiedig gedraagt tegenover het lichaam en bloed van Christus, maar wat daarin en daarmee gegeven wordt, kan het lichaam niet aanpakken of in zich opnemen. Dit geschiedt echter door het geloof van het hart, dat deze schat erkent en begeert. Wat betreft het algemene onderricht over dit sacrament kan hiermee volstaan worden. Want wat er verder nog over te zeggen is, past bij een andere gelegenheid.

Nu wij het juiste begrip en de leer van het sacrament hebben, is tot slot nog een vermaning en aansporing nodig, dat men zo'n grote schat, die dagelijks onder de christenen wordt bediend en uitgedeeld, niet tevergeefs voorbij laat gaan. Dat wil zeggen dat wie christen willen zijn, zich gereedmaken om het hoogwaardig sacrament vaak te ontvangen. Want wij zien dat men zich hiertegenover juist lui en traag gedraagt en er een grote menigte is van hen die het Evangelie horen, die — nu de pauselijke beuzelarijen hebben afgedaan en wij bevrijd zijn van zijn dwang en bevelen — soms één, twee of drie jaar of langer niet aan het avondmaal deelnemen, alsof zij zulke sterke christenen waren die dit niet nodig hebben. Er zijn er ook die zich laten afhouden en terugschrikken, omdat wij geleerd hebben, dat niemand moet toetreden als hij geen honger of dorst voelt die hem ertoe drijft. Velen wenden voor dat het vrij staat en niet nodig is en dat het genoeg is dat zij gelovig zijn. De meesten gaan zover, dat zij ruw worden en tenslotte zowel het sacrament als Gods Woord verachten. Nu is het waar, wat wij gezegd hebben, dat men in geen geval iemand ertoe drijven of dwingen moet, opdat men niet weer een nieuwe zielenmoord begaat. Maar dit moet men toch weten, dat zulke mensen niet als christenen beschouwd mogen worden, die zich zo lang ver houden van het avondmaal en er zich aan onttrekken. Want Christus heeft het niet ingesteld om het als een schouwspel te bekijken, maar Hij heeft Zijn christenen bevolen het te eten en te drinken en Hem daarbij te gedenken.

En inderdaad, wie echte christenen zijn en het sacrament in hoge waarde houden, zullen uit eigen beweging zich ertoe gedrongen weten. Maar om de eenvoudige en zwakke mensen, die ook graag christen zouden willen zijn, nog meer aan te sporen om na te denken over de oorzaak en de nood die hen daartoe zou moeten drijven, willen wij nog iets daarover zeggen. Want zoals het met andere dingen gaat die het geloof, de liefde en geduld betreffen, is het niet genoeg alleen te leren en te onderwijzen, maar moet men er ook dagelijks toe aansporen. Zo is het ook hier nodig te blijven prediken, opdat men niet traag en lusteloos wordt, want wij weten en merken dat de duivel zich altijd hiertegen en tegen elk christen-zijn verzet en de mensen zoveel hij kan ervan wegjaagt en wegdrijft.

Allereerst hebben wij dan de duidelijke tekst in de woorden van Christus: 'DOET DIT tot Mijn gedachtenis'. Dit zijn woorden met een opdracht en bevel, waardoor aan hen die christen willen zijn, opgedragen wordt het avondmaal te genieten. Daarom, wie discipel van Christus wil zijn — met wie Hij hier spreekt — moet er zich trouw aan houden, niet uit dwang als door mensen daartoe geprest, maar uit gehoorzaamheid aan Christus en om Hem welgevallig te zijn. Als u echter zegt: Er staat toch bij: 'Zo dikwijls u dit doet'; daarmee dwingt Hij toch niemand, maar Hij laat het over aan de vrije willekeur? Antwoord dan: Dat is waar, maar er staat niet dat men het nooit moet doen! Ja, juist omdat Hij deze woorden spreekt: 'Zo dikwijls u dit doet', is er bij inbegrepen dat men het vaak moet doen. Het is daarom erbij gezet, omdat Hij het sacrament vrij wil hebben, niet gebonden aan een bepaalde tijd zoals het Paaslam bij de Joden, dat zij elk jaar slechts eenmaal en precies op de veertiende dag van de eerste volle maan 's avonds moesten eten en geen dag later. Hij wil daarmee als het ware

zeggen: 'Ik richt een Paasfeest of avondmaal voor jullie aan, dat jullie niet precies op deze avond van het jaar eenmaal, maar dikwijls mogen genieten, wanneer en waar jullie willen al naar gelang ieders gelegenheid en behoefte, niet gebonden aan een plaats of een bepaalde tijd.' De paus heeft dit later veranderd en er weer een Joods feest van gemaakt.

Zo zie u dus, dat er niet in die zin vrijheid gelaten is, alsof men het zou mogen verachten. Want dat noem ik verachten, als men het sacrament, terwijl men niet verhinderd is, zo lange tijd voorbij laat gaan zonder er ooit naar te verlangen. Wil u zoveel vrijheid hebben, neem dan nog meer vrijheid door geen christen te zijn en niet te hoeven geloven of te bidden. Want het één zowel als het ander is Christus' gebod. Wil u echter christen zijn, dan moet u steeds van tijd tot tijd aan dit gebod voldoen en gehoorzamen. Want dit gebod moet u ertoe bewegen tot uzelf in te keren en te denken: 'Kijk, wat ben ik nou voor christen? Als ik het inderdaad was, dan zou ik toch een beetje moeten verlangen naar dat wat mijn Heere bevolen heeft te doen.'

En ja, omdat wij ons zo afwijzend daartegenover stellen, bemerkt men wel wat voor christenen wij geweest zijn onder het pausdom, namelijk dat wij uit pure dwang en vrees voor het menselijk gebod erheen zijn gegaan zonder begeerte en liefde en dat wij niet gelet hebben op het gebod van Christus. Wij echter dwingen of dringen niemand, niemand hoeft het ook te doen om ons van dienst of welgevallig te zijn. Dit moet u echter prikkelen en zelfs dwingen, dat Hij het hebben wil en dat het Hem behaagt. Door mensen moet men zich noch het geloof noch enig ander goed werk laten opleggen. Wij doen niets anders dan zeggen en vermanen wat u doen moet, niet omwille van ons, maar om uzelf. Hij lokt en trekt u. Wil u dit verachten, dan is dat voor u eigen verantwoording.

Dit moest dus eerst gezegd worden, in het bijzonder voor degenen die koud en onverschillig zijn, opdat zij over zichzelf gaan nadenken en zichzelf aansporen. Want dit is zeker waar, zoals ik bij mijzelf ervaren heb en ieder bij zichzelf kan waarnemen, dat, als men zich hieraan onttrekt, men van dag tot dag ruwer en kouder wordt en het versmaadt. In het andere geval moet men zich dit in hart en geweten afvragen en zich gedragen als een mens, die graag in de juiste verhouding tot God wil staan. Hoe meer dit nu gebeurt, des te meer wordt het hart verwarmd en ontvlamd, opdat het niet weer zal verkillen. Zeg u echter: 'Hoe dan als ik voel dat ik er niet geschikt voor ben?' Antwoord: 'Dat is mijn aanvechting ook, vooral vanuit mijn oude bestaan onder de paus, toen men zich zo heeft afgemarteld om helemaal rein te worden en dat God geen vlekje aan ons zou vinden. Daardoor zijn wij zo beschroomd geworden, dat iemand direct schrikt en zegt: 'o wee, u bent niet waardig'. Want dan beginnen de natuur en het verstand onze onwaardigheid af te meten tegenover het grote en waardevolle goed. Dan voelt men zich als een donkere lantaarn tegenover de heldere zon of als mest tegenover edelstenen en omdat men dit ziet, wil men er niet aan en wacht week na week en halfjaar na halfjaar tot men geschikt is. Wil u dus kijken naar uw eigen vroomheid en zuiverheid en wachten tot niets aan u geweten knaagt, dan zul u er nooit toe komen.

Men moet daarom de mensen onderscheiden: want aan wie brutaal en bandeloos zijn moet men zeggen, dat zij moeten wegblijven; want zij zijn niet geschikt om vergeving van zonden te ontvangen, omdat zij dat niet verlangen en niet graag vroom willen zijn. De anderen echter die niet zo ruw en lichtzinnig zijn en graag vroom zouden willen zijn, mogen zich niet van het avondmaal onthouden, al zijn zij verder ook zwak en gebrekkig. Zoals ook de heilige Hilarius gezegd heeft: 'Als een zonde niet van die aard is, dat men iemand met recht uit de gemeente zou stoten en voor een niet-christen

houden kan, moet men niet van het avondmaal wegblijven', opdat men zich het leven niet laat ontroven. Want zover zal niemand het brengen, dat hij niet veel alledaagse gebreken in zijn vlees en bloed behoudt.

Daarom moeten deze mensen leren, dat het de hoogste wijsheid is te weten dat ons sacrament niet berust op onze waardigheid. Want wij laten ons niet dopen als mensen die waardig en heilig zijn, wij gaan ook niet te biecht alsof wij rein en zonder zonde zouden zijn, maar integendeel als arme ellendige mensen en juist omdat wij onwaardig zijn, tenzij het iemand zou zijn die geen genade en vrijspraak van zonde verlangt en ook niet van plan is zich te verbeteren. Wie echter graag genade en troost wil ontvangen, moet er zichzelf heen drijven, zich door niemand laten afschrikken en als volgt spreken: 'Ik zou wel graag waardig willen zijn, maar ik kom niet wegens mijn waardigheid, maar op Uw Woord, omdat U het bevolen hebt; want ik zou graag Uw discipel willen zijn; laat mijn waardigheid dan maar thuis blijven.' Maar het is moeilijk; want dit zit ons altijd in de weg en hindert ons, namelijk dat wij meer naar onszelf kijken dan naar Christus' woord en mond. Want de natuur zou graag zó handelen, dat zij vast op eigen voeten staat; zo niet dan wil zij niet eraan beginnen. Dit is genoeg over het eerste gedeelte.

Ten tweede is er behalve het gebod ook een belofte die — zoals boven al is vermeld — ons heel sterk moet prikkelen en drijven. Want daar staan de vriendelijke, lieflijke woorden: '*Dit is Mijn lichaam, voor u gegeven*', '*Dit is Mijn bloed, voor u vergoten tot vergeving der zonden.*' Deze woorden, zo heb ik gezegd, zijn niet verkondigd aan een stok of steen, maar aan mij en u, anders had Hij evengoed kunnen zwijgen en geen sacrament instellen. Reken daarom uzelf bij deze u, zodat Hij niet tevergeefs met u spreekt. Want daarmee biedt Hij ons de gehele schat aan, die Hij voor ons uit de hemel gebracht heeft, en waartoe Hij ons ook elders allervriendelijkst lokt, zoals in Matteüs 11: 28, waar Hij zegt: *Komt tot Mij allen, die vermoeid en belast zijn, en Ik zal u rust geven.* Het is dan ook zonde en schande, dat, terwijl Hij ons zo hartelijk en trouw uitnodigt en vermaant om te komen tot ons hoogste en beste goed, wij ons zo afwijzend gedragen en net zolang eraan voorbijlopen, tot wij geheel en al koud en hard geworden zijn, zodat wij er geen verlangen of liefde meer toe hebben. Men moet immers het sacrament niet beschouwen als een schadelijk ding waarvoor men weglopen moet, maar enkel en alleen als heilzaam, troostrijk medicijn, dat u helpt en u het leven geeft voor ziel en lichaam. Want waar de ziel genezen is, daar is ook het lichaam geholpen. Waarom staan wij dan hiertegenover alsof het een vergif is waaraan men zich dood eet?

Het is wel waar, dat zij die het verachten en onchristelijk leven, het sacrament tot hun schade en veroordeling gebruiken. Want voor hen kan niets goed of heilzaam zijn, evenmin als voor een zieke die met opzet eet en drinkt wat hem door de dokter verboden is. Maar zij die hun zwakheid voelen en er graag van af zouden zijn en naar hulp verlangen, moeten het niet anders beschouwen en gebruiken dan als een kostbaar tegengif tegen het vergif dat zij in zich hebben. Want hier in het avondmaal moet u uit de mond van Christus vergeving van zonden ontvangen, Die in Zich heeft en met Zich meebrengt Gods genade en de Geest met al Zijn gaven, beschutting, bescherming en de macht tegenover dood en duivel en tegen alle ongeluk.

Zo hebt u dan van Godswege zowel het gebod als de belofte van Christus. Bovendien moet uw eigen nood die op u nek zit, u omwille van uzelf daarheen drijven, waarom dit gebieden, lokken en beloven plaatsvindt. Want Hij zegt Zelf: *Zij die gezond zijn, hebben geen geneesheer nodig, maar zij die ziek zijn* Matt. 9: 12, dat wil zeggen, wie vermoeid en belast zijn met zonde, vrees voor de dood, aanvechting van het vlees en

de duivel. Bent u nu beladen en voel u U zwakheid, kom dan met een vrolijk hart en laat u verkwikken, troosten en versterken. Want als u wilt wachten tot u dit alles kwijt bent en dat u rein en waardig tot het avondmaal komt, dan moet u voor eeuwig wegblijven. Want dan velst Hij het oordeel en zegt: ‘Bent u rein en vroom, dan hebt u Mij niet nodig, en Ik heb jou niet nodig.’ Daarom worden alleen zij onwaardig genoemd die hun gebreken niet voelen en die geen zondaars willen zijn.

Zeg u echter: ‘Wat moet ik dan doen als ik die nood niet kan voelen en geen honger en dorst heb naar het sacrament?’ Antwoord: degenen met wie het zo gesteld is dat zij er niets van voelen, heb ik geen betere raad te geven dan dat zij hun hand in eigen boezem steken en zien of zij ook van vlees en bloed zijn. Wanneer dat zo bij u is, ga dan in u eigen belang naar de brief van de heilige Paulus aan de Galatiërs 5: 19v. en hoor wat voor vruchten u vlees voortbrengt: *Het is duidelijk, zo zegt hij, wat de werken van het vlees zijn: echtbreuk, hoererij onreinheid, losbandigheid, afgoderij, toverij veten, twist, afgunst, toorn, tweedracht, partijschap, haat, moord, dronkenschap, brasserijen en dergelijke.* Kun u het dus niet voelen, geloof dan toch de Schrift die niet tegen u liegt, want die kent uw vlees beter dan u zelf. Immers de heilige Paulus concludeert verder in Rom. 7: 18: *Want ik weet, dat in mij, dat is in mijn vlees, geen goed woont.* Als de heilige Paulus zo over zijn eigen vlees durft te spreken, laten wij dan niet beter of heiliger zijn. Dat wij het echter niet voelen, is zoveel te erger. Want het is een teken dat het vlees melaats is, zodat het niets voelt en de melaatsheid toch voortwoekert en om zich heen vreet. Maar, zoals gezegd, zelfs al bent u helemaal afgestorven, geloof dan de Schrift, die het oordeel over u uitspreekt. Kortom, hoe minder u van u zonde en gebreken voelt, des te meer reden hebt u om te komen en hulp en medicijn te zoeken.

Ten tweede moet u hierop letten of u ook in de wereld bent, of als u dat niet weet, vraag het dan maar aan u bureu. Bent u in de wereld, dan moet u niet denken dat het u aan zonde en nood zal ontbreken. Begin maar eens en gedraag u zó als wilde u vroom worden en bij het Evangelie blijven; en kijk dan, of er niemand is die u vijandig wordt en die u bovendien leed, onrecht en geweld aandoet en u ook reden tot zonde en ondeugden geeft. Hebt u dat niet ondervonden, laat dan de Schrift het u zeggen, die overal van de wereld zulke duidelijke getuigenissen geeft.

Ook zult u de duivel om u heen hebben, en u zult hem niet onder de knie krijgen, want ook onze Heere Christus Zelf heeft hem niet kunnen vermijden. Wat is dan de duivel? Niets anders dan zoals de Schrift hem noemt, een leugenaar en een moordenaar. Een leugenaar, die het hart afleidt van Gods Woord en u verblindt, zodat u uw nood niet voelt en niet tot Christus kunt komen. Een moordenaar die u geen uur het leven gunt. Als u zou kunnen zien hoeveel messen, spiesen en pijlen elk ogenblik op u gericht worden, dan zou u blij worden en zo vaak u kunt tot het sacrament komen. Dat wij echter zo zeker en onachtzaam onze weg gaan, komt alleen hieruit voort, dat wij niet denken en geloven dat wij in het vlees en in de boze wereld of onder de heerschappij van de duivel leven.

Daarom probeer en oefen dit goed, keer in en onderzoek uzelf een beetje en houd u alleen aan de Schrift. Voel u ook dan nog niets, wordt het voor jou des te noodzakelijker om bij God en bij u broeder u beklag te doen. Laat u daar raad geven en voor u bidden en geef niet op totdat de steen van u hart valt. Dan zal de nood wel duidelijk worden en u zult merken dat u tweemaal dieper bent gezonken dan een andere arme zondaar en dat u het sacrament veel meer nodig hebt tegen de ellende die u helaas niet ziet. Moge God u genade schenken, opdat u het meer voelt en er des te meer honger naar krijgt, vooral omdat de duivel u zo aanvalt en u zonder ophouden

achterna zit om u gevangen te nemen en u om te brengen naar ziel en lichaam, zodat u geen uur voor hem veilig kunt zijn. Hoe gauw zou hij u niet plotseling in ongeluk en nood kunnen brengen, wanneer u het allerminst verwacht?

Dit is niet alleen gezegd ter vermaning voor ons ouderen en groteren, maar ook voor de jeugd, die men moet opvoeden in het begrijpen van de christelijke leer. Op deze wijze zou men met minder moeite de *Tien Geboden*, *het Geloof* en *het Onze Vader* aan de jeugd kunnen bijbrengen, zodat zij het graag en in ernst aanvaarden en er zich van jongs af in oefenen en er zich aan gewennen. Want het is nu toch bijna met de ouderen gedaan, zodat men dit en andere dingen niet kan vasthouden, tenzij men hen die na ons moeten komen en onze opvolgers zijn in ons ambt en werk, erin grootbrengt, zodat ook zij hun kinderen goed en heilzaam opvoeden en daardoor Gods Woord en de christenheid in stand blijven. Dus moet iedere huisvader weten, dat hij op grond van Gods bevel en gebod verplicht is zijn kinderen te leren of te laten leren wat zij moeten weten. Want omdat zij gedoopt zijn en in de christenheid opgenomen, moeten zij ook deze gemeenschap van het sacrament genieten, opdat zij ons van dienst en van nut zijn, want zij moeten toch allen ons helpen geloven, liefhebben, bidden en tegen de duivel strijden.

DEEL VI

EEN KORTE VERMANING TOT DE BIECHT

Over de biecht hebben wij altijd zo geleerd, dat zij vrij moet zijn en wij hebben de tirannie van de paus ten val gebracht, zodat wij allen van zijn dwang verlost zijn en bevrijd van de ondraaglijke last en verplichting aan de christenheid opgelegd. Want zoals wij allen ondervonden hebben, is tot nog toe niets zo moeilijk geweest als dat men iedereen gedwongen heeft te biechten op straffe van de hoogste doodzonde. Bovendien heeft men de biecht zo zwaar gemaakt en de gewetens gemarteld door de opsomming van zo velerlei zonden te verlangen, dat niemand zuiver genoeg heeft kunnen biechten. En het ergste is dit geweest, dat niemand geleerd en geweten heeft wat de biecht is en hoe nuttig en troostvol deze is. Maar zij hebben er enkel angst en hellepijn van gemaakt, omdat men ertoe gedwongen werd terwijl toch geen enkel ding zo gehaat geweest is. Deze drie zaken zijn nu van ons afgenomen en zijn vrijwillig gemaakt: wij hoeven het niet uit dwang of vrees te doen. Verder zijn wij van de kwelling verlost om zo precies alle zonden op te sommen. En bovendien hebben wij het voordeel, dat wij weten hoe men de biecht heilzaam gebruiken moet tot vertroosting en versterking van ons geweten.

Maar nu weet iedereen dit en zij hebben het helaas maar al te goed geleerd, zodat zij doen wat zij willen en van deze vrijheid zo gebruik maken alsof zij nooit moeten of hoeven te biechten. Want wat in ons voordeel is, heeft men al gauw begrepen en men heeft bijzonder gemakkelijk in zich opgenomen waar het Evangelie prettig en aangenaam is. Maar zulke zwijnen — zoals ik al eerder zei — zouden niet het Evangelie of een deel ervan moeten hebben, maar onder de paus blijven en zich laten drijven en kwellen om meer dan ooit tevoren te moeten biechten, vasten enzovoort. Want wie het Evangelie niet geloven noch daarnaar leven willen en doen wat een christen behoort te doen, die moet er ook niet van genieten. Wat zou het betekenen als u alleen het genot van het Evangelie wilt hebben en niets daarvoor wilt doen en er niets voor over hebt? Daarom willen wij niet dat aan zulke mensen iets daarvan verkondigd wordt en ook niet toestaan, dat zij in deze vrijheid delen en ervan genieten; maar wij willen de paus en zijn gelijken weer over hen laten heersen, die hen dwingt als een echte tiran. Want het gepeupel, dat aan het Evangelie niet wil gehoorzamen, heeft niets dan een gerechtsdienaar nodig, die Gods duivel en beul is. Maar voor de anderen, die het Evangelie graag horen, moeten wij altijd weer verkondigen, aandringen, prikkelen en lokken, opdat zij deze door het Evangelie aangeboden, kostbare en troostrijke schat, niet tevergeefs voorbij laten gaan. Daarom willen wij ook over de biecht spreken om de eenvoudige mensen te onderwijzen en te vermanen.

Om te beginnen heb ik gezegd dat er behalve deze biecht waarover wij hier spreken, nog tweeërlei biecht bestaat, die men meer een algemene belijdenis van alle christenen zou kunnen noemen, namelijk wanneer men alleen voor God Zelf of voor de naaste alleen biecht en om vergeving vraagt, zoals ook in het Onze Vader vervat is, als wij zeggen: *vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren* enzovoort. Ja, het hele *Onze Vader* is niet anders dan zo'n biecht. Want wat is ons gebed anders dan dat wij belijden wat wij niet hebben noch doen wat nodig is en dat wij vragen om genade en om een vrolijk geweten? Deze biecht moet zonder ophouden plaats hebben, zolang wij leven. Want daarin bestaat eigenlijk het wezen van het christen zijn, dat wij ons zondaars weten en om genade bidden.

Ook de andere biecht, die ieder aflegt tegenover zijn naaste, is eveneens in het Onze Vader begrepen, namelijk *dat wij elkaar onze schuld biechten en vergeving schenken voordat wij voor God treden en om vergeving vragen.*

Nu is het zo, dat wij allemaal tegenover elkaar schuldig staan; daarom moeten en mogen wij ook openlijk in bijzijn van iedereen biechten en niemand moet de ander schuwen. Want het is zoals het spreekwoord luidt: 'Is er één vroom, dan zijn zij het allen' en niemand doet tegenover God en de naaste wat hij doen moet. Er is echter naast de algemene schuld ook een bijzondere, als iemand een ander vertoornd heeft; daarvoor moet hij om vergeving vragen. Zo hebben wij in het Onze Vader een tweevoudige absolutie: dat ons vergeven is waarin wij schuldig zijn zowel tegenover God als tegenover de naaste, terwijl wij de naaste vergeving schenken en ons met hem verzoenen.

Behalve deze openbare, dagelijkse en noodzakelijke biecht, is er nu deze geheime biecht, die voor een broeder alleen afgelegd wordt. Deze moet ons helpen als ons iets bijzonders neerdrukt of ons aanvecht waar wij last van hebben en waar wij geen vrede mee kunnen hebben en wij evenmin sterk genoeg zijn in het geloof. Dan kunnen wij dat tegenover een broeder als klacht uitspreken, raad, troost en kracht bij hem verkrijgen wanneer of zo vaak wij willen. Want dit is niet in het gebod begrepen zoals de andere twee, maar het wordt aan willekeurig ieder die het nodig heeft, overgelaten om het te gebruiken als hij er behoefte aan heeft. Krachtens Goddelijke instelling heeft Christus Zelf Zijn christenheid de absolutie in de mond gelegd en heeft bevolen om elkaar vrijspraak voor onze zonden te geven. Wanneer nu een hart zijn zonde voelt en naar troost verlangt, vindt het hier een veilige toevlucht, omdat het Gods Woord vindt en hoort dat God hem door een mens zijn zonden kwijtscheldt en hem vrij verklaart.

Let nu goed op, zoals ik al vaak gezegd heb, dat de biecht uit twee delen bestaat. Het eerste is óns werk en doen, namelijk dat ik over mijn zonde klaag en troost en verkwikking verlang voor mijn ziel. Het andere is een werk dat God doet, Die mij door het de mens in de mond gelegde woord vrijspreekt van mijn zonden. Dit is ook het voornaamste en edelste dat de biecht aangenaam en troostrijk maakt. Nu heeft men tot nog toe alleen nadruk gelegd op ons werk en aan niets anders gedacht dan dat wij zuiver moesten biechten, en het noodzakelijkste andere deel heeft men verwaarloosd en niet verkondigd; alsof het alleen maar een goed werk was waarmee men God betalen moest. En als de biecht niet volkomen en heel precies had plaatsgevonden, zou de vrijspraak ongeldig zijn en werden de zonden niet vergeven. Daardoor heeft men de mensen zover gebracht dat ieder moest wanhopen of men wel zo zuiver kon biechten (wat inderdaad onmogelijk is) en niemands geweten rust kon vinden of op de vrijspraak vertrouwen. Zo hebben zij de goede biecht voor ons niet alleen nutteloos gemaakt, maar ook tot een moeilijk en zwaar werk met aanzienlijke schade en ondergang van zielen.

Daarom moeten wij het zo beschouwen, dat wij de twee delen scheiden en goed uit elkaar houden, en ons werk gering maar Gods Woord zeer hoog schatten en niet gaan biechten alsof wij een kostbaar werk zouden willen doen en aan Hem schenken, maar enkel en alleen het van Hem aannemen en ontvangen. U hoeft niet te komen om te zeggen hoe vroom of slecht u bent. Bent u christen, dan weet ik dat ook zo wel; bent u het niet, dan weet ik het nog veel beter. Het is echter daarom te doen, dat u uw nood klaagt en u laat helpen om een vrolijk hart en een rustig geweten te krijgen.

Hiertoe mag niemand u dwingen met geboden, maar wij zeggen het zo: wie christen is of het graag wil zijn, vindt hierin een betrouwbare raad, dat hij gaat biechten en de

kostbare schat halen. Bent u geen christen of verlangt u deze troost niet, dan laten wij u door een ander dwingen. Daarmee heffen wij de tirannie, het gebod en de dwang van de paus allemaal op, omdat die niet nodig zijn, want wij leren (zoals gezegd) als volgt: Wie niet vrijwillig en vanwege de vrijspraak gaat biechten, die moet het maar laten. Ja, ook wie gaat biechten in het vertrouwen op zijn eigen werk, omdat hij zo zuiver gebiecht heeft, moet maar wegblijven. Wij vermanen u echter, dat u moet biechten en uw nood noemen, niet omdat u het als een goed werk doet, maar omdat u hoort wat God u laat zeggen. Het Woord (zo zeg ik) of de vrijspraak moet uw aandacht hebben; dat moet u hoog en kostbaar achten als een uitnemende, grote schat en dit aannemen met eerbied en dankbaarheid.

Als men dit breed zou uitleggen en daarnaast de noodzaak die ons daartoe bewegen en prikkelen moet, zou aantonen, dan zou er niet zoveel dwang nodig zijn, maar ieder zou door zijn eigen geweten gedrongen en benauwd gemaakt er vrolijk van worden. Hij zou doen als een arme, ellendige bedelaar, die hoort dat men ergens een royale gift aan geld of kleren uitdeelt. Dan is er geen politie nodig die hem voortdrijft en slaat, hij zou er vanzelf wel uit alle macht heenlopen om het niet te missen. Wanneer men er nu — zonder te zeggen waarom — een gebod van zou maken, dat alle bedelaars daarheen moesten lopen en men zou verzwijgen wat men daar zou moeten zoeken en halen, wat zou dit anders zijn dan dat men met tegenzin erheen zou gaan en niet verwachtte daar iets te behalen, maar te zien zou krijgen hoe arm en ellendig de bedelaar is? Men zou daaruit niet veel vreugde en troost putten, maar het gebod des te meer gaan haten.

De predikers van de paus hebben tot nu toe juist over deze voortreffelijke, rijke gave en deze onuitsprekelijke schat gezwegen en zij hebben daarmee de massa opgejaagd, opdat duidelijk zou blijken wat voor onreine en afzichtelijke mensen wij waren. Wie zou dan graag gaan biechten? Wij echter zeggen niet, dat men moet zien hoe vuil u bent en zich daaraan spiegelen, maar wij geven de raad en zeggen: Bent u arm en ellendig, ga er dan heen en gebruik het heilzame medicijn. Wie dan zijn ellende en nood voelt, zal wel zo'n verlangen daarnaar krijgen, dat hij met vreugde komt toelopen. Wie daar niet om geven en niet vanzelf komen, laten wij hun gang gaan. Zij moeten echter weten dat wij ze niet als christenen beschouwen.

Zo leren wij nu wat een voortreffelijk, kostbaar en troostrijk ding de biecht is en wij dringen erop aan, dat men gezien onze grote nood zo'n kostbaar goed niet moet verachten. Bent u nu een christen, dan hebt u op geen enkel punt mijn aandringen noch een pauselijk bevel nodig, maar zul u uzelf er wel toe dwingen en mij vragen daaraan deel te mogen krijgen. Als u het echter wilt verachten en zo, zonder gebiecht te hebben, trots wilt doorleven, dan is dit tenslotte ons oordeel, dat u geen christen bent en ook het sacrament niet zult ontvangen. Want u veracht wat geen christen verachten mag en u maakt daardoor dat u geen vergeving van zonden ontvangen kunt. En het is een zeker teken dat u ook het Evangelie veracht.

Kortom, wij willen van geen dwang weten. Met wie echter onze prediking en vermaning niet hoort of gehoorzaamt hebben wij niets te maken; hij zal ook geen deel hebben aan het Evangelie. Indien u christen was, zou u blij worden, al zou u er meer dan honderd mijl voor moeten lopen en u zou u niet laten dwingen, maar zelf komen en ons dwingen. Want hier moet de dwang omgekeerd worden, dat wij onder het gebod komen en u in vrijheid komt; wij pressen niemand, maar verdragen dat men ons prest, zoals men ons ook dwingt om te prediken en het sacrament te bedienen.

Daarom, als ik vermaan om te gaan biechten, dan doe ik niets anders dan te vermanen

een christen te zijn. Wanneer ik u daartoe breng, dan heb ik u ook wel tot de biecht gebracht. Want wie ernaar verlangen om van harte vrome christenen te zijn en vrij te worden van hun zonden en een vrolijk geweten willen hebben, die hebben al echte honger en dorst, zodat zij naar het brood snakken zoals een opgejaagd hert, brandend van hitte en dorst. Zoals Ps. 42: 2 zegt: *Zoals een hert schreeuwt naar de waterbeken, zo schreeuwt mijn ziel naar U, o God*, dat is: zo sterk hij smacht naar de frisse bron, zo sterk smacht ik naar Gods Woord of vrijspraak en naar het sacrament enzovoort. Kijk, zo zou men goed over de biecht leren; zo zou men begeerte en liefde ervoor wekken, zodat de mensen zouden komen en ons meer dan ons lief is zouden nalopen. De papisten laten wij zichzelf en anderen kwellen en martelen, die deze schat niet achten en voor zichzelf toesluiten. Ons past het echter de handen op te heffen, God te loven en te danken, dat wij tot deze kennis en genade gekomen zijn.

Dr. Martin Luthers

Kleiner Katechismus mit Erklärungen

Voorwoord van Dr. Martin Luther

Martin Luther aan alle getrouwe en vrome herders en leraars.

Genade, barmhartigheid en vrede in onze Heere Jezus Christus.

De treurige, ellendige nood, die ik onlangs als kerkvisitator heb leren kennen, heeft mij gedwongen en gedrongen tot het opstellen van deze catechismus of onderwijzing in de christelijke leer in beknopte, simpele en eenvoudige vorm. Ach, lieve, God, hoeveel ellende heb ik toen gezien. De gewone man, vooral in de dorpen, weet volstrekt niets van de christelijke leer en helaas zijn veel geestelijken zo goed als geheel ongeschikt en onbekwaam voor het onderwijs. En toch moeten ze allen christenen heten, zijn ze gedoopt en ontvangen ze het heilig sacrament, hoewel ze noch het Onze Vader, noch het Geloof, noch de Tien geboden kennen en voortleven als stom vee en als domme varkens. Maar wel hebben zij, nu het Evangelie gekomen is, heel goed geleerd van alle vrijheid meesterlijk misbruik te maken. O, jullie bisschoppen, hoe willen jullie voor Christus verantwoorden, dat jullie het volk zo schandelijk hebben laten lopen en jullie ambt geen moment hebben behartigd? Als het ongeluk jullie maar niet inhaalt. Jullie verbieden het gebruik van één gestalte en dringen aan op het houden van jullie menselijke wetten, maar jullie vragen er ondertussen niet naar, of men het Onze Vader, het Geloof, de Tien Geboden of welk woord van God ook maar kent. Voor eeuwig ach en wee over jullie hoofd!

Daarom bid ik om Gods wil jullie allen, mijn beste heren en broeders, die herders of leraars zijn, om jullie ambt ter harte te nemen, jullie te ontfermen over het volk, en vooral de jeugd, de catechismus bij te brengen en wie het zelf niet beter kan, laat die deze tekst en uitleg vóór zich nemen en die aan het volk van woord tot woord voorzeggen, namelijk als volgt.

In de eerste plaats moet de leraar er vooral voor oppassen geen verschillende tekst en uitleg van de Tien Geboden, het Onze Vader, het Geloof, de sacramenten enzovoort te gebruiken, maar dat hij één en dezelfde tekst neemt en daar dan bij blijft en zich steeds, jaar in jaar uit, daaraan houdt. Want het jonge en eenvoudige volk moet men met één vaste tekst en uitleg onderwijzen. Als men vandaag zo en een jaar later weer anders onderwijst, alsof het voor verbetering vatbaar is, worden ze heel gemakkelijk in de war gebracht. En daarmee gaan alle moeite en arbeid verloren. Dat hebben onze gewaardeerde kerkvaders ook goed ingezien, want zij hebben het Onze Vader, het Geloof, de Tien Geboden steeds in dezelfde vorm gebruikt. Daarom moeten wij ook aan het jonge, eenvoudige volk deze hoofdstukken leren, zonder een lettergreep te veranderen of zonder het hun het ene jaar anders dan in het andere voor te houden en voor te zeggen. Daarom: kies welke vorm u wilt, maar houd u daar altijd aan. Wanneer u echter voor geleerde en verstandige mensen preekt, dan mag u hun uw geleerdheid laten zien en het rond deze onderwerpen zo bont maken en meesterlijk van zoveel kanten belichten, als u maar kunt. Maar houd u bij de jongelui aan een bepaalde, altijd gelijke vorm en wijze en leer hun eerst de hoofdzaken, namelijk de Tien Geboden, het Geloof, het Onze Vader enzovoort. Volg de tekst woord voor

woord, zodat ze het ook kunnen nazeggen en van buiten leren.

Hun echter, die niet willen leren, moet u zeggen dat ze Christus verloochenen en geen christenen zijn. Zij mogen ook niet tot het sacrament worden toegelaten, geen kind ten doop houden en ook geen deel van de christelijke vrijheid gebruiken, maar ze moeten gewoon maar weer naar de paus en zijn rechters, ja, naar de duivel zelf verwezen worden. Bovendien moeten hun ouders en bazen eten en drinken aan hen onthouden, en hen erop wijzen dat de vorst zulk onbehouden volk uit het land wil jagen enzovoort.

Want, hoewel men niemand tot het geloof dwingen kan noch mag, moet men toch de massa ertoe aanzetten en drijven, opdat zij weten wat goed en verkeerd is onder hen bij wie zij willen wonen, in hun onderhoud voorzien en leven. Want wie in een stad wil wonen, moet het stadsrecht kennen waarvan hij gebruik wil maken en zich eraan houden, of hij nu —wat God geve— gelooft of dat hij in zijn hart een schurk of een boef is.

In de tweede plaats: wanneer zij eenmaal de tekst goed kennen, leer hun die dan daarna ook begrijpen, zodat zij weten wat ermee bedoeld wordt, neem dan weer dit boekje of een andere korte uitleg, welke u maar wilt, maar blijf er dan bij en verander er geen lettergreep aan, zoals al met betrekking tot de tekst boven is opgemerkt. En neem er de tijd voor. Want het is niet nodig, dat u alle hoofdstukken in één keer behandelt, maar doe het stuk voor stuk. Wanneer zij eerst het eerste gebod goed begrijpen, ga dan over naar het tweede, en zo verder. Anders worden ze zo overstelpt, dat ze er niet één goed onthouden.

In de derde plaats: als u hun nu zo'n kleine catechismus geleerd hebt, neem dan vervolgens een grotere catechismus ter hand en geef hun een rijker en breder inzicht. Geef bij elk gebod, elke bede en elk hoofdstuk uitvoerig uitleg over de verschillende effecten, het nut, het voordeel, het gevaar en de schade, zoals die uitgebreid te vinden zijn in de vele boeken die daarover zijn geschreven. En leg in het bijzonder nadruk op juist dat gebod en dat onderwerp, waaraan het bij uw volk het meest schort. Bijvoorbeeld het zevende gebod over diefstal moet u bij handwerkers en kooplui, maar ook bij boeren en bedienden naarstig behandelen, want bij zulke mensen is allerlei oneerlijkheid en dieverij groot. Evenzo moet u het vierde gebod aan de orde stellen bij kinderen en de gewone man, opdat zij rustig, getrouw, gehoorzaam en vredelievend zijn. Daarbij moet u steeds aan de hand van veel voorbeelden uit de Schrift laten zien hoe God zulke mensen gestraft of gezegend heeft.

Spoor op dit punt vooral ook de overheid en de ouders aan, dat ze goed regeren en de kinderen naar school sturen. Wijs erop dat zij verplicht zijn om dit te doen en wat voor vervloekte zonde zij begaan als ze het nalaten. Want zij ondermijnen en verwoesten daardoor zowel het rijk van God als dat van de wereld en zijn de ergste vijanden van zowel God als van de mensen. Onderstreep nog eens wat voor een vreselijke schade zij aanrichten, als zij niet helpen kinderen op te leiden tot herders, leraars, beambten enzovoort en dat God hen daarvoor verschrikkelijk zal straffen. Want het is noodzakelijk om daarover hier en nu te prediken. Het is niet te zeggen hoe zwaar ouders en overheid hierin zondigen. De duivel heeft ook hiermee iets gruwelijks in de zin.

Ten slotte. Omdat het thans met de tirannie van de paus gedaan is, willen de mensen het sacrament niet meer ontvangen en verachten het. Het is echter nodig hen daartoe aan te sporen, maar dan wel op zo'n manier, dat wij niemand tot het geloof of tot

deelneming aan het sacrament dwingen en er ook geen wet, geen tijd of plaats voor vaststellen. Wij moeten echter zo prediken, dat zij zonder onze wet zichzelf er toe aanzetten en ons als herders en leraars er zelfs toe dwingen het sacrament te bedienen. U kunt dit doen door te zeggen: wie het sacrament niet ten minste een keer of vier per jaar ontvangt of begeert, loopt gevaar het sacrament te verachten en geen christen te zijn, evenmin als hij een christen is, die het Evangelie niet gelooft of er geen gehoor aan geeft. Want Christus heeft niet gezegd: 'Laat of veracht dit', maar: *Doet dit, telkens wanneer gij hieruit drinkt* 1 Kor. 11: 25 enzovoort. Hij wil het werkelijk gedaan en volstrekt niet nagelaten of veracht hebben. 'D O E T dit', zegt Hij.

Als iemand het sacrament niet hoogacht, is dit een teken dat hij geen zonde, geen vlees, geen duivel, geen wereld, geen dood, geen gevaar, geen hel kent. Dat wil zeggen dat hij daar niets van gelooft, hoewel hij er wel tot over de oren in zit en daarom dubbelop bij de duivel hoort. Aan de andere kant heeft hij ook geen behoefte aan genade, leven, paradijs, hemelrijk, Christus, God of enig goeds. Want als hij zou geloven zoveel kwaads in zich en zoveel goeds nodig te hebben, zou hij het sacrament, waarin zoveel hulp tegen het kwaad en zoveel goeds gegeven wordt, niet zo veronachtzamen. Men zou hem ook niet met een gebod tot het sacrament hoeven te dwingen, maar hij zou zelf hard komen aanlopen, zichzelf er toe dwingen en er bij u op aandringen hem het sacrament te geven.

Daarom mag u er geen wet van maken, zoals de paus. Meet alleen maar het voor- en nadeel, de noodzakelijkheid en het nut, het gevaar en het heil die in dit sacrament zijn gelegen, breed uit, dan zullen de mensen vanzelf wel komen zonder dat u hen dwingt. Komen zij echter niet, laat ze maar gaan en zeg maar dat wie zijn eigen grote nood en Gods genadige hulp niet onderkent en ervaart, aan de duivel toebehoort. Wanneer u hen echter niet aanspoort, of er weer een wet en vergif van maakt, dan is het jouw schuld als zij het sacrament verachten. Ze kunnen toch niet anders dan traag zijn, als u slaapt en zwijgt? Daarom, herder en leraar, let op. Ons ambt is thans iets anders dan het onder de paus was; het is nu ernstig en heilzaam geworden. Daarom brengt het nu veel meer moeite en werk, gevaar en aanvechting, maar weinig beloning en dank in de wereld met zich mee. Maar Christus wil Zelf ons loon zijn, indien wij getrouw ons werk doen. Daartoe helpe ons de Vader van alle genade, aan Wie lof en dank zij in eeuwigheid door Christus, onze Heer. Amen.

Hoofdstuk I

De Tien Geboden

Ik ben de Heere, uw God.

HET EERSTE GEBOD

Gij zult geen andere goden hebben.

Wat is dat? Antwoord:

Wij moeten God boven alle dingen vrezen, liefhebben en vertrouwen.

HET TWEEDE GEBOD

Gij zult de naam van de Heere, uw God, niet misbruiken, want de Heere zal niet onschuldig houden wie zijn naam ijdel gebruikt.

Wat is dat? Antwoord:

Wij moeten God vrezen en liefhebben, dat wij zijn naam niet gebruiken in vloeken,

eden, tovenarij, leugen of bedrog, maar Hem in elke nood aanroepen, bidden, loven en danken.

HET DERDE GEBOD

Gij zult de rustdag heiligen.

Wat is dat? Antwoord:

Wij moeten God vrezen en liefhebben, dat wij de prediking en Zijn Woord niet verachten, maar dit heilig houden, gaarne horen en leren.

HET VIERDE GEBOD

Gij zult uw vader en uw moeder eren.

Wat is dat? Antwoord:

Wij moeten God vrezen en liefhebben, dat wij onze ouders en heren niet verachten of vertoornen, maar hen in ere houden, dienen, gehoorzamen, liefhebben en waarderen.

HET VIJFDE GEBOD

Gij zult niet doden.

Wat is dat? Antwoord:

Wij moeten God vrezen en liefhebben, dat wij onze naaste aan zijn lichaam geen schade noch leed doen, maar hem bijstaan en helpen in alle lichamelijke noden.

HET ZESDE GEBOD

Gij zult niet echtbreken.

Wat is dat? Antwoord:

Wij moeten God vrezen en liefhebben, dat wij zuiver en ingetogen leven in woorden en daden en dat ieder zijn echtgenoot liefheeft en in ere houdt.

HET ZEVENDE GEBOD

Gij zult niet stelen.

Wat is dat? Antwoord:

Wij moeten God vrezen en liefhebben, dat wij onze naaste zijn geld of goed niet ontnemen, noch dit door vervalste waar of bedrieglijke handel ons toeëigenen, maar hem helpen zijn goed en broodwinning te verbeteren en te bewaren.

HET ACHTSTE GEBOD

Gij zult geen vals getuigenis spreken tegen uw naaste.

Wat is dat? Antwoord:

Wij moeten God vrezen en liefhebben, dat wij onze naaste niet belasteren, verraden, kwaad van hem spreken of hem een slechte naam bezorgen, maar hem verontschuldigen, goed van hem spreken en alles ten beste keren.

HET NEGENDE GEBOD

Gij zult niet begeren het huis van uw naaste.

Wat is dat? Antwoord:

Wij moeten God vrezen en liefhebben, dat wij niet met list trachten het erfgoed of huis van onze naaste te krijgen en het onder een schijn van recht in ons bezit te brengen, maar hem bijstaan en helpen om het te behouden.

HET TIENDE GEBOD

Gij zult niet begeren de vrouw van uw naaste, noch zijn dienstknecht, dienstmaagd,

vee of iets dat het zijne is.

Wat is dat? Antwoord:

Wij moeten God vrezen en liefhebben, dat wij de vrouw, de huisgenoten of het vee van onze naaste niet weglukken, aan hem onttrekken of hem afhandig maken, maar hen aansporen om te blijven en te doen wat zij behoren te doen.

Wat zegt God nu van al deze geboden? Antwoord:

Hij spreekt aldus:

Ik, de Heere uw God, ben een jaloers God, Die de ongerechtigheid der vaders bezoek aan de kinderen tot in het derde en vierde geslacht van hen die Mij haten. Maar aan hen die Mij liefhebben en mijn geboden onderhouden, doe Ik barmhartigheid tot in duizend geslachten.

Wat is dat? Antwoord:

God dreigt allen te straffen, die deze geboden overtreden. Daarom moeten wij Zijn toorn vrezen en niet tegen deze geboden handelen. Hij belooft echter genade en alle goeds aan allen, die deze geboden houden. Daarom moeten wij Hem ook liefhebben en vertrouwen en gaarne doen naar zijn geboden.

Hoofdstuk II

Het Geloof

Het eerste artikel

VAN DE SCHEFPING

Ik geloof in God, de almachtige Vader, SCHEPPER van hemel en aarde.

Wat is dat? Antwoord:

Ik geloof, dat God mij met alle schepselen heeft geschapen, mij lichaam en ziel, ogen, oren en alle leden, verstand en alle zintuigen gegeven heeft en voortdurend onderhoudt; bovendien kleding en schoeisel, eten en drinken, huis en hof, vrouw en kind, akker, vee en alle goederen schenkt; mij met al wat nodig is voor lichaam en leven rijkelijk en dagelijks verzorgt; mij tegen alle gevaar beschermt en voor alle kwaad behoedt en bewaart; en dat alles uit louter vaderlijke, Goddelijke goedheid en barmhartigheid, zonder dat ik het verdiend heb of waardig ben. Voor dit alles moet ik Hem danken en loven, dienen en gehoorzaam zijn. Dat is zeker waar.

Het tweede artikel

VAN DE VERLOSSING

Ik geloof in Jezus Christus, zijn enige Zoon, onze HEERE, die ontvangen is van de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria, Die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven, nedergedaald ter helle, ten derden dage opgestaan van de doden, opgevaren ten hemel, zittend ter rechterhand van God, de almachtige Vader, vanwaar Hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden.

Wat is dat? Antwoord:

Ik geloof, dat Jezus Christus, waarachtig God, van de Vader in eeuwigheid geboren en ook waarachtig mens, uit de maagd Maria geboren, mijn Heere is, Die mij, verloren en veroordeeld mens, heeft verlost, verworven en bevrijd van alle zonden, de dood en de macht van de duivel, niet met goud of zilver, maar met Zijn heilig, kostbaar bloed en met Zijn onschuldig lijden en sterven, opdat ik Zijn eigendom ben en in Zijn rijk

onder Hem zal leven en Hem zal dienen in eeuwige gerechtigheid, onschuld en zaligheid, gelijk Hij opgestaan is uit de dood, leeft en regeert in eeuwigheid. Dat is zeker waar.

Het derde artikel

VAN DE HEILIGING

Ik geloof in de Heilige Geest, een heilige, christelijke kerk, de gemeenschap der heiligen, vergeving van de zonden, opstanding van het vlees en een eeuwig leven. Amen.

Wat is dat? Antwoord:

Ik geloof, dat ik niet uit mijn eigen verstand of kracht in Jezus Christus, mijn Heere, geloven of tot Hem komen kan, maar de Heilige Geest heeft mij door het Evangelie geroepen, met Zijn gaven verlicht, in het rechte geloof geheiligd en staande gehouden; gelijk Hij de gehele christenheid op aarde roept, vergadert, verlicht, heiligt en bij Jezus Christus staande houdt in het ware, enige geloof; in welke christenheid Hij mij en alle gelovigen dagelijks alle zonden rijkelijk vergeeft en op de jongste dag mij en alle doden zal opwekken en mij met alle gelovigen in Christus een eeuwig leven zal geven. Dat is zeker waar.

Hoofdstuk III

Het Onze Vader

Onze Vader die in de hemelen zijt.

Wat is dat? Antwoord:

God wil ons daarmee aanmoedigen om te geloven, dat Hij werkelijk onze Vader is en wij werkelijk zijn kinderen zijn, opdat wij getroost en vol vertrouwen Hem bidden, zoals liefhebbende kinderen hun vader iets vragen.

DE EERSTE BEDE

Uw naam worde geheiligd.

Wat is dat? Antwoord:

Gods naam is in zichzelf al heilig, maar wij bidden in deze bede, dat Hij ook bij ons heilig mag worden.

Hoe geschiedt dat? Antwoord:

Als het Woord van God onvervalst en zuiver geleerd wordt en wij er ook heilig, als kinderen van God, naar leven. Help ons daartoe, lieve Vader in de hemel! Wie echter anders leert en leeft dan het Woord Gods leert, die ontheiligt onder ons de naam van God. Bewaar ons daarvoor, hemelse Vader.

DE TWEEDE BEDE

Uw rijk kome.

Wat is dat? Antwoord:

Gods rijk komt ook wel zonder ons gebed, uit zichzelf, maar wij bidden in deze bede, dat het ook tot ons mag komen.

Hoe geschiedt dat? Antwoord:

Als de hemelse Vader ons Zijn Heilige Geest geeft, zodat wij zijn heilig Woord door zijn genade geloven en godvruchtig leven, hier op aarde en later eeuwig.

DE DERDE BEDE

Uw wil geschiede, gelijk in de hemel, also ook op de aarde.

Wat is dat? Antwoord:

Gods goede, genadige wil geschiedt ook wel zonder ons gebed, maar wij bidden in deze bede, dat hij ook bij ons mag geschieden.

Hoe geschiedt dat? Antwoord:

Als God alle snode plannen en kwaadwilligheid breekt en verijdelt — zoals de duivel, de wereld en de wil van ons vlees, die trachten te beletten, dat wij Gods naam heiligen en dat Zijn rijk komt —, maar ons sterkt en bevestigt in Zijn Woord en in het geloof tot aan ons einde. Dat is Zijn genadige, goede wil.

DE VIERDE BEDE

Geef ons heden ons dagelijks brood.

Wat is dat? Antwoord:

God geeft het dagelijks brood ook wel zonder ons gebed, ook aan alle slechte mensen, maar wij bidden in deze bede dat Hij ons geve dit te erkennen en ons dagelijks brood met dankzegging te ontvangen.

Wat wordt met dagelijks brood bedoeld? Antwoord:

Alles wat tot voeding en onderhoud van ons leven dient, zoals eten, drinken, kleding, schoenen, huis, hof, akker, vee, geld, bezit, een goede echtgenoot, goede kinderen, een goed huishouden, goede en trouwe overheden, een goede samenleving, goed weer, vrede, gezondheid, orde en eer, goede vrienden, trouwe burens en dergelijke.

DE VIJFDE BEDE

En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren.

Wat is dat? Antwoord:

Wij bidden in deze bede, dat de Vader in de hemel onze zonde niet wil aanzien en niet vanwege onze zonden dit gebed gehoor ontzegt, want wij zijn niets van hetgeen waarom wij bidden waardig en hebben het ook niet verdiend.

Maar wij bidden dat Hij ons alles moge geven uit genade, want wij zondigen dagelijks veel en verdienen niets dan enkel straf. Daarom willen wij dan ook onzerzijds hartelijk vergeven en graag weldoen aan hen die tegen ons zondigen.

DE ZESDE BEDE

En leid ons niet in verzoeking.

Wat is dat? Antwoord:

God brengt weliswaar niemand in verzoeking, maar wij bidden in deze bede, dat God ons wil bewaren en staande houden, opdat de duivel, de wereld en ons vlees ons niet bedriegen en verleiden tot ongeloof, vertwijfeling of andere grote en zware zonden en opdat wij, als wij daardoor aangevochten worden, ten slotte toch overwinnen en de zege behouden mogen.

DE ZEVENDE BEDE

Maar verlos ons van het kwade.

Wat is dat? Antwoord:

Wij bidden in deze bede, alles samenvattend, dat de Vader in de hemel ons van allerlei kwaad aan lichaam en ziel, goed en eer verlossen moge en ten slotte, als ons laatste uur komt, ons een zalig einde schenken zal en ons in genade uit dit tranendal tot Zich zal nemen in de hemel.

Want U is het rijk en de kracht en de heerlijkheid tot in eeuwigheid. Amen.

Wat is Amen? Antwoord:

Dat ik er zeker van moet zijn, dat zulke gebeden de Vader in de hemel aangenaam zijn en verhoord worden. Want Hij Zelf heeft ons geboden zo te bidden en heeft beloofd, dat Hij ons zal verhoren. Amen wil zeggen: ja, het zal zeker zo geschieden.

Hoofdstuk IV

Het sacrament van de heilige doop

Ten eerste: wat is de doop? Antwoord:

De doop is niet enkel gewoon water, maar het water dat in Gods gebod begrepen en met Gods Woord verbonden is.

Welk woord Gods? Antwoord:

Het woord dat onze Heere Christus spreekt aan het slot van het evangelie van Matteüs: *Gaat heen in de gehele wereld, leert alle volken en doopt hen in de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest* 28: 19.

Ten tweede: wat schenkt of biedt de doop? Antwoord:

De doop werkt vergeving van zonden, verlost van de dood en de duivel en geeft de eeuwige zaligheid aan allen die geloven wat de woorden en beloften Gods zeggen.

Welke zijn die woorden en beloften van God? Antwoord:

Die, welke onze Heere Christus spreekt aan het slot van het evangelie van Marcus: *Wie gelooft en gedoopt wordt, zal zalig worden, maar wie niet gelooft, zal veroordeeld worden* 16: 16.

Ten derde: hoe kan water zulke grote dingen doen? Antwoord:

Water doet het zeker niet, maar het Woord van God, dat met en bij het water is en het geloof, dat op het Woord van God in het water vertrouwt, want zonder Gods Woord is het water gewoon water en geen doop, maar met het Woord van God is het een doop, dat is een genaderijk water van leven en 'een bad van de nieuwe geboorte in de Heilige Geest', zoals Paulus zegt in het derde hoofdstuk van de brief aan Titus 5: 8: *God maakt ons zalig door het bad der wedergeboorte en der vernieuwing door de Heilige Geest, die Hij rijkelijk over ons heeft uitgestort door Jezus Christus, onze Heiland, opdat wij, gerechtvaardigd door Zijn genade, erfgenamen van het eeuwige leven zouden worden, op grond van de hoop.* Dat is zeker waar.

Ten vierde: wat betekent dan dit dopen met water? Antwoord:

Het betekent, dat de oude Adam in ons door dagelijks berouw en boete verdrongen moet worden en sterven met alle zonden en boze lusten en dat er daarentegen dagelijks een nieuw mens tevoorschijn moet komen en opstaan om in rechtvaardigheid en reinheid voor God eeuwig te leven.

Waar staat dat geschreven? Antwoord:

Paulus zegt in het zesde hoofdstuk van de brief aan de Romeinen 6: 4: *Wij zijn met Christus door de doop begraven in de dood, opdat, gelijk Christus van de doden opgewekt is door de heerlijkheid van de Vader, ook wij in een nieuw leven zouden wandelen.*

Hoofdstuk V

Het sacrament van het Heilig Avondmaal

Wat is het sacrament van het Heilig Avondmaal? Antwoord:

Het is het ware lichaam en bloed van onze Heere Jezus Christus onder brood en wijn ons christenen te eten en te drinken gegeven en door Christus Zelf ingesteld.

Waar staat dat geschreven? Antwoord:

De heilige evangelisten Matteüs 26: 26-28, Marcus 14: 22-24 en Lucas 22: 19-20 en ook de heilige Paulus 1 Kor. 11:23-25 schrijven het volgende: *In de nacht, toen onze Heere Jezus Christus verraden werd, nam Hij het brood, dankte, brak het en gaf het aan zijn discipelen en zei: Neemt en eet, dit is Mijn lichaam, dat voor u gegeven wordt; doet dit tot Mijn gedachtenis.*

Evenzo nam Hij de beker na de maaltijd, dankte, gaf hun die en zei: Neemt en drinkt allen daaruit. Deze beker is het nieuwe testament in mijn bloed, dat voor u vergoten wordt tot vergeving van zonden; doet dit, zo dikwijls gij die drinkt, tot Mijn gedachtenis.

Wat biedt ons dit eten en drinken? Antwoord:

Dat zeggen ons deze woorden: ‘Voor u gegeven’ en ‘vergoten tot vergeving van zonden’, namelijk dat ons in dit sacrament vergeving van zonden, leven en zaligheid door die woorden gegeven worden; want waar vergeving van zonden is, daar is ook leven en zaligheid.

Hoe kan lichamelijk eten en drinken zulke grote dingen doen? Antwoord:

Eten en drinken doen het ook niet, maar de woorden die er staan: ‘Voor u gegeven en vergoten tot vergeving van zonden.’ Deze woorden zijn naast het lichamelijk eten en drinken de hoofdzaak van dit sacrament. En wie deze woorden gelooft, die heeft wat zij zeggen en uitdrukken, namelijk ‘vergeving van zonden’.

Wie ontvangt dan dit sacrament op waardige wijze? Antwoord:

Vasten en zich lichamelijk voorbereiden is wel een goede vorm van zelftucht, maar eerst die mens is werkelijk waardig en goed voorbereid, die deze woorden gelooft: ‘Voor u gegeven en vergoten tot vergeving van zonden.’ Wie echter deze woorden niet gelooft, of twijfelt, die is onwaardig en onvoorbereid, want het woord ‘voor u’ vraagt louter gelovige harten.

Het sleutelambt en de biecht

Wat is het sleutelambt? Antwoord:

Het sleutelambt is de bijzondere macht, die Christus aan Zijn kerk op aarde heeft gegeven, om de boetvaardigen de zonde te vergeven, doch de onboetvaardigen de zonde te behouden, zolang zij geen boete doen.

Waar staat dat geschreven? Antwoord:

In Matteüs hoofdstuk zestien: 19 zegt Christus tot Petrus:

Ik zal u de sleutels geven van het koninkrijk der hemelen, en wat u op aarde binden zult, zal gebonden zijn in de hemelen, en wat u op aarde ontbinden zult, zal ontbonden zijn in de hemelen.

En in Johannes hoofdstuk twintig: 22 spreekt Christus:

Ontvangt de Heilige Geest. Wie u hun zonden kwijtscheldt die zijn ze kwijtgescholden; wie u ze toerekent, die zijn ze toegerekend.

Wat is de biecht? Antwoord:

De biecht omvat twee dingen: ten eerste dat men de zonden belijdt, ten tweede dat men de vergeving van hem, aan wie men de zonde belijdt, ontvangt als van God Zelf, en er volstrekt niet aan twijfelt, maar vast gelooft dat de zonden daardoor bij God in de hemel vergeven zijn.

Welke zonden moet men belijden? Antwoord:

Voor God moeten wij belijden dat wij schuldig zijn aan alle zonden, ook aan die, waarvan we ons niet bewust zijn, zoals wij in het Onze Vader doen; maar voor degene die onze biecht aanhoort, moeten wij alleen die zonden belijden die wij beseffen en die ons geweten kwellen.

Hoe komen wij tot de kennis daarvan? Antwoord:

Door ons leven te bezien in het licht van de Tien Geboden — al naar gelang wij vader, moeder, zoon of dochter zijn, en in welk beroep of dienst dan ook —, of wij daarin ongehoorzaam, ontrouw, traag, toornig, tuchteloos, afgunstig, twistziek zijn geweest, of wij iemand leed aangedaan hebben door woorden of daden, of wij iets gestolen of verwaarloosd hebben, of iemand nadeel hebben berokkend.

Gebeden

Ochtendzegen

's Morgens bij het opstaan zul u zeggen:

'In de naam van God, Vader, Zoon en Heilige Geest. Amen.'

Daarna zegt u geknield of staand het Geloof en het Onze Vader op Als u wilt, kun u dit gebed erbij zeggen:

'Ik dank U, mijn hemelse Vader door Jezus Christus, uw lieve Zoon, dat U mij deze nacht voor alle schade en gevaar hebt behoed, en ik bid U, dat U mij deze dag ook wilt behoeden voor zonden en alle kwaad, opdat alles wat ik doe en heel mijn leven U behagen mag.

Want ik beveel mijzelf, mijn lichaam en mijn ziel, en alles in uw handen. Laat uw heilige engel bij mij zijn, zodat de boze vijand geen macht over mij krijgt. Amen.'

En dan vrolijk aan het werk en een lied gezongen, zoals dat van de Tien Geboden of wat verder bij u opkomt.

Avondzegen

's Avonds bij het naar bed gaan zul u zeggen:

'In de Naam van God, Vader, Zoon en Heilige Geest. Amen.'

Daarna zegt u geknield of staand het Geloof en het Onze Vader op. Als u wilt kunt u dit gebed erbij zeggen:

'Ik dank U, mijn hemelse Vader door Jezus Christus, uw lieve Zoon, dat U mij deze dag genadig hebt behoed, en ik bid U, wil mij al mijn zonde, alles waarin ik verkeerd gedaan heb, vergeven en mij deze nacht genadig behoeden.

Want ik beveel mijzelf, mijn lichaam en ziel, en alles in uw handen. Laat uw heilige engel bij mij zijn, zodat de boze vijand geen macht over mij krijgt. Amen.'

En dan vlug en vrolijk gaan slapen.

Tafelzegen

De kinderen en andere leden van de huishouding moeten met gevouwen handen en eerbiedig aan tafel gaan staan en zeggen:

‘Alle ogen wachten op U, o Heere en U geeft ze hun spijs te zijner tijd. U doet Uw hand open en verzadigt met welbehagen al wat leeft’ Naar Ps. 145: 15-16.

Dan het Onze Vader en het volgende gebed:

‘HEERE God, hemelse Vader, zegen ons en deze Uw gaven die wij uit Uw milde goedheid ontvangen. Door Jezus Christus, onze HEERE. Amen.’

Dankgebed

Ook na het eten moeten zij eveneens met gevouwen handen en eerbiedig zeggen: ‘Dankt de HEERE, want Hij is vriendelijk en zijn goedheid is tot in eeuwigheid; Die spijze geeft aan al wat leeft, Die het vee zijn voer geeft, de jonge raven als zij tot Hem roepen. Hij heeft geen behagen in de kracht van het paard, geen welgevallen in de sterke benen van een man. De Heere heeft welbehagen in wie Hem vrezen en op Zijn goedheid wachten’ Naar Ps. 106: 1, 136: 25, 147: 9-11.

Dan het Onze Vader en het volgende gebed:

‘Wij danken U, Heere onze God en Vader, door Jezus Christus onze Heere voor al Uw weldaden, U die leeft en regeert in eeuwigheid. Amen.’

Huistafel

van enkele Bijbelse woorden voor allerlei heilige orden en standen, door lezing waarvan deze over hun ambt en plicht worden vermaand

Aan de bisschoppen, herders en leraars

‘Een bisschop moet onberispelijk zijn, de man van een vrouw, nuchter, deugdzaam, matig, gastvrij, een geschikte leraar, niet drankzuchtig, niet driftig, niet uit op schandelijk gewin, maar vriendelijk, niet twistziek, niet eerzuchtig, iemand die zijn eigen huis goed bestuurt, die gehoorzame en oprechte kinderen heeft, geen nieuweling etcetera:(1 Tim. 3: 2-6).

Over de wereldlijke overheid

‘Ieder moet aan de overheid onderdanig zijn, want er is geen overheid dan die door God is ingesteld. Wie zich nu verzet tegen de overheid, verzet zich tegen Gods ordening en wie zich daartegen verzet zal daarvoor veroordeeld worden. Want de overheid draagt het zwaard niet tevergeefs; ze is Gods dienaar, die met straf vergeldt diegenen die kwaad doen.’ (Rom. 13: 1-4).

Voor de getrouwde mannen

‘Mannen, leeft verstandig met jullie vrouwen en bewijst het vrouwelijke als brozer vaatwerk eer als mede-erfgenaar van de genade des levens: (1 Petr. 3: 7). ‘En weest niet bitter tegen hen: (Kol. 3: 19).

Voor de getrouwde vrouwen

‘Laat vrouwen onderdanig zijn aan hun man als aan de HEERE, zoals Sara aan Abraham gehoorzaam was en hem Heere noemde. Jullie zijn haar dochters geworden als jullie goed doen en u geen schrik laat aanjagen.’ (1Petr. 3: 1, 6).

Voor de ouders

‘Vaders, prikkel jullie kinderen niet tot toorn, en maakt hen niet schuchter, maar voedt hen op in de tucht en vermaning van de HEERE.’ (Ef. 6: 4).

Voor de kinderen

‘Kinderen, weest gehoorzaam aan jullie ouders in de HEERE. Eer vader en moeder, dat is het eerste gebod dat een belofte heeft: opdat het u wel ga en u lang op aarde mag leven.’ (Ef. 6: 1-3).

Voor de knechten, meiden, dagloners en arbeiders

‘Knechten, weest gehoorzaam aan jullie heren naar het vlees, met vrees en beven, eenvoudig van hart als aan Christus Zelf, niet met enkel ogendienst als om mensen te behagen, maar als knecht van Christus, zodat u de wil van God van harte en bereidwillig doet. Houdt u voor dat jullie de Heere en geen mensen dienen, en weet dat ieder zal ontvangen naar wat hij aan goeds doet of hij nu knecht is of vrije.’ Ef. 6: 5-8.

Voor de heren en vrouwen des huizes

‘Heren, doet hetzelfde ook tegen hen en laat het dreigen na en weet dat ook jullie een Vader in de hemel hebben en dat bij Hem geen aanzien des persoons is.’ Ef. 6: 9.

Voor de jeugd in het algemeen

‘Jongeren weest gehoorzaam aan de ouderen en bewijst daarin nederigheid, want God weerstaat de hoogmoedigen, maar geeft genade aan de deemoedigen. Dus verootmoedigt jullie onder de machtige hand van God, opdat Hij jullie zal verhogen op zijn tijd.’ (1 Petr. 5: 5-6).

Voor de weduwen

‘De ware weduwe, hoe eenzaam ook, stelt haar hoop op God en volhardt in gebed dag en nacht. Wie echter leeft in wellust, die is levend dood.’ 1. Tim. 5: 5.

Voor de gemeente

‘Hebt u naaste lief als uzelf’. In dit woord zijn alle geboden vervat (Rom. 13: 9). ‘En bidt onophoudelijk voor alle mensen.’ (1 Tim. 2: 1).

***Als iedereen zijn les leert verstaan,
zal ook het huis het goed vergaan.***